

FILOZOFIJA I FILOZOFIJSKA UČILIŠTA HRVATSKIH DOMINIKANACA OD XIII. DO XIX. ST.

STJEPAN KRASIĆ

(Pontificio Università S. Tommaso,
Rim)

UDK 1(091)497.5
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 10. XII. 1996.

I. Dio: I. Početno nepovjerenje Dominikanskoga reda prema filozofiji. – II. Potpuno prihvaćanje filozofije kao zasebne znanstvene discipline. – III. Doprinos Alberta Velikoga uvođenju aristotelizma i znanstvenih dostignuća grčkih i arapskih filozofa i učenjaka na europskom Zapadu. – IV. Toma Akvinski kao tvorac novog filozofsko-teološkog sustava. – V. Uvođenje filozofije u nastavni program dominikanskih učilišta i njen daljnji razvoj. – VI. Školski sustav Dominikanskoga reda i vrste filozofijskih učilišta: A. samostanska, B. provincijska (posebna), C. generalna. – VII. Metoda predavanja i akademske vježbe.

II. Dio: I. Dominikanski red u hrvatskim krajevima. – II. Dominikanska filozofijsko-teološka učilišta u Dalmaciji: A. samostanska, B. provincijska, C. generalno filozofijsko-teološko učilište u Zadru: 1. njegov postanak i razvitak; 2. ustroj i zakonodavstvo; 3. opće odredbe; 4. statuti; 5. provincijski propisi; 6. nastavni program; 7. materijalne teškoće; 8. akademski naslov lektorata iz filozofije; 9. a) lektori filozofije promaknuti u Zadru, b) profesori filozofije. – III. Zaključak. – Kratice – Summary.

Predmet ove rasprave nije povijest filozofije kao takve niti ulaženje u specifičnu filozofsku problematiku, nego nastojanje da se ude u trag prvim organiziranim učilištima filozofije na hrvatskom tlu. Radi se o filozofijsko-teološkim učilištima Dominikanskoga reda koji se u našim krajevima počeo širiti još u prvoj polovini XIII. st. Na tim se učilištima predavala aristotelovsko-tomistička filozofija koja je – zahvaljujući dvojici dominikanskih profesora na pariškom sveučilištu, Albertu Velikom (oko 1200–1280) i Tomi Akvinskomu (oko 1225–1274) – općenito bila prihvaćena na europskom Zapadu. Na početku su to bila samostanska filozofsko-teološka učilišta, nešto

kasnije provincijsko učilište da bi g. 1396. u Zadru bilo osnovano generalno učilište koje je djelovalo do g. 1807.

Ova rasprava podijeljena je na dva dijela: I. ili opći dio posvećen je položaju filozofije u Dominikanskomu redu, počevši od prvotnog nepovjerenja do konačnog usvajanja, uloge koju su u tomu imali Albert Veliki i Toma Akvinski, nastavnom programu, školskom zakonodavstvu itd. Za razumijevanje problematike vezane za ovu raspravu potrebno je imati na umu da Dominikanski red ima centralizirano zakonodavstvo i da se svi važniji zakoni – uključujući i zakone o školstvu – za cijeli red donose na generalnim kapitulima.

Sva je ta pitanja bilo potrebno, makar i ukratko, dotaknuti kako bi se razumio II. ili posebni dio posvećen filozofijskim učilištima Dominikanskoga reda u hrvatskim krajevima, naročito na području njegove Dalmatinske provincije, s posebnim osvrtom na osnivanje i razvitak njihovih filozofijsko-teoloških učilišta, njihovo zakonodavstvo, metode predavanja, profesore itd. Posebna pozornost posvećena je generalnom učilištu u Zadru koje je imalo ne samo teološki nego i filozofski fakultet s povlasticom davanja akademskog naslova lektorata.¹

I. DIO

I. U kulturnoj povijesti zapadne Europe XIII. st. na neki se način može nazvati stoljećem filozofije. Tada je naime – osim političke, društvene i teološke sinteze, koje su se stvarale još od pada Rimskog carstva – uvođenjem aristotelizma bila također ostvarena filozofska sinteza. Ona je bila djelo mnogih poznatih i nepoznatih mislilaca, a poglavito Alberta Velikoga i Tome Akvinskoga, koji su dotadašnji augustinsko-platonistički smjer zamijenili aristotelizmom, otvorivši tako novo poglavlje u povijesti europske filozofske misli i potaknuvši dotad nevideno zanimanje za filozofiju i filozofske probleme. Zahvaljujući njima Aristotel je postao najveći filozofski autoritet na europskom Zapadu zadržavši dobrim dijelom taj položaj sve do naših dana.² No bio je to dug i složen proces koji nije prošao bez teškoća ne samo kod predstavnika drugih filozofskih nazora nego i u samom Dominikanskom redu.

Što se pak tiče samog odnosa Propovjedničkoga ili Dominikanskoga reda (lat. *Ordo Fratrum Praedicatorum*) prema filozofiji kao zasebnoj znanstvenoj disciplini, on se može podijeliti na dva vremenski nejednaka razdoblja: na

¹ Kratice češće upotrijebljenih i neobjavljenih vrela donosimo na kraju ove rasprave.

² Usp. B. RUSSELL, *History of Western Philosophy and its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day*, London, 1946, str. 501.

prvo koje počinje s osnivanjem samoga reda (1215) do po prilici g. 1240. i na drugo koje traje do naših dana.

U prvom razdoblju bili su udareni temelji ne samo redu i njegovu intelektualnom usmjerenju nego i školskom zakonodavstvu. Svim je članovima bila propisana obveza školske, odnosno intelektualne izobrazbe kako bi mogli odgovoriti specifičnom poslanju reda koji se sastojao u propovijedanju katoličkog nauka shvaćena u širem smislu riječi: kako živom riječju, tako poučavanjem s profesorske katedre ili pak pisanom riječju, odnosno djelima. Za naš predmet osobito je važna odluka koju je g. 1228. dao unijeti u prve Konstitucije reda, zvane *Consuetudines*, Jordan Sas (1222–1237), prvi nasljednik sv. Dominika na vodstvu reda, da se bez posebnog odobrenja vrhovne uprave reda ne smije osnivati nijedan novi samostan ako za nj nije bilo unaprijed osigurano najmanje 12 članova, među kojima je trebao biti i jedan doktor teologije.³ To je značilo da svaki samostan mora biti škola, čime je prvi put u povijesti Katoličke crkve pred jednu redovničku zajednicu bio postavljen tako ambiciozan zahtjev.⁴ Bio je to smion program koji je – ako se ima u vidu da je napravljen u vrijeme osnivanja prvih europskih sveučilišta i kad su doktori kao nositelji najviših akademskih naslova bili veoma rijetki – bilo veoma teško ostvariti. Iste Konstitucije propisivale su nekoliko drugih revolucionarnih pravila koja su se pokazala od odlučujuće važnosti za budućnost reda: bio je reguliran odnos između koralne molitve i studija: zajednička molitva bila je veoma važna, ali je trebalo da bude obavljena »kratko i sažeto« (*breviter et succinte*), tj. tako da redovnici ne izgube pobožnost, ali da im ona ne bude zapreka u učenju⁵; trebalo je da redovnici već u samom novicijatu počnu pridavati najveću moguću važnost studiju: »učiti danju i noću bez obzira na to nalaze li se kod kuće ili na putovanju te uvijek nešto čitati ili razmišljati«⁶; oni koji su se bavili intelektualnim radom – bez obzira na to jesu li studirali ili predavali – trebali su imati sve potrebne pogodnosti kao što su zasebne sobe u kojima su mogli »čitati, pisati, moliti, spavati, a isto tako, ako to žele, i po noći bdjeti zbog studija«.⁷ Ta su pravila bila unesena u posebno

³ »Conventus citra numerum duodenarium et sine licentia generalis capituli et sine priore et doctore non mittatur« (*Vetera monumenta legislativa Sacri Ordinis Praedicatorum ex saeculo a Nativitate Christi tertio decimo, Ordinis Primo*: »Annalecta Ordinis Praedicatorum«, Romae, 1896, str. 642; H. M. FÉRET, *Vie intellectuelle et vie scolaire dans l'Ordre des Prêcheurs*: »Archives d'histoire Dominicaine«, I, Paris, 1946, str. 11–14).

⁴ H. M. FÉRET, n. dj. str. 12.

⁵ Dist. I, cap. 4: H. DENIFLE, *Die Constitutionen des Prediger-Ordens vom Jahre 1228*: »Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters«, Band I, Berlin, 1885, str. 197.

⁶ »Qualiter intenti debeant esse in studio, ut de die, de nocte, in domo, in itinere legant aliquod vel meditentur, et quidquid potuerint retinere cordatenus nitantur« (Dist. I, 13: usp. H. DENIFLE, n. dj., str. 201).

⁷ Dist. II, n. 28: H. DENIFLE, n. dj., str. 223.

poglavlje *De studiis* prvih Konstitucija.⁸ Bilo je to prvi put u povijesti Katoličke crkve da se zakonski propisuje obveza sustavne izobrazbe jednog crkvenog reda.

Unatoč tako naprednom i otvorenom odnosu prema intelektualnom radu i izobrazbi iste Konstitucije su – pod utjecajem postojećih crkvenih propisa – zauzele konzervativno stajalište u odnosu na filozofiju koja je u XIII. st. nerijetko nosila skupno ime (slobodnih) umijeća (*artes*) i označavala skup »profanog« znanja za razliku od teologije ili »svete« znanosti. Već je, naime, g. 1215. papa Inocent III. donio posebnu zabranu čitanja Aristotelovih djela koja su u to vrijeme tek s mukom krčila put na Zapadu u raznim, nerijetko netočnim prijevodima i komentarima arapskih i židovskih filozofa u kojima su katolički mislioci prepoznavali panteističke i materijalističke natruhe.⁹ Naredbe prvih Konstitucija Dominikanskoga reda nisu mogle biti drukčije. One su zauzele stajalište da dominikanski redovnici prvenstvenu pozornost moraju posvetiti proučavanju teologije. No vrhovni starješina – popularno zvan general reda – i generalni kapitul (vrhovni zbor ili skupština) zadržali su pravo davati dopuštenje nekima da također uče slobodna umijeća (*artes liberales*) i »svjetovne znanosti«, a isto tako da čitaju djela poganskih filozofa.¹⁰ Zbog toga nije bila nikakva naročita rijetkost sresti kojeg učenijeg redovnika koji je imao negativan odnos prema filozofiji. Takvi su bili – primjera radi – Englez John of St. Gilles, jedan od prvih dominikanaca koji je postigao katedru na pariškom sveučilištu, o kojemu će kasnije biti više govora, zatim učeni pisac mnogih zapaženih djela Vincent de Beauvais (oko 1190–1264)¹¹, teolog i povjesničar Gerard de Frachet (1195–1271)¹² i neki drugi.

⁸ Usp. *Analecta Ordinis Praedicatorum*, II, 1895–97, str. 643; III, 1897–1898, str. 171; usp. A. ISZAK, *Gli studi filosofici secondo la primitiva legislazione domenicana: »Annali Chieresi«*, Rivista annuale dell'Istituto di Filosofia San Tommaso d'Aquino in Cheri, Chieri, 1987, str. 65–71.

⁹ Usp. M. GRABMANN, *I divieti ecclesiastici di Aristotele sotto Innocenzo III e Gregorio IX*, Roma, SALER, 1941.

¹⁰ »[Fratres] in libris gentilium et philosophorum non studeant, ctsi ad horam inspiciant. Seculares scientias non addiscant, nec etiam artes quas liberales vocant, nisi aliquando circa aliquos magister ordinis vel capitulum generale voluerit aliter dispensare; sed tantum libros theologicos tam iuvenes quam alii legant« (H. DENIFLE, n. dj. str. 228; usp. G. G. MERSSEMAN, »In libris gentilium non studeant.« *L'étude des classiques interdite aux aux clercs au moyen âge?*: »Italia medioevale e umanistica«, I (1958), 1–13; A. DUVAL, *L'étude dans la législation religieuse de saint Dominique*: »Mélanges offertes a M.-D. Chenu«, Paris, J. Vrin, 1967, str. 221–230.

¹¹ On piše: »Ego autem in hoc opere vercor quorundam legentium animos refragari, quod nonnullos Aristotelis flosculos, praecipue ex libris eiusdem physicis et metaphysicis, quos nequam ego excerpseram, sed a quibusdam fratribus excerpta susceperam ... quod per diversa capitula inscriui« (*Speculum maius*, Prol. cap. 10).

¹² Usp. GERARDUS DE FRACHETO, *Vitae Fratrum*, pars IV, cap. XX: MOPH I, 208–209.

Taj negativni odnos prema filozofiji nije bio nipošto nov. Bio je dio naslijeđa iz prijašnjeg vremena koje je smatralo da se crkvenim ljudima ne priliči baviti »svjetovnim« znanostima, naročito proučavanjem Aristotelovih djela koja su bila smatrana »poganskima« i kao takva »opasnima« po vjeru. Poznati kanonist Gracijan († oko 1158) u svom glasovitom djelu *Concordantia discordantium canonum*, bolje poznatom kao *Decretum Gratiani*, postavio je pitanje: »An saecularibus litteris oporteat eos [clericos] esse eruditos«? Da odgovori na to pitanje, on donosi više tekstova, ne samo pravnih nego i patrističkih, po kojima ne bi bilo uputno da se crkveni ljudi time bave. Gracijan ipak ta mišljenja stavlja u »sklad neusklađenih kanona« te izlači zaključak da crkveni čovjek prvenstveno treba da traži mudrost poznavanja Isusa, jedinu spasonosnu mudrost.¹³ G. 1210. pokrajinski crkveni sabor održan u Sensu zabranio je da se u Parizu bilo javno bilo potajno čitaju Aristotelova djela i njihovi komentari.¹⁴ Slično su statuti pariškog sveučilišta zabranjivali čitanje Aristotelove Metafizike i djela prirodne filozofije.¹⁵ I papa Honorije III, u duhu tog poimanja filozofije, u svojoj apostolskoj konstituciji *Super speculam* od 22. studenoga 1219. zastupao je slično mišljenje. Pozivajući se na kanon VIII. crkvenog sabora u Toursu iz g. 1163. Honorije III. zabranio je redovnicima prebivati izvan samostana zbog predavanja medicine i civilnog prava kako bi se mogli bolje posvetiti proučavanju teologije. Papa je pritom imao posebno u vidu one redovnike koji su se bavili odvjetničkim poslom u službi laičkih sudaca. On, dapače, zabranjuje ne samo redovnicima nego i svjetovnim klericima bavljenje medicinom i civilnim pravom. Studij teologije trebao je biti jedino na pariškom sveučilištu, zbog čega je izričito zabranio da se u Parizu i njegovoj okolici predaje civilno pravo.¹⁶

II. No otprilike od g. 1240. odnos prema filozofiji u Dominikanskom redu počeo se postupno mijenjati. Dotadašnji se stav naprosto nije mogao dugo održati. Razloga za to ima nesumnjivo više. Tomu su, u svakom slučaju,

¹³ *Decretum*, pars I, dist. XXXVII; usp. J. LECLERCO, *L'amour des lettres et le désir de Dieu. Initiation aux auteurs monastiques du Moyen Age*, Paris, Cerf, 1957, str. 99–100.

¹⁴ »Nec libri Aristotelis de naturali philosophia nec commenta legantur Parisius publice vel secreto...« (H. DENIFLE – A. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I, Paris, 1889, str. 11, n. 70).

¹⁵ »Non legantur libri Aristotelis de metaphysica, et de naturali philosophia, nec summe de cisdem« (H. DENIFLE – A. CHATELAIN, n. dj., str. 79, n. 20).

¹⁶ »... Firmiter interdicimus et districtus inhibemus, ne Parisius, vel in civitatibus seu aliis locis vicinis quisquam docere vel audire ius civile praesumat« (*Decretales Gregorii IX.*, lib. V, titulus XXXIII de privilegiis, cap. XXVIII: *Corpus iuris canonici*, ed. Lipsiensis secunda ad librum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg, Pars secunda, Lipsiae, 1881, col. 868; n. dj., coll. 658, 770); P. PRESSUTTI, *Regesta Honorii III.*, Romae, 1883, n. 2267.

doprinijeli točniji prijevodi Aristotelovih djela iz kojih je postajalo sve vidljivije da se njegove temeljene postavke ne protive kršćanskoj objavi – kako se dotle smatralo – te da one, naročito pojam uzročnosti, ontologija mogućnosti i zbiljnosti itd. mogu biti snažan oslonac racionalnom opravdanju vjere te da mogu korisno poslužiti za rješavanje važnih teoloških problema kao što su pitanja stvaranja, razumske spoznaje svijeta, Boga itd. Među istaknutijim članovima Dominikanskog reda sve je više jačalo uvjerenje da se teologija ne može odijeliti od filozofije. Jedan od prvih koji je na tomu insistirao bio je Roland iz Cremone († 1259), jedan od prvih dominikanskih profesora na tom sveučilištu, u svom djelu *Summa theologiae* udaljio se od tradicionalnih filozofskih nazora svjetovnog klera, uočivši svu važnost Aristotelove Fizike i Metafizike za teologiju.¹⁷

Roland iz Cremone imao je snažnu podršku učenog generala reda Humberta iz Romansa (1254–1263)¹⁸ koji je u svojim brojnim djelima neumorno podsjećao na nužnost solidnog poznavanja filozofije.¹⁹ Znanje je – kako je naglašavao – moć ili »duhovno oružje« kojim mora biti naoružan svaki kršćanin, naročito redovnici. Oni moraju poznavati ne samo crkvene nego i svjetovne znanosti, posebice filozofiju. U prošlosti su pogani priječili kršćanima pohađati visoke škole, naročito učiti slobodna umijeća. Studij se slobodnih umijeća »mora dopustiti, i to zbog višestruke koristi koja se od njih može imati.«²⁰ Uvođenje filozofije u nastavni program Humbert je opravdao sljedećim razlozima: a) mnogi se služe filozofijom kako bi napadali katoličku vjeru, a nerijetko i naučavali zablude; b) bez poznavanja filozofije nemoguće je razlikovati istinu od zablude; c) ima mnogo stvari u Sv. pismu »koje nije moguće razumjeti bez filozofijskih znanosti«; č) »filozofijskim se znanostima

¹⁷ M. A. SCHMIDT, *Scholastik: »Die Kirche in der Geschichte. Ein Handbuch«*, hrsg. von Kurt Dietrich Schmidt und Ernst Wolf, Göttingen, 1969, str. 115. Kako je dobro poznao Aristotela pokazuje podatak da ga je samo u 3. svesku spomenutog djela citirao 672 puta (O. LOTTIN, *Roland de Cremona et Hugues de Saint-Cher: »Recherches«* 12 (1940) 136–143); A. LOBATO, *Filosofia y »Sacra Doctrina« en la escuela dominicana del s. XIII: »Angelicum«* 71 (1994) 23.

¹⁸ Istakavši se na vodstvu Rimske provincije (1238–1242) bio je izabran za 5. generala reda (1254–1263) dovevši ga do najvećeg procvata. Uredio je njegovo školstvo i vanjske misije, predsjedao zasjedanju 10 generalnih kapitula na kojima su bile donesene važne smjernice za njegovu budućnost. Poslije smrti pape Celestina IV. bio je g. 1241. izabran za papu, ali su kardinali, pod pritiskom rimskog senatora Mattea Orsinija, promijenili odluku i, umjesto njega, izabrali Inocenta IV. (1243–1254). Ostavio je iza sebe više zapaženih djela teološkog, pravnog i propovjedničkog sadržaja (usp. K. WENCK, *Das erste Konklave der Papstgeschichte: »Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken«* 18 (1926), 101–170).

¹⁹ *Expositio Regulae B. Augustini*, cap. CXLIV: »De studio philosophiac« (B. Humberti de romanis, *Opera de vita regulari*, ed. J. J. Berthier, I, Romae, 1888, str. 435–439); *Expositio super Constitutiones Fratrum Praedicatorum*, cap. XIII: »Utrum possimus studere in philosophia« (n. dj. II, str. 42–44).

²⁰ *De vita regulari*, I, str. 435–436; II, str. 42.

izoštava razum za bolje shvaćanje božanskih stvari«; ć) filozofija sadrži »mno-
go stvari korisnih jačanju vjere i kršćanske istine«; d) mogli se lakše osjete
ponukanima na dobro filozofskim, odnosno razumskim nego svetopisamskim
razlozima; dž) mnogi često preziru one koji ne poznaju filozofiju; đ) mnogi
koji poznaju filozofijske znanosti bolje zavole »božansku znanost«. »Filozofij-
ske su znanosti, dakle, korisne« – zaključuje on svoje izlaganje – »za obranu
vjere, za pobijanje zabluda, za bolje razumijevanje Sv. pisma, za izoštrenje
razuma, za pomoć vjeri, za ganuće srdaca, za izbjegavanje prezira [našega]
reda, za manje pridavanje važnosti tim znanostima. Zbog toga ih se ne smije
posve odbaciti.«²¹ Uz Humberta iz Romansa bilo je i drugih članova reda koji
su snažno podržavali učenje filozofije: Moneta iz Cremona († 1260), Hugues
iz St-Chera († 1263), Petar iz Tarantazije (oko 1224–1276)²² i dr.

Ovom zaokretu prema filozofiji u Dominikanskom redu pogodovalo je i
više drugih čimbenika, u prvom redu sve veća važnost koja se pridavala toj
znanstvenoj disciplini na pariškom sveučilištu s kojega je potjecao znatan broj
novih članova reda.²³ Isto mišljenje dijelili su mnogi drugi članovi reda koji su
predavali na pariškom sveučilištu među kojima naročito istaknuto mjesto
zauzima Albert Veliki²⁴ koji si je – između ostaloga – postavio ambiciozan
zadatak: učiniti dostupnim zapadnoeuropskom svijetu sve vrste filozofije (*fa-
cere omnes partes philosophiae intelligibiles Latinis*).²⁵ On je to obećanje naj-
većim dijelom ispunio. Zahvaljujući svom golemom ugledu koji je kao filozof
i učenjak uživao ne samo u vlastitom redu nego i izvan njega²⁶, on se uspješno

²¹ N. dj. II, str. 42–43.

²² Rodio se oko 1224. Ušavši u Dominikanski red studirao je na sveučilištu u Parizu gdje je
doktorirao i predavao teologiju (1259–1264, 1267–1269). Papa Grgur X. g. 1272. imenovao ga je
nadbiskupom Lyona i primasom Francuske. Pripremio je i otvorio opći crkveni sabor u Lyonu
(1274) na kojemu su donesene važne odluke dogmatske naravi, vanjske politike Crkve i jedinstvu
s Istočnom crkvom. 21. siječnja 1276. izabran je za papu uzevši ime Innocent V. Napisao je više
zapaženih teoloških djela.

²³ Priljev studenata i profesora s raznih sveučilišta, naročito pariškoga, u mladi Dominikan-
ski red bio je naročito velik za vrijeme generala Jordana Sasa (1222–37) koji ih je – po svjedočan-
stvu njegova suvremenika Gerarda iz Fracheta – primio preko tisuću od kojih je dobar dio
potjecao s fakulteta umijeća pariškog sveučilišta (GERARDUS DE FRACHETO, n. dj., str.
102–108; usp. IORDANUS DE SAXONIA, *Epistulae*, edidit A. Walz, Romae, 1951, str. 4–69).

²⁴ Henrik iz Herforda smatra ga najvećim kršćanskim filozofom: »...philosophorum om-
nium totius christianitatis solem praeclarissimum et generalem« (usp. F. VAN STEENBER-
GHEN, *La philosophie au XIIIe siècle*, Louvain – Paris, 1966, str. 299, bilj. 77). Albertov su-
vremenik Ulrich iz Strassbourga zove ga: »Vir in omni scientia adeo divinus, ut nostri temporis
stupor et miraculum congrue vocari possit« (*Summa de bono*, IV, tr. 3, c. 9; citirano prema: M.
GRABMANN, *Mittelalterliches Geistesleben*, I. München, 1926, str. 154–155).

²⁵ ALBERTUS MAGNUS, *Physica*, I, 1.

²⁶ Albert je – po riječima svog suvremenika i protivnika, engleskog učenjaka Rogera Bacona
(1214–1292) – već za svoga života kao filozof uživao ugled kakav nitko prije njega nije uživao:

suprostavio svima onima koji su grčku filozofiju, naročito aristotelizam, smatrali »poganskom« filozofijom.

Uvođenje aristotelizma na Zapadu nije bio ni brz ni lagan proces. Do toga je došlo zahvaljujući živahnoj razmjeni materijalnih i kulturnih dobara s bizantskim i arapskim svijetom. Zapad je u toj razmjeni bio mnogo više njihov potrošač nego proizvođač, zbog čega je uskoro zapao u prvu veliku krizu vlastitog identiteta. Naime, skupa sa svilom, mirodijama i dragocjenostima koje su uglavnom dolazile iz Bizanta, Damaska i Kordobe na Zapad dolazili su i rukopisi, a s njima i grčko-arapska kultura. Djela Aristotela, Euklida, Arhimeda, Teofrasta, Ptolomeja, Hipokrata, Galena došla su na Zapad zahvaljujući kršćanskim monofizitima, nestorijancima i židovima. S njima su u sirijskom prijevodu stigla na Zapad razna Aristotelova djela. Dotad je, naime, bio poznat samo njegov *Organon*, tj. *Logica vetus (Categoriae, De interpretatione)*. U XII. st. stiže tzv. *Logica nova (Analytica priora, Analytica posteriora, Topica i Sophismata)*, a naročito *Fizika* i *Metafizika* koje potiskuju dotadašnja umijeća (*artes*). Skupa s tim djelima stiže i čitav niz njihovih komentara koje su izradili Aleksandar iz Afrodisije, Porfirije, Temistije, Amonije i dr. Arapi su u toj razmjeni bili više posrednici nego stvarni stvaraoci. Njihovi mislioci – kao što su Alfarabi († 950), Avicenna (Abu Ali ibn Sina, † 1037), Averroes (Ibn Rušd, 1126–98) i dr. – to su Aristotelovo i novoplatoničko naslijeđe preradili na svoj način. Uz te arapske djelovali su i razni židovski filozofi koji su pod utjecajem arapskih prevodilaca komentirali Aristotela u novoplatoničkom duhu: Avicbron (Šelomoh ibn Gabirol, 1020–59) i Maimonides (Mošeh ben Majmon, 1135–1204). Budući da su njihova djela dolazila zaobilaznim putem preko islamskih područja gdje su stekla mnoge poklonike, Zapad je na njih – naročito u početku – zbog svog sukoba s islamskim svijetom gledao s velikim nepovjerenjem. Odnos Zapada s islamom dotle je bio mnogo više razmjena udaraca i ratnog sukobljavanja nego razmjena ideja i znanja. Bila su rijetka djela koja su prelazila tu ratnu crtu. Ta je crta ipak »popustila« na dvama dodirnim ili graničnim područjima: u južnoj Italiji (Napulju, Siciliji i Kalabriji) i u Španjolskoj (Toledo), gdje ni dugi ratovi nisu spriječili miroljubivu filozofsku i znanstvenu izmjenu.²⁷

»Jam aestimatur a vulgo studentium et a multis qui valde sapientes aestimantur et a multis viris bonis, licet sint decepti, quod philosophia jam data sit Latinis, et composita in lingua latina, et est facta in tempore meo et vulgata Parisius, et pro auctore allegatur compositor eius. Nam sicut Aristoteles, Avicenna et Averroes allegantur in scholis, sic et ipse; et adhuc vivit et habuit in vita sua auctoritatem quam nunquam homo habuit in doctrina. Nam Christus non pervenit ad hoc, cum et ipse reprobatus fuerit cum sua doctrina in vita sua« (J. S. BREWER, *Fr. Rogerii Bacon opera quaedam hactenus inedita*, London, 1859, str. 30; F. VAN STEENBERGHEN, n. dj., str. 162–163, bilj. 104).

²⁷ Bibliografija o uvođenju aristotelizma na Zapadu vrlo je obilna. Iz nje izdvajamo: P. MANDONNET, *Guillaume de Moerbeke, traducteur des »Economiques«* (1267): »Archives

Zahvaljujući tim prijevodima zapadnoeuropsko kršćanstvo prvi je put došlo u neposredan dodir s jednim cjelovitim filozofsko-znanstvenim sustavom. Aristotelizam se kao remek-djelo grčke klasične misli i obogaćen prinosima grčkih, židovskih i arapskih mislilaca novoplatonističke orijentacije, koji su njegovi pristaše predstavljali kao posljednju riječ ljudske mudrosti, naprosto nametao kršćanskom Zapadu. Naročit problem sastojao se u tomu što je taj sustav, kako su ga tumačili Averoes i ostali arapski filozofi, ne samo uživao slavu znanstvenog i racionalnog sustava nego je i bio predstavljen kao dovršen i »zatvoren« sustav koji nije moguće pomiriti s kršćanskom vjerom.²⁸

Širenje tako značajne literature predstavljalo je prodiranje ideja sasvim stranih kršćanskom poimanju svijeta i čovjeka, posebno kada je riječ o podrijetlu, naravi tvarnog svijeta, pitanju nadnaravne objave, ulozi, biti i smislu ljudskog postojanja i sudbine. Odgovori koje je nudila nova interpretacija svijeta i života, naročito poimanje svemira, autonomnog u svojim formativnim procesima i podložnog jedino vlastitim nepromjenljivim zakonima neovisnih od nadnaravnih utjecaja, uvelike su se razlikovali od dotadašnjih odgovora. Tako je fizički svijet ostao izvan domašaja općeprihvaćene biblijske egzegeze i postao predmet razumskog proučavanja aristotelovskim racionalnim metodama, a ponekad se shvaćao čak i kao sustav zbivanja određen fatalističkim gibanjem zvijezda na koje čovjek ne može utjecati.

Teolozi su se na poseban način morali suočiti s posve novim filozofskim pojmovima, logičkim pomagalima, dokaznom tehnikom i racionalnim metodama koje su nalazile sve više pristalica u najrazličitijim sredinama laičke i crkvene kulture. Pred njima je stajao težak zadatak potpunog odbacivanja ili pomirenja tih ne samo naoko suprotnih zahtjeva.²⁹ No kršćanska misao naprosto nije mogla ignorirati Aristotela. Bila ga je prisiljena prihvatiti ili naprosto odbaciti. Njegovo prihvaćanje značilo je priznati njegovu filozofsku istinitost, a odbacivanje bi značilo odreći se najmoćnije intelektualne pomoći u tumačenju vjerskih istina, što se ne bi moglo opravdati valjanim i uvjerljivim razlozima.³⁰

d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge» 8 (1933) 9-29; isti, *Albert le Grand et les «Economiques» d'Aristotele*, ondje, str. 29-35; M. GRABMANN, *I Papi del Duecento e l'Aristotelismo*, I: *Guglielmo di Moerbeke, O.P., il traduttore delle opere di Aristotele*: »Miscellanea Historiae Pontificiae« XI (1946) 113-115.

²⁸ F. COPLESTON, *A History of Philosophy*, Volume II. London, 1950, str. 321.

²⁹ C. VASOLI, *La cultura dei Mendicanti*: »Le scuole degli Ordini Mendicanti« (Convegno del Centro di studi sulla spiritualità medievale, XVII). In Todi, Presso l'Accademia Tuderina, 1978, str. 440-444.

³⁰ B. GEYER, *Die patristische und scholastische Philosophie*, II, Berlin, 1928, str. 342-351; M. DE WULF, *Histoire de la philosophie médiévale*, I, Louvain - Paris, 1934, str. 64-71; II, str.

U početku je izgledalo da je odbacivanje aristotelizma jedina stvarna mogućnost. Naročit prigovor aristotelizmu u interpretaciji islamskih filozofa bio je zajednički um za sve ljude, čime je bila zanijekana ljudska osobnost i individualnost. Oni koji su, unatoč svemu, prihvaćali Aristotela u Averoesovoj interpretaciji i njegovih komentatora, posebno Sigera Brabantskoga i njegovih učenika, te bili prisiljeni stvarati neprihvatljive kompromise otišavši tako daleko da su čak naučavali načelo dvostruke istine: da je, naime, jedna stvar istinita u filozofiji, ali ne u teologiji, i obratno.

III. Albert Veliki shvatio je svu vrijednost koja se krila u Aristotelovu sustavu i djelima arapskih pisaca. Budući da kršćanski Zapad na području filozofije i prirodnih znanosti nije imao ništa svoga što bi se moglo mjeriti s fizikom, metafizikom, matematikom i ostalim znanostima koje su u Grka i Arapa bile dostigle zavidnu visinu, Albert Veliki je uočio da bi ih bilo ne samo štetno nego upravo kobno zaobići. Premda je shvaćao da su neke njihove teze neprihvatljive, on nije htio odbaciti njihov nauk u cjelini, nego samo ukloniti te nesuglasnosti kako bi se mogao poslužiti Aristotelom za jednu novu i dublju formulaciju kršćanske poruke.³¹ Bio je to korjenit zaokret u povijesti zapadnoeuropske filozofske i znanstvene misli.

Doprinos Alberta Velikoga napretku znanosti lako se može ocijeniti ako se ima u vidu stupanj na kojemu se ona dotada nalazila, zatim univerzalnost područja njegovih istraživanja, dubina kojom je uočavao probleme i pojave. On je prvi srednjovjekovni integralni mislilac koji je ostvario sveobuhvatnu sintezu svih područja ljudskog znanja grčke, rimske, židovske, arapske i zapadnoeuropske kulturne baštine. Njegovo se zanimanje prostiralo na gotovo sva znanstvena područja njegova doba: filozofiju, teologiju, egzegezu, liturgiju, ascetiku, fiziku, kemiju, medicinu, antropologiju, zoologiju, botaniku, mineralogiju, geologiju, astronomiju, meteorologiju, matematiku, mehaniku, klimatologiju, kozmologiju, kozmografiju, arhitekturu itd., ne zanemariivši razna praktična umijeća kao što su umijeća tkanja, plovidbe, poljoprivrede itd. »On je« – po riječima njemačkog prirodoznanstvenika G. Wimmera – »proučavao i opisao cijeli svemir, od zvijezda do kamenja«.³² Njegovo je djelo predstavljalo

25-88; H. BEDORET, *Les premières traductions toledanes de philosophie. Oeuvres d'Alfarabi: »Revuc nêoscolastique de philosophic«*, 41 (1938) 80-97.

³¹ F. COPLESTON, n. dj., str. 300-301.

³² G. WIMMER, *Deutsches Pflanzenleben nach Albertus Magnus*, Halle, 1908, str. 8. On je u svojim kozmografskim istraživanjima otišao tako daleko da je iznio nove dokaz za okruglost Zemlje. Njima se tri stoljeća kasnije poslužio Kristofor Kolumbo (J. M. SCHNEIDER, *Aus Astronomie und Geologie des hl. Albertus des Grossen*; »Divus Thomas« 10 [1932], 65-67; P. MANDONNET, *Les idées cosmologiques d'Albert le Grand et de s. Thomas d'Aquin e la découverte de l'Amerique*: »Revuc Thomiste« 1 [1893] 46-64, 200-221).

svjestan pokušaj ostvarenja jedne cjelovite enciklopedije znanja svoga vremena u punom skladu s aspiracijama i planovima drugih učitelja Dominikanskog reda kao što je bio npr. Vincent iz Beauvaisa.³³ Cijeli je život nevjerojatnom marljivošću i upornošću proučavao i prikupljao sve potrebne činjenice da bi iz njih izvukao potrebne zaključke. Nije nekritički prihvaćao teorije i postavke učenjaka i mislilaca iz prošlosti, nego ih je provjeravao osobnim zapažanjem. Budući da se u svom pristupu Aristotelu i prirodnim znanostima nije mogao osloniti na dotadašnje znanstvenike, morao je krčiti put po neistraženim područjima prirode ili ljudskog duha. Plod toga rada bio je širok uvid u gotovo svekoliko znanje njegova doba, koje je u znatnoj mjeri obogatio vlastitim metodama i zapažanjima, potpuno nepoznatima u srednjem vijeku, obogativši znanost novim spoznajama, a da se pritom nikada nije sukobio s kršćanskim učenjem. Njegova je naročita zasluga što je dao golem doprinos napretku profanih znanosti u skladu s katoličkom vjerom doprinijevši tako integralnom razvitku kršćanske mudrosti. On je u tom pothvatu izvanrednom oštrinom odredio osebujnu metodu svake znanosti i odnos profanoga znanja prema teologiji.³⁴

Albert Veliki se – kako se vidi iz navedenoga – može smatrati osnivačem kršćanskog aristotelizma, koji je ipak sačuvao neke bitne teme Platonove filozofije, i pretečom moderne eksperimentalne metode na području prirodnih znanosti. Prije njega su razni kršćanski filozofi bili prihvatili aristotelizam i usvojili ga vrlo fragmentarno. On je bio prvi koji je svojim suvremenicima stavio na raspolaganje gotovo cjelovitu filozofsku i znanstvenu misao grčko-arapskog i židovskog svijeta, znatno obogaćenu vlastitim istraživanjima i razmišljanjima. No jedna od najvećih njegovih zasluga svakako je jasno lučenje filozofije i teologije kao različitih disciplina. Ako danas postoji filozofija takva kakva jest, prvenstveno je njegova zasluga.³⁵

IV. Iz Albertove škole potekao je čovjek koji je možda bolje nego itko drugi znao usvojiti profano znanstveno i filozofsko znanje unutar dobro definiranih granica crkvene discipline. Bio je to Toma Akvinski, čovjek izvanredne dubine, rijetkog duha sinteze i veliki pobornik autonomije znanosti i ljudskog razuma. Njegova misao predstavlja najviši domet skolastičke filo-

³³ Vincent de Beauvais, filozof i teolog (oko 1190 – 1264). Napisao je više znanstvenih djela među kojima se posebno ističe *Speculum maius*, svojevrsna enciklopedija svega ondašnjeg znanja, podijeljena u 3 dijela: teološki, filozofski i povijesni. U svakomu od njih pruža gotovo sve što su u to vrijeme mogle ponuditi spomenute discipline. U njemu – između ostaloga – citira oko 2.000 djela 450 pisaca. G. 1473. bilo je prvi put tiskano, nakon čega je doživjelo više izdanja.

³⁴ F. COPLESTON, n. dj., str. 285–289.

³⁵ Usp. É. GILSON, *La philosophie au moyen âge*, Paris, 1947, str. 506.

zofije i teologije srednjega vijeka. On je – po ocjeni F. van Steenberghe – »jednako kao i Albert Veliki shvatio kulturnu važnost znanstvene literature koja je odnedavno uvezena u kršćanski svijet i uvidio da profanim znanostima u Crkvi treba osigurati puni razvitak. Bolje od svih svojih prethodnika on je vidio da je sustav znanosti, uključivši tu i svetu znanost, djelo ljudskog razuma i da se čvrstina te intelektualne građevine, na kraju krajeva, mjeri valjanošću filozofije koja predstavlja njenu konstrukciju. Svjestan činjenice da kršćanski svijet još uvijek nije posjedovao filozofiju dostojnu tog imena, stavio se na posao da izradi takvu filozofiju koja bi bila u stanju pomoći rješavanje svih teoloških problema.«³⁶

Tomu Akvinskoga zanimala je istina bez obzira na to odakle ili od koga dolazila. Ona je za nj bila samo jedna. Njegov pogled bio je naročito usmjeren na Aristotela i njegove starije i kasnije komentatore. Nitko ih u srednjem vijeku nije poznavao kao on. I on je komentirao Aristotela. No komentirajući Aristotela izlagao je svoju filozofiju. Time je napor kršćanske misli da asimilira grčku filozofiju i dovede u sklad vjeru s razumom doživio svoj vrhunac. U tom sustavu racionalne znanosti o svijetu i čovjeku dobile su svoje mjesto. »Jasno lučeci između razuma i vjere, ali isto tako usmjerujući jedno na drugo, on je zaštitio prava jedne i druge te obranio njihovo dostojanstvo tako da je razum, zahvaljujući njemu, dostigao svoj najviši mogući uspon, dok vjera nije mogla tražiti od razuma veću i solidniju pomoć od one koju joj je on dao.«³⁷ On se, istina, nije njima posebno bavio, ali je bio svjestan njihove važnosti. Tom sintezom kršćanske objave i grčke filozofske misli dovedene su u sklad filozofija i teologija te postavljeni temelji njihovoj autonomiji.³⁸

Zahvaljujući takvom pristupu tim dvjema disciplinama filozofija je doživjela neviden procvat. Od sporedne i drugotne discipline u prethodnom stoljeću ona je – uz teologiju, pravo i medicinu – postala jedna od najvažnijih znanstvenih disciplina. Iako je sve dotle bila vrlo usko povezana s teologijom, sve je više pokazivala znakove postupnog osamostaljivanja. Tako je, zahvaljujući pažljivom studiju i rafiniranoj analizi aristotelovskih tekstova, Toma Akvinski mogao postići pravi cilj koji je postavio preda se: stvoriti bitne pretpostavke za jednu novu teologiju utemeljenu na solidnoj razumskoj argumentaciji, otpornu na sve razumske objekcije, prihvatljivu čak i onomu tko se služi isključivo razumom. Taj se cilj – po Tomi – poistovjećivao sa samom

³⁶ F. VAN STEENBERGHEN, n. dj., str. 315-316.

³⁷ Papa Leon XIII. u enciklici *Aeterni Patris* od 4. kolovoza 1879: »Acta Sanctae Sedis« XII [1879], str. 109.

³⁸ J. VERGER, *Le università del medioevo*, Bologna, 1982, str. 135-137; A. HORVATH, *La sintesi di san Tommaso d'Aquino*, Torino-Roma, Maricetti, 1936, str. 16-17.

aristotelovskom filozofijom ili pak s najvišim iskustvom misli do kojega je čovjek mogao doći isključivim silama naravnog razuma bez pomoći vjere. Odatle ujedno potječe potreba da se ljudskom razumu prizna autonomija u odnosu na vjeru kako bi se mogao poslužiti najprikladnijim metodama i načelima u svom filozofskom istraživanju stvarnosti koje, uostalom, ne može voditi do istine različite od objavljene istine. Pače, naravna istina priprema put prihvaćanju nadnaravne istine.³⁹

Ta sinteza kršćanske objave i znanstvene misli, koju je započeo Albert Veliki, jednako kao i sinteza između Aristotela i sv. Augustina, djelo je Tome Akvinskoga. »Nadišavši Augustinov neoplatonizam i sve varijante neoplatonističkog aristotelizma, više-manje eklektičke i više-manje jake koje su se razvile od početka [XIII] stoljeća, on je stvorio jednu novu filozofiju, prvu filozofiju istinski duboku i zaista originalnu koju je proizvela kršćanska civilizacija. Stvorio je tomizam.«⁴⁰ Na taj je način ostvarena jedna od najvećih misaonih sinteza koje su ikada bile poduzete na području katoličke vjerske misli. To objašnjava veliki povijesni uspjeh tomizma i njegovu izvanrednu vitalnost prije i poslije velike krize izazvane protestantskom reformom.

V. Toma Akvinski je, osim toga, veoma zaslužan za uvrštavanje filozofije u nastavni program svoga reda. To se dogodilo g. 1259. na generalnom kapitulatu u sjevernofrancuskom gradu Valenciennesu na poticaj generala reda Humberta iz Romansa koji je za to osnovao posebnu komisiju. U njoj su se – osim Tome Akvinskoga – nalazili također njegov učitelj Albert Veliki, zatim Petar iz Tarantazije, Florent iz Hexdina i Bretonac Bonushomo.⁴¹ Oni su u jednom kratkom, ali vrlo sažetom dokumentu precizirali ulogu filozofije u obliku statuta u obrazovnom sustavu Dominikanskog reda i zacrtali budući razvoj školstva. Ti su statuti, koji su uneseni u Konstitucije kao osnovna odrednica školskog sustava, značili pravu prekretnicu u povijesti školstva Dominikanskog reda. Oni su nastavu na visokim školama ne samo uzdigli na istu razinu s naobrazbom koja se stjecala na javnim suvremenim sveučilištima nego s njima izjednačili i nastavni program. No vjerojatno je najznačajnija preporuka bila da se – suprotno dotadašnjoj praksi – u svakoj provinciji osnivaju filozofijska učilišta, što je imalo dalekosežne posljedice za njegovanje filozofskih disciplina, posebno aristotelizma koji je tada krčio sebi put na Zapadu. Za intelektualnu izobrazbu redovnika više nisu bile dovoljni osnovno poznavanje gramatike, dijalektike, Sv. pisma i teologije nego su se morale

³⁹ C. VASOLI, n. dj., str. 467-468.

⁴⁰ F. VAN STEENBERGHEN, n. dj., str. 316, 335.

⁴¹ H. DENIFLE – A. CHATELAIN, n. dj., str. 385-386.

poznavati i »svjetovne« znanosti, što je posve promijenilo dotadašnje poimanje i vrednovanje ne samo filozofije nego i svih drugih »svjetovnih« znanosti. Zahvaljujući tim odredbama dominikanski studenti koji su, zbog doškoloovanja ili usavršavanja, s vlastitih nižih učilišta prelazili na sveučilišta, nisu imali više nikakvih teškoća jer su posjedovali isto znanje filozofije kao i njihovi kolege koji su bili završili fakultet slobodnih umijeća.⁴²

Tako se dogodilo da je Dominikanski red ne samo prvi u Katoličkoj crkvi u svoj nastavni program uključio filozofiju nego je i odlučno branio njezinu autonomiju u odnosu na teologiju⁴³, što nije moglo ostati bez utjecaja na sav kasniji razvoj kako same filozofije tako i drugih racionalnih znanosti.⁴⁴ Od tada se, naime, bitno izmijenio odnos prema učenju filozofije. Kod primanja u red obično se davala prednost onim mladićima koji su ulijevali nadu da će uspješno i na vrijeme završiti propisane studije.⁴⁵ Već je, naime, g. 1245. provensalska provincija reda bila strogo zabranila upis u filozofiju bez dostatna znanja iz gramatike i logike. Slijedeći njezin primjer i španjolska je provincija g. 1250. u Compostelli i Zamori otvorila učilišta logike.⁴⁶ Ta se praksa, očito, pokazala pozitivnom tako da je g. 1261. generalni kapitul reda naredio da se, kako u samoj španjolskoj tako i rimskoj, njemačkoj, poljskoj, ugarskoj i danskoj provinciji, osnivaju takva učilišta.⁴⁷ U duhu tih preporuka

⁴² W. A. HINNEBUSCH, *The Dominicans. A Short History*, New York, Alba House, 1975, str. 30-31. General reda Humbert iz Romansa je, kako se čini, tom prilikom napisao: »Ako je studij za druge redove prikladan, za Dominikanski je red nužan« (*De vita regulari*, I, str. 433).

⁴³ F. VAN STEENBERGHEN, *Sigier de Brabant d'après ses œuvres inédites*, II, Louvain, 1942, str. 468-469.

⁴⁴ Usp. M. GALLI, *La svolta culturale del secolo XIII e la nascita della scienza moderna: »Angelicum«* 65 (1988) 3-43.

⁴⁵ G. 1259. generalni kapitul je odredio: »Item <Ordinamus> quod diligenter inquirant priores de iuvenibus aptis ad studium, qui in brevi possint proficere, et eos in studio promoveant« (MOPH III, 99). General reda Humbert de Romansa je često držao predavanja studentima raznih znanstvenih disciplina, naročito onima koji su pokazivali zanimanje za redovnički život. Evo nekoliko naslova njegovih konferencija: *ad omnes scholares; ad scholares in grammatica; ad scholares in cantu; ad scholares in logica et in artibus liberalibus et philosophicis; ad studentes in medicina; ad studentes in iure communi; ad studentes in iure civili; ad studentes in iure canonico; ad studentes in theologia* itd. (*De eruditione religiosorum Praedicatorum*. Opcra et studio Josephi Catalani. Romae, Typis Antonii de Rubcis apud Pantheon, 1739, str. 159-170).

⁴⁶ *Acta capitulorum provincialium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, ed. C. Douais. Première province de Provence. Province Romanine. Province d'Espagne (1239-1302), Toulouse, 1894, str. 612-613; D. BERG, *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettlerorden im 13. Jahrhundert*, Düsseldorf, 1977, str. 101-102.

⁴⁷ »Iniungimus prioribus provincialibus et deffinitoribus provinciarum Hispanic, Romane provincie, Theutonic, Polonic, Ungarie, Dacie, quod ordinent, quod fratres iuniores et docibiles in logicalibus instruantur. In provincia vero Theutonic instituant duo vel tria studia huiusmodi in conventibus ydoncis ad predicta« (MOPH III, 109).

neke su provincije studij racionalne filozofije povećale s dvije na tri godine⁴⁸, što je generalni kapitul reda iz g. 1305. uveo za cijeli red.⁴⁹

Poslije tog velikog uspjeha i znanstvenih vrhunaca dostignutih u XIII. st. s Albertom Velikom, Tomom Akvinskim i ostalim filozofima i teozozima red je mogao biti zadovoljan postignutim akademskim primatom i kvalitetom svojih članova. Sada je nastojao zadržati dostignutu visinu. No objektivne okolnosti nisu išle na ruku daljnjem razvoju školstva. Bilo je teško zadržati visinu koju su bila dostigla učilišta. Rasprava o ulozi naučavanja Tome Akvinskoga, koju je bio pokrenuo Durand iz St. Pourcaina, polemike sa skotistima i nominalistima stvarale su podjele, iscrpljivale i rastakale najbolje snage te umanjivale početni polet najistaknutijih teologa.

Tendenciju opadanja zanosa za studijem pokušao je zaustaviti generalni kapitul reda iz g. 1335. Ustanovivši sa žaljenjem da je u nekim provincijama popustio prvotni zanos za znanošću, kojoj red zahvaljuje svoj dotada izuzetan procvat, on je naredio da se u svim provincijama osnuju barem »po dva učilišta teologije, prirodne filozofije i racionalne filozofije u koje treba da budu asignirani za to prikladni lektori i studenti«. Lektori koji bi iz bilo kojih razloga odbili to učiniti trebali su biti na to prisiljeni strogim kaznama, pa čak i lišeni svih povlastica.⁵⁰

Školska politika reda u XV. i XVI. st. uglavnom je bila usmjerena u pravcu koncentracije učilišta zbog sve veće potražnje za akademski izobraženim profesorima kako bi red što bolje odgovorio naraslim potrebama novih humanističkih gibanja i vjerskih previranja u srednjoj i sjevernoj Europi.⁵¹

⁴⁸ Kapitul Rimske provincije g. 1292. u svezi je s tim odredio: »Item ordinamus, quod nullus iuvenis ante tres annos promoveatur ad studium logice vel nature, sed in devotione, officio ecclesiastico et biblia studcant diligenter; et nisi in predictis benefecerint, ad alia studia non mittantur. Prior autem conventus ipsis iuvenibus preponat fratrem aliquem specialem, qui curam eorum gerat, et priori provinciali significet qualiter proficiat in predictis« (usp. F. EHRLE, *I più antichi Statuti della Facoltà di Teologia dell'Università di Bologna*, Bologna, 1932, str. LXXVI, bilj. 4).

⁴⁹ »Ordinamus de mittendis ad studia: primo quod nullus ad studium logicale mittatur, nisi saltem in ordine bene et religiose duobus annis fuerit conversatus vel alias in seculo fuerit etate proventus et in logicalibus instructus...« (MOPH IV, 12). G. 1324. generalni kapitul reda izdao je strogu odredbu po kojoj se nitko nije mogao upisati na studij filozofije ili primiti svete redove ako nije dobro znao gramatiku (MOPH IV, 153).

⁵⁰ »Cum ordo noster a suis primordiis propter eminentiam sciencie singulariter floruerit et intellexerimus, quod in aliquibus provinciis studium neglectum sit [...] precipit magister ordinis ad diffinitorum consilio et assensu, quod singuli priores provinciales in suis provinciis et vicarii eorum generales et diffinitores capitulorum provincialium provideant de studiis theologie, philosophic naturalis et arcium taliter, quod ad minus in singulis provinciis sint duo studia theologie et due philosophic naturalis et duo arcium, in quibus deputentur lectores ad hoc idonei et studentes...« (MOPH IV, 229).

⁵¹ MOPH VIII, 120.

Važnost studija u novom humanističkom ozračju naročito je naglašavao poznati teolog Tommaso de Vio zvan Gaetano (1468–1533) koji je u predvečerje izbijanja vjerske revolucije u Njemačkoj svojim komentarom na Teološku sumu sv. Tome Akvinskoga krajem XV. st. dao snažan zamah tomizmu. Postavši general reda (1508–1518) on je svim članovima svog reda uputio opširno okružno pismo u kojemu ih je pozvao da posvete posebnu pozornost studiju. Sličnu poruku uputio je preko generalnog kapitula reda u Genovi g. 1513. obrativši se na poseban način propovjednicima i profesorima da se založe ne samo za proučavanje nego i poučavanje gramatike, logike, filozofije svima koji to budu željeli, bez obzira je li riječ o klericima ili svjetovnjacima.⁵²

Žarište novog intelektualnog gibanja u duhu suvremenog humanizma nije više bio Pariz, nego Italija i Španjolska. Iako je pariški generalni studij još uvijek predvodio na području filozofije i teologije kao »živi studenac iz kojega se cijeli naš red običavao napajati vodom mudrosti« – kako se g. 1523. slikovito izrazio generalni kapitul reda⁵³ – ipak su mu sve više osporavala primat nova učilišta i zavodi u Rimu i Španjolskoj najavljujući preporod i na tom području prije Tridentskog sabora.⁵⁴

Nastavni program koji je bio naslijeđen iz prijašnjeg razdoblja znatno se proširio zahvaljujući raznim filozofijskim traktatima, novim komentarima djela Tome Akvinskoga pisanim u humanističkom duhu, koji su dobili svog najboljeg predstavnika u osobi generala reda Tommasa de Vio Gaetana i djelima poznate tomističke škole u Salamanci.⁵⁵ Novi pristup teologiji koji je uveo Tridentski sabor odrazio se i na nastavnom programu dominikanskih učilišta. U tom je smislu generalni kapitul reda održan u Rimu g. 1580. naredio da studij filozofije (dijalektika, filozofija prirode i metafizika) traje tri godine, a teologije četiri godine.⁵⁶

Taj program naročito je precizirao general reda Siksto Fabri, a odobrio generalni kapitul reda. U svom pismu od 3. listopada 1585. cijelom redu on je donio nekoliko važnih odredaba koje je trebalo što prije provesti:

1. U svim samostanima u kojima je to moguće treba smjestiti profesore i otvoriti učilišta kako za izobrazbu početnika tako i za sve druge stu-

⁵² MOPH IX, 94.

⁵³ MOPH IX, 185.

⁵⁴ MOPH IX, 186–187, 197, 200.

⁵⁵ Ta je škola, između ostaloga, svojim učenjem o okruglosti Zemlje dala značajan doprinos geografskim otkrićima Kristofora Columba. Dominikanski nadbiskup Diego de Deza zagovarao je Columbov plan na dvoru Ferdinanda Aragonskog i Izabele Katilijske (usp. W. A. HINNEBUSCH, dj., str. 91).

⁵⁶ MOPH X, str. 197.

dente. Svima njima treba omogućiti ne samo da počnu nego i da bez ikakvih izmjena ili izuzetaka završe kako logiku tako i filozofiju. Ako se netko od njih odupre tom programu, treba ga kazniti zatvorom u istom samostanu dopustivši mu samo da izlazi u svoju sobu, kor i najnužnija mjesta. Ako ni to ne pomogne, treba ga izbaciti sa studija i svesti na stanje brata pomoćnika. Nikomu ne smije biti dopušteno predavati filozofiju ako prije toga nije završio logiku, jednako kao što se nikomu ne smije dopustiti predavanje teologije ako nije završio tečaj filozofije.

2. Tečaj logike traje dvije godine. U prvoj godini treba upotrebljavati priručnik *Summulae logicales* portugalskog filozofa Pedra Julianija, zvanog Petrus Hispanus,⁵⁷ a u drugoj Aristotelovu logiku.
3. Filozofski tečaj traje tri godine. U prvoj se uči cijela fizika, u drugoj psihologija sve do 7. knjige Aristotelove Metafizike, u trećoj ostale knjige istog djela. Profesorima koji se budu protivili tom programu ili ga se ne budu doslovno držali u svojim predavanjima treba oduzeti profesorski naslov i smijeniti ih s profesorske službe.⁵⁸

Navedeni nastavni plan bio je okosnica svih kasnijih dopuna i izmjena koje su – ovisno o potrebama vremena ili prostora – unosili pojedini vrhovni starješine ili generalni kapituli reda u XVII. i XVIII. st. Tako je npr. generalni kapitul reda g. 1615. odredio da filozofski tečaj, jednako kao i tečaj slobodnih umijeća, ne smije trajati manje od tri niti više od četiri godine. Isto tako zabranio je bilo komu upis na teološki tečaj ako prije toga nije s izvrsnim uspjehom završio cjelovit program filozofije.⁵⁹

Filozofija se kao priprema za upis u teologiju predavala na svim vrstama učilišta: samostanskim, provincijskim i generalnim.

VI. Školski sustav Dominikanskog reda postupno se oblikovao kako s obzirom na nastavni program tako i s obzirom na ustroj samih učilišta. On se u biti sastojao od triju tečajeva (*cursus*) ili stupnjeva: a) osnovnoga ili »gramatičkoga« u širem smislu riječi, koji se nije svodio samo na učenje gramatike i latinskog jezika nego je ujedno pružao osnovne spoznaje iz latinske knji-

⁵⁷ Rodio se oko g. 1210. u Lisabonu. Nakon studija u Parizu predavao je medicinu u Sieni (1247. i 1252), zatim je dekan u Lisabonu (1261), nadbiskup Brage i kardinal (1273) te konačno papa uzevši ime Ivan XXI. (8. IX. 1276–20. V. 1277). Napisao je više djela filozofskog, teološkog, medicinskog i logičkog sadržaja. No ostao je poznat mnogo više po svojoj učenosti nego po napisanim djelima.

⁵⁸ MOPH X, 265–267.

⁵⁹ MOPH XI, 247; XIII, 282–285.

ževnosti; b) od »materijalnoga« (*cursus materialis*), koji je bio obvezatan za sve kleričke članove reda i c) od »formalnoga« tečaja (*cursus formalis*) ili tečaja za specijalizaciju. Ovaj posljednji bio je »elitni« i namijenjen samo onima koji su se željeli specijalizirati u filozofiji i teologiji te postići jedan od viših akademskih naslova.

Usporedo s tom podjelom školski sustav se sastojao od tri vrste učilišta: samostanskih (*studia conventualia*), provincijskih (*studia provincialia*) ili posebnih (*studia particularia*), koja se zbog svoje važnosti u službenoj terminologiji ponekad zovu »svečana« (*studia solemnna*),⁶⁰ i generalnih (*studia generalia*). Ovoj »okomitoy« podjeli – koja je na neki način odražavala podjelu reda na samostane, provincije i vrhovnu upravu reda – odgovarala je »vodoravna« osnovica sastavljena od jedne ili više vrsta učilišta: »gramatičkom« tečaju u širem smislu odgovarale su samostanske škole ili učilišta (*studia conventualia*), materijalnom tečaju odgovarala su provincijska (*studia provincialia*) ili posebna učilišta (*studia particularia*), a formalnom tečaju generalna učilišta (*studia generalia*). Osnovicu su »piramide«, dakle, sačinjavala samostanska, njen središnji dio provincijska ili posebna, a vrh opća ili generalna učilišta kojih je bilo tri vrste: filozofije, umijeća i teologije.

Generalna učilišta ili veleučilišta kao najviše obrazovne ustanove općeg značaja u načelu su imali pravo osnivati samo pape i carevi ili pak oni na koje su oni to pravo prenijeli. U Dominikanskom redu je to pravo imala samo vrhovna uprava koju su sačinjavali generalni kapituli i vrhovni starješine ili generali reda kao papini povjerenici. Zbog toga su generalna učilišta uživala puno crkveno priznanje na području cijele Katoličke crkve.⁶¹

⁶⁰ Od g. 1243. u službenim dokumentima Dominikanskog reda javlja se pojam *studia solemnna* ili »svečanih« učilišta (usp. MOPH III, 35, 100). Među povjesničarima postoji određena razlika u tumačenju naravi tog pojma. Jedni smatraju da se radi o generalnim učilištima (H. DENIFLE, *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Band I, Berlin, 1885, str. 3, 347–348; H.M. FÉRET, n. dj., str. 23–24; T. KAEPPELI, *Inventari di libri di San Domenico di Perugia (1430–80)*, Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 1962, str. 12–13). Drugi, pak, drže da je riječ o »posobnim« učilištima (usp. D. BERG, n. dj., str. 63, 173, bilj. 71–73). Čini se da je mišljenje ovih drugih bliže istini te da se radilo o naročito važnim, poznatim i posjećenim provincijskim učilištima koja su bila u uskoj svezi s nekim generalnim učilištem, pa su se kao takva posredno nalazila pod upravom generalnog kapitula i generala reda.

⁶¹ »Erectio alicuius Conventus formalis in Studium Generale Ordinis peragitur a solo Magistro Generali Ordinis, ut constat ex more Ordinis et pluribus Capitulum Generalium actis. Non est igitur in potestate Prioris vel Capituli Provincialis erigere Collegium seu Studium Generale pro sua Provincia. Magister Ordinis in huiusmodi erectionibus Collegiorum per actum publicum seu litteras patentes agere solet cum quadam solemnitate iuris, nam quodammodo in hac parte vices agit Commissarii Pontificii. Collegia seu Studia Generalia Ordinis necdum ab Ordine, sed a S. Sede recognoscuntur...« (*Annalecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, annus II, Romae, 1894, str. 619–620).

Generalna učilišta Dominikanskog reda jednako su, kao i druga suvremena generalna učilišta koja su osnivali pape i carevi, bila visokoškolske ustanove općeg značaja. Dominikanski je red svoja generalna učilišta smatrao sveučilištima u modernom smislu riječi. Pače, pojam generalnog učilišta bio je sinonim za sveučilište.⁶² Takvima su ih smatrale kako crkvene tako i državne vlasti ne praveći nikakve razlike između njih i drugih crkvenih i državnih sveučilišta.⁶³ Prilikom izdavanja odobrenja za ustanovljenje novog sveučilišta one obično nisu dopuštale podizanje teoloških fakulteta ako je u istom gradu postojalo generalno učilište Dominikanskog reda.⁶⁴ Ustroj generalnih učilišta bio je jednak ustroju javnih sveučilišta. Tečajevi filozofije i teologije već su se sredinom XIII. st. nazivali fakultetima⁶⁵, a njegovi članovi zajednicom studenata i profesora.⁶⁶

Generalna teološka učilišta kao najviše školske ustanove uživala su razne povlastice uključivši tu i povlasticu davanja najviših akademskih naslova. Jedina iznimka u tomu bila je povlastica davanja doktorata iz teologije koji se, po izričitoj volji papa, do sredine XIV. st. mogao postići jedino na pariškom sveučilištu. Postupnom liberalizacijom i važnija generalna učilišta Dominikanskog reda dobila su tu povlasticu. Ona su se – za razliku od drugih koja je nisu imala – zvala »odobrenima« ili povlaštenim sveučilištima (*universitates approbatae*).⁶⁷

Ovakav ustroj školstva, a naročito njegov program i prilagodljivost, omogućavali su mladim i sposobnim studentima, željnim znanja i usavršavanja, uspon do akademskih visina lektorskog, bakalaureatskog i doktorskog naslova te profesorske karijere.⁶⁸ Samostanska su učilišta pružala filozofsku, teološku, biblijsku i pastoralnu izobrazbu onima koji su bili određeni za propovjedničku službu. Nisu davala nikakav posebni akademski naslov. Provincijska ili posebna učilišta bila su namijenjena onima koji su htjeli – zahvaljujući većoj kon-

⁶² MOPH IX, 15–16, 63, 112, 133, 164–165, 186, 188.

⁶³ Udjeljujući povlastice javnih sveučilišta generalnom učilištu u Seville papa Julije III. 19. siječnja 1552. u pismu prioru samostana San Pablo, u kojemu je ono imalo sjedište, navodi: »Sane pro parte Vestra Nobis oblata, petitio continebat, quod alias venerabilis Magister Frater Franciscus Romeus Castellionensis totius Ordinis Generalis Monasterium praefatum in unam dicti Ordinis Universitatem crexit, ac ut in eadem dicti Ordinis Fratres suos cursus peragere, et alios, etiam Doctoratus, et quoscunque gradus suscipere possent...« (A. BREMOND, *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, V, Romae, 1733, str. 18).

⁶⁴ A. D'AMATO, *I Domenicani e l'Università di Bologna*, Bologna, 1988, str. 89.

⁶⁵ Usp. T. RIPOLL, *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, I, Romae, 1729, str. 333; MOPH IV, 63–64; X, 86.

⁶⁶ MOPH VIII, 361, 419.

⁶⁷ MOPH VIII, 154.

⁶⁸ Usp. D. BERG, n. dj., str. 64.

centraciji profesora i boljoj organizaciji učilišta – steći višu i širu izobrazbu iz istih i drugih predmeta ili se pak specijalizirati u nekoj posebnoj znanstvenoj disciplini. Generalna učilišta služila su za izobrazbu profesora za sve vrste učilišta.⁶⁹

U ovoj raspravi nas naročito zanimaju filozofska i donekle teološka učilišta, bez obzira na njihov stupanj, u sklopu kojih se, pored teologije, predavala također filozofija.

A. Samostanska filozofijsko-teološka učilišta

U početku Dominikanskog reda ova vrsta škola nije bila predviđena jer je većina članova dolazila iz već formiranih crkvenih i sveučilišnih sredina. Mnogi su od njih prije toga predavali na katedralnim školama ili mladim sveučilištima.⁷⁰ Budući da je red po svojoj naravi bio klerički i propovjednički, kod primanja takvih članova davala se prednost kandidatima s visokoškolskom izobrazbom. Od drugih se, međutim, kandidata – pored »kanonske« dobi od navršenih 18 godina života – tražilo dostatno znanje iz općeg obrazovanja koje se, uz sposobnost ispravnog čitanja i pisanja, prvenstveno sastojalo u poznavanju latinske gramatike i logike.⁷¹

No kad se red jednom suočio sa zahtjevima mnogih mladića koji su u nj htjeli ući bez ili prije završetka redovitih studija, bio je prisiljen u svojim samostanima otvarati tzv. gramatičke škole u kojima se, počevši od XV. i XVI. st., uz karakteristične »gramatičke« predmete kao što su latinski i gramatika⁷², predavale također logika, retorika i druge »humanističke« discipline što su služile kao priprema za upis u filozofsko-teološke škole.⁷³

G. 1348. generalni kapitul reda održan u Lyonu odredio je da svaka provincija za takve mladiće, kako članove reda tako i svjetovne polaznike

⁶⁹ Usp. MOPH IX, 39–40; P. GLORIEUX, n. dj., str. 35.

⁷⁰ Usp. A. DONDAINE, *Un commentaire scripturaire de Roland de Crémone: »Le livre de Job«*: »Archivum Fratrum Praedicatorum«, XI, Romac, 1941, str. 116; M. H. VICAIRE, *Le développement de la province dominicaine de Provence (1215–1295): »Les mendiants en pays d'Occident au XIIIe siècle«* (»Cahiers de Fanjeaux«, 8), Fanjeaux, Edouard Privat, Editeur, 1973, str. 35–77.

⁷¹ Generalni kapitul iz 1515. propisuje: »Nullus recipiatur ad professionem ut clericus, nisi sciatur plene et expedite legere et dicere divinum officium nocturnum pariter et diurnum solus, et sit habilis in proxima dispositione, ut sciatur grammaticam...« (MOPH IV, 129; VIII, 397, 418).

⁷² W. A. HINNEBUSCH, n. dj., str. 1–6; DOUAIS C., n. dj., str. 16, bilj. 1.

⁷³ »Nullus ordinetur in subdiaconum nisi sciatur grammaticam, ita quod loqui et scribere latine sciatur absque falsa latinitate« (MOPH IX, 165). Mladići nisu smjeli biti prihvaćeni za studente »nisi sermone latino loquantur et scribant extra litteraria exercitia et litteras« (MOPH X, Romac, 1901, str. 113).

dominikanskih škola, uz gramatičke predmete uvede i učenje glazbe o trošku samih samostana u kojima se drži škola, koja se obično učila u »quadri-umu«. ⁷⁴ Kod primanja u red obično se davala prednost onim mladićima koji su ulijevali nadu da će uspješno i na vrijeme završiti propisane studije. Tako je već 1245. Provansalska provincija strogo zabranila upis u filozofiju bez dostatna znanja iz gramatike i logike. Njezin primjer uskoro su slijedile i neke druge provincije. Neke su od njih studij racionalne filozofije s dvije povećale na tri godine, a druge uvele čak posebna učilišta logike. To je generalni kapitul reda održan g. 1305. uveo za cijeli red. ⁷⁵ G. 1346. generalni kapitul reda zabranio je da se itko upisuje na studij racionalne filozofije (*logicalia*) ako barem dvije godine »nije proveo na redovničkoj pripremi ili ako nije završio gramatičku školu«. ⁷⁶ U svakom je samostanu morao postojati profesor gramatike koji je svaki dan bio dužan držati predavanja i konferencije te, po potrebi, predavati i druge predmete. ⁷⁷ Samostani su u tu svrhu morali odvojiti barem jednu desetinu svojih prihoda. ⁷⁸

Ova je vrsta škola – s obzirom na početnički stupanj i program koji je nudila – bila od veće koristi drugima, biskupijskom kleru i svjetovnjacima, nego članovima samoga reda. ⁷⁹

Samostanska su učilišta, u načelu, predstavljala prvi stupanj u filozofsko-teološkoj izobrazbi. Svaki je samostan u djelokrugu vlastite djelatnosti, u načelu, trebao biti organizirana, gotovo posve samodostatna zajednica. Ona je trebala ne samo prilagoditi svoju djelatnost zahtjevima prostora i vremena

⁷⁴ »Ut iuvenes ad studia promovendi possint in grammaticalibus et musicalibus fundari sufficienter, mandamus prioribus provincialibus et diffinitoribus capitulorum provincialium, quod singuli in provinciis suis providant de studiis grammaticae et musice, tot quot necessaria fuerint pro suis iuvenibus in grammatica et musica instruendis, et provideant dictis studiis grammaticae et musice fratribus ordinis vel secularibus ad expensas conventuum, si fuerit opportunum« (MOPH IV, 323).

⁷⁵ MOPH IV, 12.

⁷⁶ MOPH IV, 309.

⁷⁷ MOPH VIII, 119-120, 211-212; IX, 39. Generalni kapitul iz g. 1553. je odredio: »Ordinamus, quod in omnibus conventibus a provincialibus ponatur aliquis grammaticae lector, ubi sunt iuvenes, qui grammatica indigeant, et similiter in maioribus conventibus lector aliquis logicae aut physicae aut saltem casuum conscientiae, et quod lectores nullo pacto in aliis occupentur, sed si actu non legerint, lectura priventur, et provinciales his minime providentes a suo officio absolvantur« (MOPH IX, 349).

⁷⁸ MOPH VIII, 119.

⁷⁹ MOPH IV, 323; F. EHRLE, n. dj., str. LXXIV-LXXV. General Reda Humbertus iz Romansa propisao je da samostanski lektori, naročito »učitelj studenata«, u sredinama u kojima ne postoje škole odmah – uz dopuštenje svojih starješina – pristupe držanju predavanja iz gramatike, logike i sličnih predmeta (HUMBERTUS DE ROMANIS, *Opera de vita regulari*, II, str. 262; HINNEBUSCH W. A., n. dj., str. 22-23).

nego je također bila odgovorna za vlastitu budućnost. To je, drugim riječima, značilo da je primanje u red novih članova i njihov odgoj trebao biti jedan od zadataka svakog samostana. Članom reda postajalo se ulaskom u određeni samostan. Svaki je član reda, s druge strane, morao biti pravno ucijepljen u neki samostan, biti njegov »sin« i – bez obzira koliko je vremena zbog posla ili studija morao drugdje provesti – s njim ostati trajno povezan. Promjenu pripadnosti matičnom samostanu mogli su promijeniti samo vrhovni starješina ili generalni kapitul reda. To je pravilo doprinosilo povećanom zanimanju redovnika za sudbinu matičnog samostana i njegovu djelatnost, naročito za regrutiranje i odgoj novih članova o kojima su, u krajnjoj liniji, ovisile sudbina i budućnost čitavog reda.⁸⁰

Vrlo rano nalazimo izvrsne priručnike za odgoj mladića koji su se pripremali za redovnički stalež i budući filozofsko-teološki studij. Najznačajniji je priručnik svakako već spomenuti *De vita regulari* Humberta iz Romansa, a uza nj jedan drugi, nešto raniji, anonimni traktat.⁸¹ Konstitucije iz g. 1228. propisivale su da se nitko ne smije primati u red prije navršene 18. godine života, ako nije bio tjelesno zdrav i intelektualno prikladan za naporan studij.⁸² Ta se priprema vršila u prvo vrijeme u svakom samostanu, a tek su se od g. 1326. mladi pripravnici počeli prikupljati iz raznih samostana u jedinstveni provincijski samostan novicijata.⁸³

U samostanskim teološkim učilištima obično su četiri člana reda bila zadužena za školski i redovnički odgoj mladih redovnika: lektor, koji je obično bio doktor ili magistar teologije, po potrebi je mogao imati zamjenika ili »podlektora«⁸⁴, zatim prior koji se brinuo za redovnički odgoj, a pomagao mu je učitelj studenata (*magister studentium*).⁸⁵ Generalni kapitul reda iz g. 1259. odredio je da i svi ostali – uključujući tu i samostanskog priora – moraju surađivati na permanentnom obrazovanju braće. Za one koji su neopravdano izostajali iz škole bile su predviđene oštre kazne.⁸⁶ Nastava se održavala svaki dan, a sastojala se od klasičnih predavanja i posebnih konferencija.⁸⁷ Isti generalni kapitul reda odredio je da se u samostanima počnu osnivati filozofij-

⁸⁰ Usp. DOUAIS C., n. dj., str. 13–14.

⁸¹ N. dj., str. 525.

⁸² Usp. H. DENIFLE, *Die Constitutionen des Prediger-Ordens vom Jahre 1228*, str. 202–203.

⁸³ EHRLE F., n. dj., str. LXXVII.

⁸⁴ Generalni kapitul iz g. 1259. određuje: »Provideatur quod quilibet lector tenens aliquod sollempne studium habeat baccellarium, qui legat sub eo« (MOPH III, 100).

⁸⁵ F. EHRLE, n. dj., str. LXXVII–LXXVIII; W. A. HINNEBUSCH, n. dj., str. 20–22.

⁸⁶ MOPH III, 99; IV, 263.

⁸⁷ MOPH IX, 40.

ska učilišta.⁸⁸ Ta je naredba svega dvije godine iza toga proširena na sve provincije reda⁸⁹, što je odmah provedeno u djelo. Tako je npr. provansalska provincija već sljedeće godine u Bordeauxu i Toulousei osnovala učilište umijeća u čiji su nastavni program – osim Aristotelove Fizike, Metafizike i »nove logike« (*Logica nova*) – unesene i prirodne znanosti, naročito matematika i zvjezdoznanstvo po Euklidu i djelima drugih grčkih matematičara, čime su postala prava prirodnoznanstvena učilišta (*studia naturalium*).⁹⁰ I u kasnijim odlukama generalnih kapitula reda bila je češće naglašavana potreba učenja filozofije. Generalni je kapitul g. 1335. u tom smislu otišao tako daleko da je odredio da se u svakoj provinciji osnuju »barem po dva učilišta teologije, naravne filozofije i racionalne filozofije«.⁹¹ G. 1346. kao prijeko potreban uvjet za upis na studij »prirodne« filozofije bilo je propisano dostatno znanje iz gramatike i logike, o čemu su imali suditi lektori i magistri studija koji su svaki tjedan bili dužni provjeravati znanje studenata iz gramatike i filozofije.⁹² To je još više doprinijelo procvatu filozofije uopće, posebno aristotelizma.

B. Provincijska (posebna) filozofijska učilišta

U duhu navedenih odluka generalnih kapitula reda u cijelom su redu – gdje god su za to postojali potrebni uvjeti – počela nicati posebna učilišta racionalne filozofije u koja su pojedine provincije slale svoje studente i postavljale lektore.⁹³ Za lektore racionalne filozofije bilo je g. 1305. propisano da najmanje po dvije godine moraju pohađati predavanja iz racionalne (*logicalia*) i »prirodne« filozofije (*studia naturalium*), a glavni lektor filozofije (*lector philosophiae*) još je barem dvije godine morao pohađati teologiju.⁹⁴ Generalni

⁸⁸ »Quod ordinetur in provinciis que indigerint aliquod studium arcium, vel aliqua, ubi iuvenes instruuntur« (MOPH III, 99).

⁸⁹ MOPH III, 109.

⁹⁰ I. W. FRANK, *Zur Studienorganisation der Dominikanerprovinz Teutonia in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und zum Studiengang des seligen Heinrich Seuse: »Heinrich Seuse. Studien zum 600. Todestag 1366–1966«*, Köln, 1966, str. 55–56; C. DOUAIS, *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216–1342)*, Paris–Toulouse, 1884, str. 68–69.

⁹¹ MOPH IV, 229.

⁹² MOPH IV, 309.

⁹³ C. DOUAIS, *Acta capitulorum provincialium Ordinis Fratrum Praedicatorum 1239–1302*, str. 513 i 525; F. EHRLE, n. dj., str. LXXVIII.

⁹⁴ Generalni kapitul iz g. 1305. određuje: »Cum circa studia et studentes cura et cautela sit diligens adhibenda, ordinamus, quod nullus ad legendum logicalia mittatur, nisi prius audierit logicam novam duobus annis, naturalia vero duobus, et per lectorem principalem et lectorem naturalium fuerit approbatus. Ad legendum vero naturalia nullus mittatur, nisi legerit sententias,

kapitul reda iz g. 1615. propisao je da nikomu ne smije biti dopušten upis u teologiju ako prije toga nije savršeno svladao cijeli gore navedeni program filozofije; isto tako se nisu smjeli primati studenti filozofije i teologije iz drugih provincija ako nisu imali pismeno svjedočanstvo od svojih profesora o vladanju i uspjehu na već završenim studijima.⁹⁵

Nastavni program filozofije na provincijskim učilištima bitno se sastojao u raščlanjivanju i komentiranju važnijih djela starih grčkih i srednjovjekovnih filozofa. Službeni dokumenti uglavnom šute o osnovnim gramatičkim tekstovima koji su služili kao školski priručnici, ali inventari knjižnica samostana u kojima su postojala filozofijska učilišta ukazuju na to da se uz Priscijanovu *Institutio de arte grammatica* upotrebljavao *Doctrinale* Aleksandra de Villedieu⁹⁶ te *Graecismus* Everarda de Béthune⁹⁷. Budući da je fakultet umijeća u Parizu g. 1366. izbacio iz upotrebe Donata i Priscijana uvevši učenje gramatike po Aleksandru de Villedieu i Everardu de Béthune, nije teško zaključiti da je to vrijedilo i za dominikanska učilišta.⁹⁸ Više znamo o nastavnom programu logike i filozofije. Za logiku su se uglavnom upotrebljavali tekstovi iz »stare logike« (*logica vetus* ili *ars vetus*), tj. Porfirijevo djelo *Introductio in Categorias Aristotelis* i *De interpretatione*, Boecijeve monografije *Liber divisionum* i *Liber Topicorum* te *Liber sex principiorum* Gilberta Porretanskoga. Uz njih se također upotrebljavaju *logica nova* ili *ars nova* uzeta iz Aristotelova *Organona*, tj. *Prima* i *Posteriora Analyticorum*, *Topica* i *De sophisticis elenchis*. Isto se tako uz *logica vetus* i *logica nova*, koje se obično nazivalo *logica antiqua*, gotovo uvijek pojavljuje *logica moderna*, tj. *Summulae logicales* Petra Hispanusa⁹⁹,

ubi commode poterit observari, vel saltem sentencias duobus annis audierit, et in questionum responsionibus et obiectionibus testimonio principalis lectoris, cursoris, ubi cursor fuerit, et magistri studentium ad hoc fuerit iudicatus sufficiens...« (MOPH IV, 12).

⁹⁵ MOPH XI, 247.

⁹⁶ Rodio se u mjestu Villedieu-les-Proles u Normandiji oko 1150. Studirao u Parizu. Proslavio se djelom *Doctrinale* u kojemu je, u 2645 heksametra, izložio sva najvažnija gramatička pravila latinskog jezika. No najviše je poznat po tomu što je u svom djelu *Summa artis grammaticae* razvio originalan mnemotehnički sustav.

⁹⁷ Kontroverzni gramatičar iz XIII. st. O njegovu se životu malo toga pouzdano zna. Ostao je uglavnom poznat po djelu *Graecismus de figuris et octo partibus orationis, seu Grammaticae regulae versibus latinis expositae* koje se mnogo upotrebljavalo u srednjovjekovnim školama.

⁹⁸ C. DOUAIS, *Assignations des livres aux religieux du convent des Frères Prêcheurs de Barcelona (XIIIe-XIVe siècles)*: »Revue des bibliothèques« III (1893) 49-83; F. PELSTER, *Die Bibliothek von Santa Caterina zu Pisa, eine Büchersammlung aus den Zeiten des hl. Thomas von Aquin*: »Xenia Thomistica« III (1925) 249-280; T. KAEPPELI, n. dj., str. 66-67; A. MAIERU', *Tecniche di insegnamento: Le scuole degli Ordini Mendicanti (secoli XIII-XIV)*. (Convengni del Centro di Studi sulla spiritualità medievale, XVII), In Todi, Presso l'Accademia Tudertina, 1978, str. 320.

⁹⁹ Pedro Juliani, zvan Petrus Hispanus (Lisabon, 1210/20 - Rim, 1277), učeni portugalski liječnik i filozof. Nakon što je u Parizu doktorirao filozofiju, a medicinu u Salernu, predavao je

koja se u službenim dokumentima često krije pod naslovom *Tractatus*. Općenito se *Tractatus* upotrebljavao uz *ars vetus* kao priprava za *ars nova*.¹⁰⁰

Isto se tako u učenju i predavanju filozofije, uz uopćene propise na početku, sve više kristalizirao jasan nastavni program koji se uglavnom oslanjao na Aristotelova djela *Fisica*, *Metaphysica*, *Ethica*, *Politica* i *Rhetorica*.¹⁰¹ Tako je npr. u toulouskoj provinciji g. 1327. bilo propisano da filozofski tečaj mora trajati tri godine, a predmeti su bili podijeljeni na osnovne i pomoćne. Pomoćni tekstovi gotovo su se uvijek odnosili na »moralnu« filozofiju (*philosophia moralis*), ali se od XIV. st. »moralna« filozofija predavala kao glavni predmet.¹⁰² G. 1491. generalni kapitul reda ponovno je naglasio obvezu trogodišnjeg studija filozofije u cijelom redu.¹⁰³

Službeni dokumenti ništa ne govore o tomu koji su se komentari upotrebljavali u školama u učenju Aristotelove logike i filozofije. Vjerojatno su za to – između ostalih – služila i djela Alberta Velikoga i Tome Akvinskoga, velikih komentatora Aristotelovih djela. Oni, istina, nisu prvenstveno filozofi, nego teolozi koji u svojim komentarima ne izlažu sustavno i cjelovito Aristotelovu filozofiju, ali pružaju mogućnost uvida u sve važnije njegove misli. Cijeli se, dakle, nastavni program filozofije dijelio na tri dijela: a) na studij racionalne filozofije u kojem su se učile gramatika, »stara logika« i »nova logika«; b) na »prirodnu filozofiju« u kojoj su se proučavale fizika i psihologija te c) na

---

filozofiju u Parizu, a medicinu u Sieni (1247-1252). Papa Hadrijan V. ga je g. 1273. imenovao na biskupom Brage u Portugalu i kardinalom. G. 1276. bio je izabran za papu uzevši ime Ivan XXI. Napisao je više filozofskih, teoloških i medicinskih djela. No najveću mu je slavu donijelo *Summulae logicales* koje je za života svog autora doživjelo golem uspjeh i, počevši od g. 1474, bilo više puta izdavano.

¹⁰⁰ A. MAIERU', n. dj., str. 321-322; G. GONZALEZ, *Dialectica escolastica y logica humanista de la edad media al renacimiento*, Salamanca, Ediciones Universidad Salamanca, 1987, str. 11-45.

¹⁰¹ Sličan program bio je na pariškom sveučilištu (M. GRABMANN, *Storia del metodo scolastico*, II, Firenze, La Nuova Italia Editrice, 1980, str. 60).

¹⁰² »Primo anno legitur liber Physicorum principaliter, secundario vero liber Ethicorum et de Coelo et mundo; secundo vero anno, pro principali lectione, liber Mathematicae, pro secunda liber Ethicorum et Metricae; anno tercio, liber de Anima, de Sensu et sensato, de Memoria et reminiscencia et principali [lectione]; pro secunda, liber Ethicorum et de Generatione. Et leguntur omnes integraliter et perfecte« (C. DOUAIS, *Essai*, str. 71-72; A. MAIERU', n. dj., str. 322-323).

¹⁰³ »Reverendis provincialibus pro tempore mandamus [...], quod nullus de cetero inhabilis et indoctus atque immorigeratus per saltum promoveatur, sed priusquam ad audiendam theologiam admittatur, tribus annis ad minus et artes et philosophiam audiat et secundum morem quarundam provinciarum etiam totidem annis predicta legat studentibus...« (MOPH VIII, 398). Obvezu trogodišnjeg studija filozofije ponovili su mnogi drugi generalni kapituli reda u XVI. st. (MOPH X, 133, 168, 197, 266).

moralnu filozofiju ili etiku. Studij je racionalne filozofije – po propisu generalnog kapitula reda iz g. 1305. – trebao trajati tri, a studij »prirodne« filozofije dvije godine.¹⁰⁴ Evo sheme tog programa:

R a c i o n a l n a f i l o z o f i j a :

Gramatika:

Priscijan, *Institutio de arte grammatica* i drugi manji traktati istog autora; Aelius Donatus, *Ars maior*; Gilbert Porretanski, *Liber sex principiorum*.

»Stara logika« (*logica vetus*):

Porfirije Tirski, *Isagoge*; Aristotel, *De cathategoriis* i *De interpretatione*; Boecije, *De divisione* i *De differentiis topicis*.

»Nova logika« (*logica nova*):

Aristotel, *Topica*; *De sophisticis elenchis*; *Priora* i *Posteriora Analyticorum*.

P r i r o d n a f i l o z o f i j a :

Fizika i psihologija:

Aristotel, *Physica*; *De animalibus* (tj. *De historia, de partibus, de generatione animalium*); *De anima*; *De generatione et corruptione*; *De sensu et sensibili*; *De intellectu et intelligibili*; *De somno*; *De vegetalibus et plantis*; *De memoria et reminiscentia*; *De spiritu et respiratione*; *De nutrimento*; *De vita et morte*; Costa ben Luca Constabulinus, *De differentia spiritus et animae*.¹⁰⁵ Matematika se učila uglavnom po Euklidovim *Elementima*, astronomija po Aristotelovim djelima *De coelo* i *Meteorologia*, te *De sphaera mundi* Engleza Johna iz Halifaxa zvanog Johannes de Sacrobosco.

Metafizika:

Aristotel, *Metaphysica*.

¹⁰⁴ MOPH IV, 12–13. Isti propis ponovio je generalni kapitul iz g. 1325. (MOPH IV, 158).

¹⁰⁵ Pravo mu je ime Qusta ibn Luqa. Rodio se u gradu Baalbeku u Siriji (odakle mu je nadimak »al-Ba'alabakki«). G. 835. obratio se s islama na kršćansku vjeru, a najveći dio života proveo je u Bagdadu i u Armeniji gdje je g. 912. umro. Mnogo je prevodio s grčkoga na arapski djela iz fizike, aritmetike, geometrije i prirodnih znanosti. Pisao je o geometriji, fizici, astronomiji, medicini, filozofiji i povijesti. Pripisuje mu se djelo *De differentia animae et spiritus* koje je oko g. 1150. Johannes Hispanus preveo na latinski i koje je na Zapadu služilo kao priručnik iz psihologije.

Moralna filozofija:

Aristotel, *Ethica* i prvih 12 knjiga *Politike*.¹⁰⁶

D. Generalna teološka i filozofijska učilišta

1. Prvo, i najpoznatije, opće teološko učilište Dominikanskoga reda bilo je osnovano g. 1229. u samostanu sv. Jakova u Parizu. Tu su se šestorica prvih drugova sv. Dominika – zahvaljujući pomoći pape Honorija III. (1216–27) i susretljivosti uglednog profesora Jeana Barastrea – uspješno uključili u sveučilišnu nastavu. Kad je g. 1229. nakon jedne pobune profesora grad ostao bez sveučilišne nastave, pariški je biskup kao veliki kancelar zamolio engleskog svjetovnog svećenika Johna of S. Gilles¹⁰⁷ da barem privremeno preuzme predavanja teologije, nakon čega je on – uz privolu dominikanaca – svoja javna predavanja počeo držati u samostanu sv. Jakova. Pritom je uzeo za asistenta samostanskog teologa fra Rolanda iz Cremona, magistra slobodnih umijeća.¹⁰⁸ Otkrivši u njemu valjana suradnika, profesor S. Gilles mu je pomogao da 15. svibnja 1229. iz ruku kancelara pariškog sveučilišta ne samo primi licencijat (*licentia docendi*) i magistarski naslov nego i da dobije katedru teologije. On je bio prvi magistar teologije mladog Dominikanskog reda i njegova prva sveučilišna katedra¹⁰⁹ koju je magistar Roland, prije svog prelaska u Toulouseu, na upravo osnovano sveučilište, prepustio redovničkom subratu magistru Huguesu iz Saint-Chera.¹¹⁰

U međuvremenu je 22. rujna 1230. profesor S. Gilles stupio u Dominikanski red ne napuštajući svoja predavanja u samostanu sv. Jakova ni nakon

¹⁰⁶ Usp. W. A. HINNEBUSCH, n. dj., str. 27–29; I. W. FRANK, *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500* (Archiv für österreichische Geschichte, 127. Band, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Historische Kommission), Wien, 1968, str. 121–122. Za gramatički tečaj v. H. ROOS, *Die Stellung der Grammatik im Lehrbetrieb des 13. Jahrhunderts*: »Artes liberales von der antiken Bildung zur Wissenschaft des Mittelalters«, herausgegeben von Joseph Koch, Leiden – Köln, E. J. Brill, 1976, str. 94–106; za fiziku: O. PEDERSON, *Du Quadrivium à la physique*, n. dj., str. 107–123.

¹⁰⁷ J. of S. Gilles bio je doktor teologije i medicine. U Pariz ga je pozvao francuski kralj Philippe Auguste imenovavši ga osobnim liječnikom. O njemu v. P. GLORIEUX, n. dj., str. 52–53.

¹⁰⁸ O njemu v. P. GLORIEUX, n. dj., str. 42 i tu navedenu literaturu.

¹⁰⁹ E. FILHAUT, *Roland von Cremona O.P. und Anfänge der Scholastik im Prediger Orden*, Vechta, 1936; H. DENIFLE, *Quellen zur Gelehrten-geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, II, Berlin, 1886, str. 173–174.

¹¹⁰ H. C. SCHEEBEN, *Beiträge zur Geschichte Jordans von Sachsen*, str. 121–122; E. F. SUTCLIFFE, *Hugo a S. Caro*: »Verbum Domini« 6 (1926) 149–156; P. GLORIEUX, n. dj., str. 43–51; T. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, II, Romae, 1975, str. 269–281.

povratka u grad odbjeglih profesora.¹¹¹ Time je g. 1231. Dominikanski red ušao u posjed i druge sveučilišne katedre.¹¹² Na taj je način dotadašnje samostansko učilište sv. Jakova – zahvaljujući profesorima Huguesu iz Saint-Chera i S. Gillesu, koji su kao punopravni članovi magistarskog udruženja (*universitas magistrorum*) ne samo stekli pravo držati javna predavanja nego i predlagati kandidate za doktorske naslove – postalo javno teološko učilište u sastavu pariškoga sveučilišta.¹¹³ Od tada je samostan sv. Jakova postao ne samo prvi samostan Dominikanskog reda namijenjen sveučilišnoj izobrazbi mladih redovnika, nego i njegovo glavno doktrinarno uporište. Bila je to velika prekretnica ne samo u povijesti Dominikanskog reda nego i pariškog sveučilišta. Ono je prepuštanjem dviju katedri dominikancima, u stvari, širom otvorilo svoja vrata članovima prosjačkih redova koji su teologiju kao znanost postupno preuzeli iz ruku svjetovnih klerika napisavši uskoro najljepše stranice u njegovoj povijesti.¹¹⁴

Ovaj naročiti uspon pariškog učilišta Dominikanskog reda pokazao se samo privremenim rješenjem u svezi sa sve većom potražnjom za kvalificiranim lektorima u novoosnovanim samostanima i provincijama. Male rijeke studenata koje su se iz raznih provincija slijevale u Pariz u potrazi za višim akademskim naslovima stvarale su velike teškoće oko njihova prihvata i smještaja. Svaka je, naime, provincija za sebe nastojala osigurati što veći broj lektora, bakalaureusa i doktora, pa je nastala velika potražnja za slobodnim mjestima u pariškom samostanu koju nije bilo uvijek moguće zadovoljiti.¹¹⁵ To je bio razlog da je već g. 1228. broj studenata koje je svaka provincija imala

¹¹¹ Odbjegli članovi profsorskog udruženja (*universitas magistrorum*) su nakon svog povratka u Pariz našli bulu *Parens scientiarum* kojom im je 13. travnja 1231. papa Grgur IX. zajamčio slobodu udruživanja, priznao statute, trajno izuzco od bilo koje druge državne i crkvene vlasti i priznao isključivo pravo podjeljivanja akademskih naslova, naročito iz teologije (usp. H. DENIFLE – A. CHATELAIN, n. dj., str. 136–139; H. RASHDALL, n. dj., str. 372–373).

¹¹² H. DENIFLE – A. CHATELAIN, n. dj., str. 118, 253; F. EHRLE, n. dj., str. 91–92; P. MANDONNET, *De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne université de Paris (1229–1231)*: »Revue Thomiste« 4 (1896) 91–170; E. BERNARD, *Les Dominicains dans l'université de Paris ou le Grand Couvent des Jacobins de la rue Saint-Jacques*, Paris, 1883, str. 34.

¹¹³ P. GLORIEUX, n. dj., II, str. 10; P. MANDONNET, n. dj., str. 155–156; A. WALZ, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae, 1958, str. 219; H. C. SCHEEBEN, n. dj., str. 122–123; I. W. FRANK, n. dj., str. 96.

¹¹⁴ U raspravi s Vilimom de Saint-Amour Toma Akvinski sredinom XIII. st. u vezi s tim piše: »Propter litterartorum inopiam nec adhuc per saeculares potuerit statutum Lateranensis concilii, ut in singulis ecclesiis metropolitanis essent aliqui, qui theologiam docerent, quod tamen per religiosos Dei gratia cernimus multo latius, quam etiam fuerit statutum« (*Contra impugnantes Dei cultum*, cap. IV; usp. MANDONNET P., *De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne Université de Paris*, str. 144–145).

¹¹⁵ MOPH VIII, 419–420.

pravo poslati u Pariz zakonom bio ograničeno na tri.¹¹⁶ Istu je odredbu šest godina kasnije ponovio generalni kapitul reda.¹¹⁷ G. 1240. bila je tolika potražnja za novim profesorima da je bilo zabranjeno da se lektori biraju za samostanske starješine i defintore provincijskih kapitula,¹¹⁸ a g. 1245. naređeno je da se razriješe dužnosti oni lektori koji su bili na čelu pojedinih samostana kako bi se mogli posvetiti predavanjima.¹¹⁹

No sve su te mjere samo privremeno rješavale problem novih profesora. Što se, naime, red više širio, to je više rasla potražnja za novim profesorima, pa se nametnula potreba dugoročnijeg i, po mogućnosti, konačnog rješenja problema školovanja novog nastavnog osoblja. To je navelo red da počne razmišljati o osnivanju novih vlastitih i samostalnih generalnih učilišta, za što je bila nužna papinska suglasnost. Rješenje je konačno nađeno g. 1248. kada je, uz papinsku suglasnost, bio decentraliziran školski sustav i otvorena četiri nova »generalna i svečana učilišta« u onim provincijama iz kojih je u Pariz dolazilo najviše studenata, tj. u provansalskoj, lombardskoj, njemačkoj i engleskoj. Tako su dotadašnja provincijska učilišta u Montpellieru, Bologni, Kölnu i Oxfordu g. 1248. uzdignuta na razinu generalnih učilišta s istim povlasticama koje su se dotle mogle postići na pariškom sveučilištu.¹²⁰

Provincije koje nisu imale takvih učilišta imala su pravo slati na već postojeća učilišta po dvojicu vlastitih studenata.¹²¹ Budući da ni ta mjera nije mogla zadovoljiti sve zahtjeve za sveučilišnom izobrazbom i akademskim naslovima, uprava je reda g. 1250. pokušala ograničiti broj upisnika na generalnim učilištima preporukom da se na njih šalju samo najbolji studenti.¹²² G. 1270. generalni kapitul reda odobrio je također rimskoj i španjolskoj provinciji osnivanje vlastitih generalnih učilišta.¹²³ Koristeći se tim dopuštenjem rimska je provincija odmah osnovala čak dva generalna učilišta: u Napulju i u Orvi-

¹¹⁶ *Distinctio II, n. 36: H. DENIFLE, Die Constitutionen, str. 226.*

¹¹⁷ MOPH III, 120.

¹¹⁸ MOPH III, 13.

¹¹⁹ MOPH III, 32.

¹²⁰ »Patribus studentibus in quatuor studiis sollempnibus quatuor provinciarum concedimus ut libertate utantur, qua et studentes qui sunt ad studium Parisius deputati« (MOPH III, 92; G. M. LÖHR, *Das kölnen Dominikanerkloster im 17. Jahrhundert: »Jahrbuch des kölnischen Geschichtsvereines«* 28 [1953] 98-117).

¹²¹ »[...] quatuor autem provincie scilicet Provincia, Lombardia, Theutonia, Anglia provideant ut semper in aliquo conventu magis ydoneo sit generale studium et sollempne, et ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ad studium« (MOPH III, 34-35 i 41).

¹²² MOPH III, 53.

¹²³ MOPH III, 153.

etu¹²⁴, čime se s obzirom na visoko školstvo potpuno osamostalila. Takvo rješenje potaklo je g. 1288. vrhovnu upravu reda da nešto slično preporuča i drugim provincijama. Ako neka od njih još nije bila u stanju imati vlastito generalno učilište, morala je osnovati barem tri teološka učilišta za predavanja sentencija s mogućnošću vođenja rasprava.¹²⁵

Nakon tog jedinstvenog procvata školstva u raznim provincijama reda, prilike su se toliko poboljšale da je u pogledu visokoškolske izobrazbe trebalo učiniti i posljednji korak do potpune neovisnosti jedne provincije o drugoj. Taj korak učinio je generalni kapitul reda iz g. 1302. naredivši da svaka provincija osnuje vlastito »generalno ili svečano učilište«. ¹²⁶ G. 1305. generalni kapitul reda je odredio da se generalna učilišta osnuju i u ugarskoj, poljskoj i češkoj provinciji s time da do daljnjega druge provincije tamo ne šalju svoje studente.¹²⁷ Bila je to – kako se malo kasnije pokazalo – obveza koju ipak nisu mogle ispuniti sve provincije. Njima je bilo preporučeno da i dalje šalju svoje studente u one provincije koje su već imale svoja generalna učilišta.¹²⁸ No i one su u tom pogledu uskoro uhvatile korak s drugim provincijama.

Ovom decentralizacijom školskog sustava u znatnoj se mjeri decentraliziralo i školsko zakonodavstvo. Svakoj provinciji bilo je prepušteno da – osim najvažnijih smjernica koje su za generalna učilišta donosili generalni kapituli reda – same donose, ovisno o zahtjevima prostora i vremena, zakone i time unapređuju izobrazbu vlastitih članova¹²⁹. Bio je to ne samo kraj ovisnosti jedne provincije o drugoj u pogledu visokog školstva nego i značajan doprinos njegovu širenju na gotovo cijelom europskom kontinentu.¹³⁰ Međutim, i dalje je ostalo na snazi pravilo da su generalna učilišta morala biti otvorena studentima svih provincija,¹³¹ koji su za to morali imati sve potrebne intelektualne i moralne podobnosti.¹³²

¹²⁴ *Acta capitulorum provincialium provincie Romanae (1243–1344)*, (MOPH XX), Romae, 1941, str. 36; C. DOUAIS, *Acta capitulorum provincialium Ordinis Fratrum Praedicatorum, 1239–1302*, str. 527; I. TAURISANO, n. dj., str. 98, bilj. 1; D. BERG, n. dj., str. 133.

¹²⁵ »Monemus quod provincie que non habent studia generalia, determinent in suis capitulis provincialibus tres conventus ad minus in quibus sentencie legantur cursorie, et studentes aliqui assignentur, et in ipsis frequencius ordinarie disputetur« (MOPH III, 245).

¹²⁶ »Quelibet autem provincia, exceptis Dacie, Greecie, Terre Sancte, provideat, ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et solempne« (MOPH III, 314, 320).

¹²⁷ MOPH IV, 13.

¹²⁸ MOPH IV, 13, 89–90.

¹²⁹ Proces decentralizacije počeo je još sredinom XIII. st. (usp. MOPH III, 82, 86, 90).

¹³⁰ D. BERG, n. dj., str. 61.

¹³¹ MOPH VIII, 419.

¹³² »... ne fratres criminosi aut insolentes ad huiusmodi studia generalia mittantur, sed solum fratres ydonei et bonis moribus imbuti et ad perficiendum magis apti et qui ad minus per 3 annos continuos in artibus studuerint« (MOPH IX, 14).

2. Pored generalnih teoloških u Dominikanskom redu postojala su i filozofska generalna učilišta. U njihovu osnivanju posebnu je ulogu odigrala kako potreba za sve većim brojem kvalificiranih lektora tako i netrpeljivost prema prosjačkim redovima, koja je sredinom XIII. st. bila naročito izražena na filozofskom fakultetu pariškog sveučilišta. Ona je posebno došla do izražaja nakon što je propalo nastojanje francuskih biskupa da redovnike podvrgnu svojoj vlasti, pa su uslijedila nastojanja da im se barem onemogućiti upis na filozofski fakultet.¹³³ To je, drugim riječima, značilo onemogućiti im pristup najvišim akademskim naslovima. Iako su sveučilišne vlasti u praksi nerijetko odstupale od te zabrane¹³⁴, Dominikanski je red prije ili kasnije morao potražiti izlaz iz te situacije u osamostaljenju, kao što je to učinio u teologiji. To je učinio početkom XV. st. Generalni kapitul reda u Nürnbergu iz g. 1405. naredio je da se u svim provincijama, u kojima za to postoje uvjeti, osnuju ne samo generalna teologijska učilišta nego i generalna učilišta filozofije i generalna učilišta umijeća.¹³⁵ Da ohrabri njihovo otvaranje, isti je generalni kapitul reda odredio da generalno filozofijsko učilište za rimsku provinciju bude u Sieni, a za Njemačku provinciju u Baselu.¹³⁶

Iako se, na temelju dosadašnjih proučavanja, ne znaju sve pojedinosti o organizaciji tih filozofijskih učilišta, ipak nije teško zaključiti da su bila organizirana slično kao i teološka učilišta¹³⁷. Uvjeti za postizanje akademskih naslova načelno su bili isti kao i na teološkim fakultetima i učilištima, s tim što

¹³³ Usp. F. X. SEPPELT, *Der Kampf der Bettlerorden an der Pariser Universität um die Mitte des 13. Jahrhunderts: »Kirchgeschichtliche Abhandlungen«*, hrsg. von M. Sdrulek, Bd. III, Breslau, 1905, 197–241; Bd. VI, Breslau, 1908, 73–139; M. BIERBAUM, *Bettelorden und Weltgeistlichkeit an der Universität Paris (Texte und Untersuchungen zum literarischen Armuts- und Exemptionsstreit des 13. Jahrhunderts, 1255–1272 – Franziskanische Studien, Beiheft 2)*; P. GLORIEUX, *Le conflit de 1252–1257 à la lumière du Mémoire de Guillaume de Saint-Amour: »Recherches de Théologie ancienne et médiévale«* 24 (1957) 101–124; I. W. FRANK, n. dj., str. 66–67.

¹³⁴ I. W. FRANK, n. dj., str. 124.

¹³⁵ »Adiicientes, quod in qualibet provincia ad hoc apta, sicut est unus conventus deputatus pro studio generali theologie, ita conventus alius pro studio generali philosophie, terciusque pro studio generali arcium similiter assignetur« (MOPH VIII, 120).

¹³⁶ »Item [...] studium generale philosophiae in conventibus Senensis provincie Romane et Basileensi provincie Theutonic...« (MOPH VIII, 130).

¹³⁷ Kao uvjet za postizanje viših akademskih naslova iz racionalne filozofije članovima Prosjačkih redova statuti sveučilišta u Salamanci su propisivali: »Religiosi mendicantes, dummodo secundum statuta suorum ordinum duobus de grammatica, de logica ac de philosophia aliis duobus annis, necnon post receptionem gradus baccalariatus in huiusmodi studio de philosophia morali in uno anno vel majori parte legerint, admittantur« (*Bullario de Universidad de Salamanca (1219–1549)* editado por Beltran Heredia O.P. (»Acta Salmaticensia« XII, 2), Salamanca, 1967, str. 191, br. 647).

– kako izgleda – ona ipak nisu davala doktorat.¹³⁸ Filozofija i teologija u Dominikanskom su redu išle ukorak. Još od kraja XIII. st. na provincijskim teološkim učilištima za upis na teologiju tražilo se najmanje tri godine filozofije.¹³⁹ Studij filozofije uvijek je prethodio studiju teologije. Iz sačuvanih odluka generalnih kapitula reda znamo da su u XVI. st. tečajevi ili fakulteti racionalne filozofije skupa s teološkim fakultetima bili sastavni dio generalnih učilišta.¹⁴⁰ Pa ipak, kad se u povijesnim vrelima govori o generalnim učilištima, obično se misli na teologijska, a ne na filozofijska učilišta, ako kao takva nisu izričito navedena.¹⁴¹

VII. Metoda predavanja i akademske vježbe

Metoda predavanja na učilištima Dominikanskog reda bila je – jednako kao i na fakultetima umijeća i teologije pariškog sveučilišta – klasična skolastička metoda. Ona se sastojala od nekoliko vrsta vježbi. Najprije su se čitali tekstovi najpoznatijih autora (*lectio*), zatim su se pomno raščlanjivali (*littera*), potom se tražio njihov izvorni smislo (*sensus*) uz pomoć gramatičke i logičke analize te, na kraju, donosio zaključak (*sententia*). Na kraju se – radi boljeg razumijevanja – predložak komentirao drugim tekstovima starijih i novijih autora.

Komentiranje tekstova redovito je bila prigoda za raspravu. Gradivo se čitanjem trebalo usjeći u sjećanje, raspravom ukloniti sve teškoće, a izlaganjem naučiti kako se ono predaje drugima. Dijalektika je dopuštala ne samo da se tekst produbi, nego i da se rasprava proširi na srodne teme pretvarajući tako *lectio* u *quaestio*. Sveučilišni intelektualac radio se u trenutku kad je od pasivnog slušatelja postajao aktivni sudionik u raspravi i kada je počeo zauzimati kritičko stajalište prema tekstu koji je služio kao podloga u raspravi (*disputatio*). Ona se sastojala u umijeću postavljanja problematike i načinu njezina rješavanja.¹⁴² U tom trenutku profesor nije više bio egzegeta ili kome-

¹³⁸ Profesori su filozofije, jednako kao i profesori teologije, za postizanje akademskih naslova na generalnim učilištima u početku morali predavati četiri godine. Generalni kapitul reda iz g. 1410. je odredio: »Ordinamus lectores arcium [et] naturalium et alios officiales sufficientes in studiis deputari, ut per biennium logicalia, et per alium biennium naturalia legant; alioquin ad superiores gradus nequeant procedere; et si secus factum fuerit, totum sit irritum et inane« (MOPH VIII, 140).

¹³⁹ I. W. FRANK, n. dj., str. 157.

¹⁴⁰ MOPH IV, 64; IX, 204; X, 86, 204.

¹⁴¹ Usp. MOPH X, 86.

¹⁴² »Disputatio est rationis inductio ad aliquid probandum vel contradicendum. In omni autem disputatione legitima convenit esse interrogationem, responsionem, propositionem, affirmationem, negationem, argumenta, argumentationem et conclusionem« (usp. M. GRABMANN, *Storia del metodo scolastico*, str. 31).

tator, nego mislilac.¹⁴³ Na taj se način izmirivala pasivnost studenata u slušanju predavanja s aktivnošću koja se tražila u raspravama.¹⁴⁴

Cijela se, dakle, metoda predavanja sastojala od nekoliko vrsta dobro smišljenih vježbi:

1. Prva vježba sastojala se od slušanja izlaganja (*lectio*) pojedinih profesora (magistara ili lektora) kojim se postavljao temelj znanju (*scientia*). Svrha predavanja bila je upoznati studenta s važnijim autorima i sadržajem njihovih djela kako bi on bio u stanju ovladati određenom znanstvenom disciplinom.¹⁴⁵ Sama su se predavanja dijelila na redovita i izvanredna. Redovita su držali magistri u jutarnjim satima služeći se svim važnijim tekstovima svog predmeta, a izvanredna su bila prepuštena bakalaureusima u kasnim jutarnjim ili ranim poslijepodnevni satima. Metoda je u oba slučaja bila ista: profesor je, nakon uvođenja u problematiku svog predavanja, čitao tekst uglednog autora, komentirao njegove važnije dijelove nastojeći ući u srž problematike. Studenti su pratili njegovo izlaganje uz pomoć vlastitog primjerka komentiranog teksta, pravili bilješke i opaske. Na kraju svakog predavanja profesori su provjeravali jesu li ih njihovi slušatelji ispravno shvatili.

2. Druga vježba sastojala se od aktivnog sudjelovanja studenata u raspravama (*disputatio*) i konferencijama (*collatio*), svakodnevnog ponavljanja i učenja napamet važnijih tekstova (*repetitio*)¹⁴⁶. Učeni general reda Humbert iz Romansa (1254-63) propisao je da se u kućama studija i izvan strogo školskog vremena, po mogućnosti navečer, priređuju razna predavanja na kojima su trebali sudjelovati svi studenti. Najprije je jedan iskusniji profesor trebao održati predavanje (*recitatio*) ili konferenciju (*collatio*). Tema je mogla bila školska (*quaestio determinata in scholis*), ali se isto tako mogla slobodno izabrati. Nakon toga su, uz pomoć profesora, studenti raspravljali o cijeloj pro-

¹⁴³ Usp. J. LE GOFF, *Les intellectuels au moyen âge*, Paris, 1957, str. 100-101; F. EBERWEG, n. dj., str. 354; A. DUVAL, n. dj., str. 239.

¹⁴⁴ »Fu un pensiero molto felice della Scolastica quello di accoppiare per gli scolari la passività della lezione con l'intensa attività del disputare« (F. EHRLE, *I più antichi Statuti*, str. CLXXXVIII).

¹⁴⁵ U vezi s tim generalni kapitul iz g. 1279. tumači: »Quia profectus studij habet originem ex frequenti et diligenti audientia lectionum, cavcant fratres...« (MOPH III, 202).

¹⁴⁶ Generalni kapitul iz g. 1252. propisuje za studente: »Quod vadant ad repeticionem cotodianam, et quod in generali repeticione profectus eorum examinetur tam in lectionibus, quam in questionibus diligenter« (MOPH III, 65), a generalni kapitul iz g. 1396. određuje: »Volentes et mandantes, quod magistri arcium legant suis discipulis repetendo, ita quod postquam magister dixerit partem plene, ipsi discipuli bis repetant partem ipsam, et in fine ebdomade magistri requirant lectiones tocius ebdomade ab eisdem, et ipsi discipuli easdem lectiones eisdem magistro reddere teneantur« (MOPH VIII, 61; usp. B. GEYER, *Die patristische und scholastische Philosophie*, II. Teil, Berlin, 1928, str. 356).

blematici. Njima se tako pružala prilika da praktično pokažu svoje znanje dijalektike, živahnost uma i sposobnost ispravnog zaključivanja, a profesorima da prodube određene vidove svog izlaganja, što im u predavanjima nije bilo moguće. Tako su rasprave postale osnovni čimbenik skolastičke pedagogije čija je svrha bila njegovanje kreativne sposobnosti sudionika.

Iako su, dakle, *repetitiones* i *collationes* u biti bile različite operacije, obje su imale za svrhu postupno uvesti mladog studenta u tajnu akademskih rasprava i znanstvenog načina razmišljanja kako bi on od pasivnog slušatelja (*auditor*) postao što djelatniji i odgovorniji sudionik u akademskom životu, a neprestano ponavljanje, provjeravanje, rješavanje teškoća, produbljivanje itd. trebali su školsko gradivo što dublje urezati u svijest studenata kako bi ono postalo njegova trajna intelektualna svojina.¹⁴⁷

Iza profesora riječ je uzimao jedan student koji je imao pravo izabrati i izložiti svoju temu ili pak svoje viđenje problema, nakon čega se razvijala rasprava u kojoj su mu kolege postavljali pitanja, tražili razjašnjenje, prihvaćali ili odbacivali njegovu tezu (*opponunt recitanti*), vježbajući se na taj način u vještini znanstvenog raspravljanja (*opponendo et respondendo*).¹⁴⁸ U toj tankočutnoj igri oponent je – služeći se čitavim nizom dokaza i razloga – svom sugovorniku nastojao ukazati na sve moguće proturječnosti i neodrživost njegovih stajališta te ga navesti da uvaži i prihvati njegovu tezu. Radilo se o profinjenoj dijalektičkoj igri čija je jedina svrha bila neposredno uvježbavanje u vještini vođenja stručne rasprave, načinu upotrebe najuvjerljivijih dokaza i prave terminologije, izbjegavanju svih mogućih zamki u koje se može upasti u nekoj ozbiljnoj raspravi itd. Na taj se način – pomoću dijalektičkog sučeljavanja dvaju ili više različitih, nerijetko suprotnih mišljenja – nastojalo doći do prave istine u nekom pitanju (*inquisitio veritatis*).¹⁴⁹ Takve su se vježbe u nekim provincijama vodile svaki dan, u drugima jednom tjedno.¹⁵⁰ Ako se pak

¹⁴⁷ A. MEIERU', n. dj., str. 340-342.

¹⁴⁸ »In hujusmodi autem collationibus solet interdum recitari aliqua quaestio determinata in scholis, ab illo cui fuerit injunctum; vel recitari aliqua ab aliquo qui eam praeviderit, ex injunctione sibi facta; et post recitationes, fratres qui volunt, opponunt recitanti, et ita exercitant se opponendo et respondendo. Vel solet ab eo quaeri aliquid de lectionibus, vel quaestionibus, auditis a fratribus aliquibus, ut videatur de profectu eorum. Vel solent fieri collationes de moralibus, vel de certa aliqua materia, ut de evangelio, vel de epistola, vel de summa de vitiis et virtutibus, vel de casibus, et similibus: ita quod quilibet frater sciat de quo titulo debeat recitare, vel de quolibet ad voluntatem eujuslibet; et ab illis qui non sunt adhuc sufficientes ad majora, saltem aliqua notabilis auctoritas recitari« (HUBERTUS DE ROMANIS, n. dj., str. 260).

¹⁴⁹ L. M. DE RIJK, *Some Thirteenth Century Tracts on the Game of Obligation*: »Vivarium« XII (1974) 95; usp. A. MAIERU', n. dj., str. 345-346.

¹⁵⁰ HUBERTUS DE ROMANIS, n. dj., str. 262. Generalni kapitul iz g. 1252. odredio je da se *repetitiones* obavljaju svaki dan (MOPH III, 65), što je g. 1259. ublaženo odobrenjem da se to može učiniti i jednom tjedno (MOPH III, 100).

radilo o studentima »svečanog« učilišta ili pak većem skupu redovničke subraće, njima je čak i preko ljetnih praznika jedan profesor povremeno držao slična predavanja i konferencije.¹⁵¹

Ovim akademskim vježbama studenata redovito je predsjedao učitelj studija ili studenata, koji je bio službeni repetitor predavanja¹⁵², kako bi izbliza pratio nastupe svojih gojenaca, način njihova izlaganja i zaključivanja te vodio računa o tomu da svaki od njih potpuno slobodno izloži svoje mišljenje. On je, ujedno, u dogovoru s profesorima birao temu rasprave, za nju pronalazio stručnu literaturu, određivao uloge izlagača (*responsor*) i njegova protivnika u raspravi (*opponens*), te raspravu i njen program unaprijed najavljivao svim zainteresiranima.¹⁵³

Vještina dijalektičnog načina raspravljanja bila je još od XII. st. opisana do najsitnijih pojedinosti u cijelom nizu traktata koji nose indikativne naslove kao *De modo opponendi et respondendi*, *De obligationibus* i sl. u kojima se izlaže *ars obligatoria et exercitativa*. Nadahnjivala se – kako izgleda – na Aristotelovu djelu *Topica*. No s metodološkog gledišta ona se uglavnom oblikovala po uzoru na Aristotelovu teoriju znanosti izloženu u *Secunda Analyticorum* s deduktivnim načinom dokazivanja. Ona se u XIII. st. primjenjivala ne samo u usmenim nego i u pismenim raspravama, naročito u teologiji. Toma Akvinski ju je primijenio u svojoj Teološkoj sumi (*Summa theologiae*) u obliku početnog postavljanja pitanja, sumnji i problema (*quaestio*), kako bi se na taj način problem što bolje osvijetlio sa svih strana. Slijedilo je definiranje istine, razrješavanje teškoća, raspršivanje sumnji i odgovori na prigovore u svjetlu istinitih načela na kojima se temeljilo dokazivanje.¹⁵⁴

¹⁵¹ »Ubi vero est studium solemne, vel magna multitudo fratrum, vel aliorum auditorum, debet procurare, si potest, quod habeatur aliquis frater qui legat extraordinarie tempore vacationum; et in diebus etiam quibus non legit lector, vel non disputat« (HUMBERTUS DE ROMANIS, n. dj., str. 262).

¹⁵² Humbertus de Romanis propisao je da »učitelj studenata« mora provjeravati napredovanje pojedinih studenata u učenju: »Item ad ipsum pertinet gerere sollicitudinem circa fratres omnes et singulos, quomodo se habent circa studium, videlicet qui frequentant scholas, collationes, disputationes, repetitiones« (*De vita regulari*, II, str. 262; MOPH III, 104; usp. H. M. FÉRET, n. dj., str. 25–26).

¹⁵³ »Cum autem fiunt, debet conferre cum lectore quod fiant de utili materia, et de qua fratres possint habere convenientia scripta, in quibus inveniant de illa materia. Debet etiam praedicere fratribus tempestive de quo fieri debet disputatio, ut sibi provideant; et docere in quibus scriptis et ubi possint de illa materia invenire. Debet autem semper injungere alicui ut sibi provideat de respondendo, si necesse fuerit, ne sit in hoc unquam defectus. Debet etiam injungere fratribus qui sunt ad hoc idonei, quod semper in omni disputatione sint parati opponere in aliquo, et quod sibi in hoc provideant illi qui sine praevisione ad hoc sufficere non putantur. Non debet autem aliquis incipere opponere, vel respondere in scholis, nisi prius ei hoc impositum fuerit, vel licentiam habuerit« (HUMBERTUS DE ROMANIS, n. dj., str. 261).

¹⁵⁴ A. MAIERU', str. 347.

3. Treća vrsta vježbi sastojala se u povremenim svečanim raspravama o nekom važnom predmetu na kojima su svi lektori i studenti bili dužni sudjelovati. Tema je rasprave morala biti unaprijed najavljena, kako bi se svi mogli za nju na vrijeme pripremiti. Redoviti profesori često su dobar dio svojih prijepodnevnih predavanja prepuštali bakalaureusima kako bi mogli sudjelovati na tim raspravama koje su se održavale u poslijepodnevnim satima. Tim se raspravama pridavala velika važnost, a održavale su se na posebno svečan način. O njihovu ishodu dobrim je dijelom ovisio ugled nekog profesora. Za Tomu Akvinskog zna se da je za dva razdoblja svojih predavanja na pariškom sveučilištu (1256-59. i 1269-71) organizirao najmanje 518 takvih rasprava držeći ih po dva puta tjedno. Tako je rasprava postala glavnim čimbenikom skolastičke pedagogije.¹⁵⁵

4. Jednom ili dvaput godišnje magistri su bili dužni prirediti javne svečane rasprave o posebno aktualnim problemima (*de quodlibet*) koje su podsjećale na moderne tiskovne konferencije. U njima su bili dužni sudjelovati svi članovi učilišta, a ulaz je bio slobodan svima koji su to željeli. Posebno se cijenila nazočnost drugih magistara, profesora i studenata ostalih fakulteta te predstavnika crkvene i državne vlasti. Svi su imali pravo (*a quolibet*) sudjelovati u raspravi i tražiti odgovor na bilo koje pitanje (*de quolibet*) o kojemu se raspravljalo. Ta se vrsta rasprava zvala *disputationes quodlibetales, quodlibetica* ili jednostavno *quaestiones disputatae*. Tema rasprava morala je biti unaprijed najavljena na oglasnoj ploči. Budući da se unaprijed nije moglo predvidjeti njihovo trajanje, one su obično počinjale rano ujutro. Posebnu draž davali su im nepredvidljivi tok, nenadana pitanja i nesiguran ishod. Inicijativu su obično držali slušatelji, ne samo studenti nego i drugi magistri. Bila je to prigoda za postavljanje ne samo dobronamjernih nego i radoznalih, »škakljivih«, pa čak i zlonamjernih pitanja kojima je svrha bila otkriti moguću proturječnost profesorovih doktrinarnih stajališta i izjava. Rasprava se vodila pod ravnanjem glavnog profesora. On ipak nije vodio glavnu riječ, nego njegov asistent, bakalaureus, koji se tako uvježbavao u ovoj vrsti javnih nastupa. On je odgovarao na postavljena pitanja, a magistar mu je, po potrebi, priskakao u pomoć. Sve je to od bakalaureusa zahtijevalo ne samo temeljitu i sveopću pripremljenost u raznolikoj znanstvenoj problematici i hrabrost da sa svojim tezama nastupi u javnosti nego također čvrste živce i gospodstvo nad sobom. Iz toga je slijedilo doktrinarno izlaganje postavljenih problema koje je predstavljalo središnji dio njegove rasprave. Ona je obično završavala odgovorima glavnog profesora na sve prigovore postavljene vlastitoj tezi. On je morao izvesti

¹⁵⁵ W. A. HINNEBUSCH, n. dj., str. 30-32; M. GRABMANN, n. dj., str. 23-27; J. VERGER, n. dj., str. 98-99.

zaključke iz rasprave (*quaestio*) i dati konačno rješenje (*determinatio magistralis*)¹⁵⁶.

Takve su rasprave redovito predstavljale glavni akademski događaj godine i privlačile veliku pozornost ne samo profesora i studenata nego i stranih ličnosti. Na pariškom sveučilištu na njima su rado uzimali udjela ne samo sami sveučilištarci nego i mnoge crkvene ličnosti na prolazu kroz glavni grad Francuske. Takve su rasprave, u stvari, bile jedna vrsta kleričkog viteškog turnira.¹⁵⁷

II. DIO

I. Dominikanski red u hrvatskim krajevima

Dominikanski je red nazočan u hrvatskim krajevima od prve polovine XIII. st. Njegovi prvi članovi stigli su u hrvatsko-ugarsko kraljevstvo još za života njegova Osnivača. Odluka o tomu donesena je g. 1221. na 2. generalnom kapitulu reda u Bologni, a zadatak za njezino ostvarenje povjeren fra Pavlu Dalmatincu, prioru tadašnjeg samostana sv. Nikole u Bologni i uglednom profesoru prava na tamošnjem sveučilištu. On je skupa s četvoricom drugova još iste godine doputovao u gradove Győr i Veszprém a malo zatim osnovao samostane u Székesfehérváru (*Alba Regia*), Budimu i drugdje.

Daljnji pravac širenja reda išao je uglavnom od sjevera prema jugu, odnosno iz mađarskih krajeva prema Slavoniji i Bosni, te od juga prema sjeveru, odnosno iz Dalmacije prema Bosni. Prvi dominikanski samostani u našim krajevima nikli su upravo u Slavoniji gdje je u okolici Virovitice, Požege i župe Novak kod današnjeg Donjeg Miholjca bilo dosta »bosanskih krstjana«. Oko g. 1228. osnovani su samostani u Zagrebu i Čazmi, a malo iza toga (oko 1230-1235) osnovana su dva samostana u Bosni, jedan – kako se čini – u Blažuju kod Sarajeva, dok se mjesto drugoga ne zna. U isto vrijeme osnovan je samostan u Bosanskoj Dubici, g. 1242. samostani u Virovitici te prije g. 1266. u Bihaću. Osnivanje drugih samostana teklo je ovim redosljedom: u Požegi (prije 1303), Gorjanima kod Đakova (prije 1343), Bosanskoj Krupi (prije 1357), Marči kod Čazme (početkom XIV. st.), Griču (1474), Fruškoj gori (XV. st.), Somboru (XV. st.), Jastrebarskomu (napušten 1573) itd.

¹⁵⁶ P. GLORIEUX, *La littérature quodlibétique de 1260 à 1320*, Le Saulchoir, 1925, str. 18-35; J. LE GOFF, n. dj., str. 102-104; F. UEBERWEG, *Grundriss der Geschichte der Philosophie, II Teil; Die Patristische und Scholastische Philosophie*, B. Geycr, Berlin, 1928. str. 354-355.

¹⁵⁷ J. LE GOFF, n. dj., str. 102-103.

Usporedo s osnivanjem tih samostana u kontinentalnoj Hrvatskoj i Slavoniji teklo je osnivanje samostana u gradovima i mjestima uzduž jadranske obale. Navodimo njihova imena po vremenskom redoslijedu njihova osnivanja: Dubrovnik (oko 1225), Nin (oko 1228), Split (prije 1243), Zadar (1244), Pag (oko 1250), Ulcinj (1258), Trogir (1265), Kotor (1266), Skradin (oko 1270), Brskovo kod starog Kolašina (1285), Glavato nedaleko od Prčnja u bokokotorskom zaljevu (krajem XIII. st.), Hvar (prije 1312), Šibenik (1346), Podgrađe kod Nina (1352), Senj (1378), Rab i Osor (prije 1380), Krk (1380). Oni su zajedno s albanskim samostanima u Draču (1278) i Skadru (1345) – kao i svi ostali u zemljama krune sv. Stjepana – u početku pripadali jedinствenoj ugarskoj provinciji (točnije provinciji Ugarsko-hrvatskog kraljevstva) sa sjedištem u Budimu. Budući da je na tako velikom prostoru i u različitim nacionalnim sredinama bilo veoma teško provesti zajedničku upravu i uskladiti rad, provincija je morala biti podijeljena, tako da je g. 1380. bila ustanovljena zasebna dalmatinska provincija (*Provincia Dalmatiae*).

Nova dalmatinska provincija odmah je od početka imala svoje sjedište u Zadru nastavivši se samostalno razvijati osnivanjem novih samostana uzduž jadranske obale. Do kraja XVIII. st. imala je sljedeće samostane: Ugljan (1426), Čiovo kod Trogira (1432), Gruž (1437), više samostana u Albaniji i Srbiji (1448. i 1459), Lješ u Albaniji (prije 1450), Bol na Braču (1474), Rijeka (1477), više samostana u Istri nepoznate lokacije (oko 1478), Modruš (prije 1479), Stari Grad na Hvaru (1481), Lopud (1482), otok Šćedro (1486), Trsat (prije 1491), otočić Sv. Mihovil kod Trogira i Stradiot u Komborskom kanalu ispred Tivta (1495), Kopriva (danas Obrovac, g. 1498), Banj na Pašmanu (1500), Podslunj u Lici (1508), Poljica kod Splita (1501) Budva (prije 1513, zatim ponovno 1612. nakon što su ga g. 1571. bili spalili Turci), Žaguna u bokokotorskom zaljevu i Herceg Novi (početkom XVI. st.), otočić Stradioti u Tivatskom zaljevu (XVI. st.), Sv. Klement na istoimenom otočiću ispred grada Hvara (1539), Cres (prije 1579), Vis (prije 1603), Žanić na poluotoku Luštici u bokokotorskom zaljevu (1612), Jelsa na Hvaru (1774), Argostolion na otoku Cephaloniji (Kefallinia) u Jonskom moru (prije 1718).

Od Dalmatinske provincije su se, zbog reforme reda koja se provodila još od kraja XIV. st., g. 1487. odvojili samostani na području Dubrovačke Republike (Dubrovnik, Gruž i Lopud) osnovavši vlastitu *Dubrovačku kongregaciju* (1487–1535) koja se kasnije proširila novima samostanima na otočiću Rudi (1535), Župi Dubrovačkoj (1622), Brocima kod Stona (1628), Vignju na Peleješcu (1671) i Orašcu (1690). Slijedeći primjer dubrovačkih samostana, od Dalmatinske provincije su se g. 1508. odvojili samostani izvan mletačkog područja u novu *Hrvatsku ili Senjsku kongregaciju* (1508–1587) koja je u početku okupila već postojeće samostane u Senju, Modrušu i Bihaću, a naknadno se proširila novim samostanima u Brinju (1520), Kraljevici (1521),

Verudi kod Pule i Gradišću kod Bosiljeva (1536). Sredinom XVI. st. javio se naziv *Provincia Styriae, Carintiae et Croatiae* koja je okupljala samostane na tim područjima koji su se održali nakon provale Turaka.

Dalmatinskoj provinciji je, jednako kao i samostanima u kontinentalnoj Hrvatskoj koji su se nalazili u sastavu provincije Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, zadao težak udarac prodor Turaka. Porušeni su svi samostani na području Slavonije, Bosne i Albanije, a znatnim dijelom i na području Dalmacije tako da je krajem XV. i početkom XVI. st. njihov broj spao na svega trinaest, a broj redovnika na svega nešto više od stotinu. Taj se broj, zbog protuvjerske politike prosvjetiteljskih i revolucionarnih režima u XVIII. i XIX. st. još više smanjio, tako da je bio doveden u pitanje sam opstanak provincije kao samostalne upravne jedinice u sastavu Dominikanskog reda.¹⁵⁸

Unatoč tim teškim prilikama u kojima su djelovali hrvatski dominikanci, oni nisu zapuštali osnivanje škola, naročito na području Dalmacije. Njihovo osnivanje teklo je usporedo s osnivanjem samostana koje smo spomenuli. Iako izvorna domaća povijesna vrela u našem posjedu ne obiluju vijestima o tim školama, ipak nam rijetki, i gotovo slučajno sačuvani, dokumenti daju pravo govoriti o postojanju raznih vrsta škola i učilišta. Tu, prije svega, mislimo na samostanske filozofijsko-teološke škole i učilišta, a zatim na provincijska učilišta, a postojalo je i jedno generalno filozofijsko-teološko učilište koje zaslu- žuje da bude malo bolje upoznato.

II. Dominikanska filozofijska učilišta u Dalmaciji

A. Samostanska filozofijsko-teološka učilišta

Školstvo Dominikanskog reda se – kako smo vidjeli – temeljilo na zakonu po kojemu je svaki samostan morao imati barem jednog visokoškolski izobraženog člana koji se zvao lektor, bez obzira na to je li se radilo o običnom lektoru, bakalaureusu ili doktoru teologije. On je bio odgovoran za intelektualni život ostalih članova svoje samostanske zajednice. Njegova zadaća bila je

¹⁵⁸ Osnovni podaci o osnivanju i razvitku Dominikanskog reda u hrvatskim krajevima mogu se naći u sljedećim djelima: S. FERRARIUS, *De rebus Hungaricae Provinciae Sacri ordinis Praedicatorum*, Viennae, 1637, str. 23–55, 63–68, 506–539; N. PFEIFFER, *Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241–1242*, Zürich, 1913, str. 15–26; B. ALTANER, *Die Dominikanermision des 13. Jahrhunderts* (»Breslauer Studien zur historischen Theologie«, Band III), Habelschwerdt, 1924; S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina Ord. Praed. (1487–1550)*, Romae, 1972; isti, *Hrvatska dominikanska kongregacija (1508–1587): »Bogoslovska smotra«* g. XLI, br. 2–3 (1971) 293–309; isti, *Djelovanje dominikanaca u Bosni u srednjem vijeku: »Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne«* (Studia Vrhbosnensia, 4), Sarajevo, 1991, str. 171–239.

ne samo njihovo permanentno obrazovanje nego i držanje škole u strogom smislu riječi, tako da su svi imalo važniji samostani ujedno bili prava filozofijsko-teološka učilišta. To je pravilo bilo poštivano svuda gdje je to bilo objektivno moguće.

U Dalmatinskoj provinciji takva samostanska učilišta morala su postojati još prije nego se g. 1380. ona osamostalila u odnosu na dotad jedinstvenu provinciju Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. U njima su se pripremali za propovjedničku i ispovjedničku službu »materijalni« studenti. Generalni vizitator Vincenzo Hercolani, koji je u ime generala reda g. 1614. službeno pohodio Dalmatinsku provinciju, u svom izvještaju navodi da su u to vrijeme postojala samo dva takva učilišta: u Zadru i u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu.¹⁵⁹ Raffaele Grillenzoni, drugi generalni vizitator Dalmatinske provincije, naredio je g. 1623. da se takva učilišta otvore i u drugim samostanima koji za to imaju mogućnosti, kao što su splitski, šibenski, trogirski i hvarski. U svakomu je od njih trebalo biti najmanje po četiri studenta. Za njihovu filozofsko-teološku izobrazbu Grillenzoni je propisao sljedeća pravila: a) lektori su im – pod prijetnjom gubitka svih akademskih naslova i položaja – svaki dan morali držati predavanja, tako da ukupan broj predavanja na godinu ne bude manji od 120; b) isto su im tako svaki dan morali držati specijalizirana predavanja ili konferencije te tri puta tjedno posebne rasprave iz filozofije i jezikoslovlja; c) studenti su – osim profesora – morali imati posebnog »učitelja« koji je trebao voditi brigu o njihovu redovničkom odgoju sve do svećeničkog ređenja; č) studentima i profesorima morala su biti zajamčena sva prava predviđena pravilima reda i nitko ih nije smio uposliti u nešto što je odvlačilo njihovu pozornost od učenja; ć) studente nitko nije smio premjestiti iz samostana u kojima su učili prije nego završe filozofski tečaj;¹⁶⁰ d) studenti su, uz predmete

¹⁵⁹ AGOP – XIV, liber K, str. 52–53.

¹⁶⁰ »Decimo, ut Novitii, qua decet religione, educantur, volumus, et ordinamus, ut in conventu Spalatensi, Sibenicensi, Traguriensi, et Pharensi sint saltem quatuor Novitii professi, quibus Lectores assignentur, qui tenebuntur sub paena privationis omnium graduum, et officiorum quotidie legere, saltemque centum, et 20 lectiones pro quolibet anno habuisse, sicut, et conferentias quotidie facere, conclusionesque ter in haecdomada disputare. Novitios occupantes in studiis tam artium, quam linguarum iuxta mentem Reverendissimi Patris Magistri Generalis, mandantes RR. PP. Prioribus praedictorum Conventuum, ut praedictis Novitiis de idoneo Magistro provideant, sintque sub cura Magistri usque ad sacerdotium inclusive iuxta nostras leges; praedictique Novitii ad quaestum faciendum nullo pacto mittantur, necnon in officiis Conventorum occupentur, sed sub stricta obedientia inclusi maneant, ubi commode fieri poterit, nec Priores, nec Magistri per Conventum, minusque per civitatem vagari sinant, nullumque per civitatem associare, nolentes, ut Novitii, qui cursum artium in praedictis Conventibus inceperint sub uno Lectore, amoveri possint a praedictis Conventibus usquequo cursum artium expleverint, scandalo et legitima causa non interveniente; et in praedictis Conventibus, in quibus Novitii professi degunt, mandamus ut horae matutinales de nocte recitentur iuxta morem Provinciae Lombardiacae (RAPHAEL DE BONONIA, *Ordinationes Provinciae Dalmatiae [...] in visitatione dictae Provinciae, editae anno 1623, Venetiis, Apud Euangelistam Deuchinum, 1624, str. 8-9).*

iz filozofije i teologije, bili dužni svaki dan učiti pjevanje;¹⁶¹ dž) u svim ostalim samostanima lektori su bili dužni tri puta tjedno poslije večernje držati predavanja iz moralne kazuistike koja su – pod prijetnjom strogih kazni – svi članovi morali slušati osim onih koji su posjedovali akademske naslove.¹⁶² Svi su članovi takvih samostanskih učilišta – bez obzira na to je li se radilo o studentima, profesorima ili upraviteljima – morali imati uredno položene ispite na generalnom učilištu u Zadru pod predsjedanjem njegova rektora.¹⁶³

Naročit poticaj učenju filozofije dao je g. 1725. provincijalni kapitul dopustivši da – zbog prenatrpanosti zadarskog samostana – lektori unaprijed mogu predavati filozofiju u krugovima od po tri godine također u samostanima Pagu, Hvaru i Bolu na Braču s time da im se to uračuna kao da su je predavali na generalnom studiju u Zadru.¹⁶⁴ To je učinio i provincijalni kapitul iz g. 1758. koji u svojoj molbi generalu reda da potvrdi njegove odluke piše: »Najusrdnije molimo Vaše Prečasno Očinstvo da se udostoji narediti onima koji budu obavljali provincijalsku službu da se u našoj Provinciji uvijek održavaju predavanja iz filozofije kako zavjetovanim studentima tako i svećenicima, jer bi bez predavanja filozofije bilo teško imati dovoljan broj studenata teologije na generalnom učilištu. Ako se dogodi da za kraće vrijeme ne bude dovoljno lektora, neka provincijali prisile da je predaju oni koji su za to sposobni, kao što se to može pročitati u starim naredbama Provincije. Osim toga, molimo Vaše Prečasno Očinstvo da ne dopusti nijednom lektoru našega reda ići na studij u Italiju ako prije toga nije dobio dopuštenje našeg novoizabranog provincijala i njegovih nasljednika te ako ne bude osiguran dovoljan broj lektora na generalnom učilištu u Zadru i u drugim samostanima.« Provincija je u to vrijeme imala pet lektora filozofije: Hijacinta Petkovića, Pavla Ostoju koji je predavao u biskupskom sjemeništu u Šibeniku, Dominika Cornoltija koji je predavao u zadarskom nadbiskupskom sjemeništu »Florio«, Pija Klementa Lambirija koji je predavao u Kotoru i Dominika Donjerkovića

¹⁶¹ N. dj., str. 14.

¹⁶² N. dj., str. 7, 13. Istu je naredbu 1. studenoga 1763. ponovio provincijal Ivan Antun Demari (RPD II, ff. 244-245), a isto tako i g. 1777. provincijal Ambroz Gorda (RPD III, str. 71).

¹⁶³ »Decimosexto: pro maiore studiorum profectu, ordinamus, ut omnes, qui examinari debent in Studentes, Praesidentes, Baccalaurcos in Studio, et Conventu Iadrensi cum assistentia P. Regentis examinentur; quod si alibi, et sine Regentis assistentia examinati fuerint, totum sit irritum« (RAPHAEL DE BONONIA, n. dj., str. 9).

¹⁶⁴ »In lectorem philosophiae <vocatus fuit> adm. r. p. lector fr. Franciscus Bianchi prout videbitur in conventibus prout videbitur sive in conventu Pagensi, sive in conventu Pharensi, sive in conventu Bollensi ad triennium per girum, et sic omnes lectores philosophiae in posterum pro primo loco in conventu Pagensi, pro secundo loco in conventu Bollensi et pro tertio loco in conventu Sancti Marci de Pharo, vel in illo conventu, prout magis videbitur a. r. p. provinciali« (RPD I, str. 97).

koji je predavao u Korčuli. Svi su imali po 29 godina, osim Donjerkovića koji je imao 32 godine.¹⁶⁵

Iz sačuvanih službenih spisa Dalmatinske provincije nije teško zaključiti da su te naredbe kako generalnih vizitatora tako i provincijala i provincijalnih kapitula najvećim dijelom bile provedene u djelo. O tomu nalazimo potvrdu u izvještaju zadarskog nadbiskupa Ottaviana Garzadorija koji je po naređenju pape Urbana VIII. (1623-1644) g. 1625. izvršio službenu apostolsku vizitaciju cijele Dalmacije. U svom izvješću Sv. Stolici Garzadori navodi da u splitskom samostanu predaju dva bakalaureusa: Grgur Guiza (Griola) iz Zadra, koji je predavao gramatiku i logiku, i Jeronim Marislaus¹⁶⁶ koji ga je zamjenjivao, a predavao je gramatiku. U samostanu su se nalazila i dva studenta: Josip Marija Bonaldi iz Zadra i Mate Scharpunich. Prvi mu je izjavio da studira filozofiju, a prije toga je bio završio logiku te započeo fiziku.¹⁶⁷ Drugi student izjavio je da uči gramatiku koju mu predaje bakalaureus fra Jeronim Marislaus.¹⁶⁸ Vizitator je u trogirskom samostanu našao samo jednog studenta, Placida Tomicha s otoka Brača, kojemu je magistar Albert Ferilije predavao gramatiku.¹⁶⁹ U šibenskom samostanu bila su dva studenta: Serafin Textai iz Trogira i Karlo Simunich iz Šibenika kojima je bakalaureus Inocent Parmisan (Parmižan ?) predavao logiku¹⁷⁰. U hvarskom samostanu vizitator je našao samo jednog studenta, Petra Andriju iz Hvara, koji je imao 18 godina. Njemu su predavali gramatiku i logiku magistri Juraj Starjanić, koji je imao 67 godina, i Inocent Jerković koji je ujedno bio orguljaš u hvarskoj katedrali.¹⁷¹

¹⁶⁵ RPD II, ff. 201-202.

¹⁶⁶ On je vizitatoru izjavio: »Io sono assegnato per lettore di questo convento et quando il presente lettore, che è il Padre Griola, io subintro nel suo carico et in tanto che al presente per accidente si trova lontano esso Padre Griola io leggo alli giovani la grammatica« (ACPF, Visite e Collegi, vol. 2, str. 853).

¹⁶⁷ »Io sono qui per famiglia per giovane, et il mio zio padre fra Gregorio mi dava leggere le scientie; et siccome sin'hora ho scorso la logica et cominciato la phisica. [...] Qui non è il novitiato formalmente con la clausura, essendo quello in Zara et è Santa Croce <dell'isola di Bua>« (ACPF, ondje, str. 852).

¹⁶⁸ Io son messo qui di famiglia per giovane et studio la grammatica, qual mi vien letta dal padre Gieronimo bacciliere...« (ondje).

¹⁶⁹ »Io son solo qui delli giovani et mi vien letta la grammatica dal padre maestro Fertilio« (ACPF, ondje, str. 1113).

¹⁷⁰ Prvi je izjavio: »io studio la logica che legge il padre baccilier fra Innocenzo Parmisan« (ACPF str. 1321), a drugi: »Io studio logica et il padre fra Innocenzo Parmisan ce la legge et usa diligenza nel leggere« (ondje, str. 1324). Postojanje samostanskog učilišta u tom samostanu zamčeno je i službenim izvješćem Dalmatinske provincije iz g. 1646. (AGOP XIV, liber K, str. 593).

¹⁷¹ »Interrogatus an litteras addiscat et a quo instruat, respondit: 'Sin hora ho studiato la grammatica et ho cominciato a studiar Pietro Hispano, e nell'avvenire impararò la logica che si leggerà qui dal lettore che sarà destinato'« (ACPF, ondje, str. 618, 621-623).

No postojanje samostanskih učilišta poznato nam je – ovisno o sačuvanosti njihovih arhiva – još od XIV. st. Evo njihova sustavnog pregleda:

1. U dubrovačkom samostanu je, pored gramatičke škole, već krajem XIV. st. postojalo filozofijsko-teološko učilište. Dokaz za to nalazimo u odluci generala reda Rajmunda iz Capue kojem je 25. rujna 1392. imenovao Aleksija Carlminacha za lektora dubrovačkog samostana za sljedeće dvije godine¹⁷², što govori u prilog činjenici da je učilište od prije postojalo. Da se radilo o važnom učilištu, dokaz je i to da je isti general reda svega šest mjeseci kasnije za isto učilište asignirao još jednog lektora, Jurja Ivanova iz Drača.¹⁷³ U istom se samostanu g. 1408. spominje lektor Stjepan iz Dubrovnika.¹⁷⁴ G. 1451. general reda Guido Flamochetti imenovao je magistra Miha iz Dubrovnika za lektora u tom samostanu do sljedećeg generalnog kapitula reda¹⁷⁵ koji se održao g. 1453. u Nantesu.

Ovo je samostansko učilište – kako ćemo uskoro vidjeti – u XVI. st. preraslo u pokrajinsko filozofijsko-teološko učilište Dubrovačke kongregacije koje je odigralo važnu ulogu u životu grada.

2. Split je, pored Zadra, u mletačkom dijelu Dalmacije bio nesumnjivo najvažnije političko, vojno i gospodarsko središte. Ne začuđuje da je i splitski samostan u dominikanskoj Dalmatinskoj provinciji u XV. i XVI. st. bio ne samo jedan od najvećih nego i najvažnijih samostana. Ono što nas ovdje posebno zanima jest njegova školska važnost vezana za samostansko učilište čije početke vjerojatno treba tražiti u prethodnim stoljećima. Njegova djelatnost nam je samo djelomično poznata. No sudeći po činjenici da su – u nedostatku mjesta na generalnom učilištu u Zadru – posebnim odobrenjem generala reda lektori i bakalaureusi već sredinom XVI. st. mogli predavati u Splitu, Trogiru i Hvaru zbog postizanja doktorskog naslova – može se zaključiti da se radilo o vrlo dobro organiziranom učilištu.¹⁷⁶ Tako npr. nalazimo da je g. 1545. u tom samostanu predavao kao lektor Dominik Urmanić (Urmaneus).¹⁷⁷ Sljedeće godine bakalaureus fra Toma Eugubinus dobio je odobrenje na njemu predavati teologiju zbog stjecanja magistarskog naslova (*pro gradu*

¹⁷² S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392–1600)*: »Arhivski vjesnik« XVII–XVIII (1974–1975) 162, br. 5.

¹⁷³ N. dj., str. 163, br. 10.

¹⁷⁴ C. FISKOVIĆ – K. PRIJATELJ, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dubrovniku*, Split, Konzervatorski zavod za Dalmaciju, 1950, str. 7.

¹⁷⁵ »Item die cadem <16. iulii 1451> magister Michael de Ragusio factus est lector conventus maioris Ragusii usque ad sequens capitulum generale« (S. KRASIĆ, n. dj., str. 167, br. 59).

¹⁷⁶ Tu mogućnost potvrdio je provincijalni kapitul iz g. 1609: *Acta Capitulum provincialium Provinciae Dalmatiae*, vol. I (ACPPD I – str. [9]).

¹⁷⁷ S. KRASIĆ, n. dj., str. 240, br. 1327.

et forma magisterii) na način kako se to radilo na generalnim učilištima i sveučilištima. Dalmatinski provincijal Jeronim Buća iz Kotora bio je zadužen pobrinuti se za studente. To odobrenje, kako po svom sadržaju tako i po načinu na koji je izdano, više sliči odobrenju za osnivanje nekog generalnoga nego provincijalnog učilišta.¹⁷⁸ Da se nije radilo o usamljenom slučaju izvanredne ovlasti kakva se davala isključivo na generalnim učilištima i sveučilištima, pokazuje i slučaj fra Placida Martinjaka iz Splita kojemu je 18. siječnja 1548. isti general reda dopustio da kao bakalaureus u istom samostanu može predavati teologiju *pro gradu et forma magisterii* za vrijeme priorata Tome Eugubinusa.¹⁷⁹ Bili su to, ujedno, prvi poznati slučajevi polaganja doktorskog ispita u hrvatskim krajevima, čime je general reda Francesco Romeo splitsko učilište praktično izjednačio s povlaštenim generalnim učilištima ili sveučilištima dominikanskog reda.

O daljnoj sudbini splitskog učilišta – jednako kao i sudbini ostalih sličnih učilišta Dalmatinske provincije – zbog gubitka onodobnih povijesnih vrela ne znamo, na žalost, ništa pobliže sve do XVIII. st. kada, zahvaljujući sačuvanim upravnim knjigama dominikanske provincije, ponovno možemo imati određeni uvid u njegovu djelatnost. Budući da spomenuti samostan nije nikada prekidao svoj rad – ako se izuzme kratko razdoblje g. 1658–1666. kandijskog rata kada je zbog turske opasnosti morao biti porušen i prenijet unutar gradskih zidina¹⁸⁰ – može se razložno pretpostaviti da ni njegovo učilište nije imalo drukčiju sudbinu.

a) 5. kolovoza 1734. bio je imenovan lektor moralne teologije Hijacint Quero iz Trogira¹⁸¹.

b) 12. listopada 1736. za lektora filozofije je imenovan Vinko Devita sa studentima Ivanom Dominikom Naimerom i Antunom Hranotichem. Budući da samostan nije bio u stanju snositi troškove njihova školovanja, provincijal Frano Bianchi za vrijeme vizitacije tog samostana svu trojicu je premjestio u hvarski samostan na nastavak školovanja.¹⁸²

¹⁷⁸ N. dj., str. 243, br. 1356.

¹⁷⁹ N. dj., str. 247, br. 1391.

¹⁸⁰ Usp. F. OREB, *Crkva i samostan Sv. Dominika u Splitu*: »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 30 (1990) 208–209.

¹⁸¹ RPD I, str. 155.

¹⁸² »Die 12. <Octobris 1736>. Cum in actuali visitatione conventus nostri Sanctae Catharinae Virginis et Martyris de Spalato expositum nobis fuerit, quod conventus ob eius paupertatem et varia incomoda quae passus est, non possit amplius allere novitios philosophos assignatos sub schola Rev. di Lectoris Fr. Vincentii de Vita, eo vel maxime quod in proximo futuro anno in tali conventu celebrabitur capitulum provinciale pro quo debent provideri ea quae convenientia et necessaria sunt, et cum a Patribus conventus Jadrensis facta fuerit instantia Rev. mo Magistro Ordinis Fratris Thomae Ripoll, ut stantibus necessitatibus conventus Jadrensis et calamitatibus in

c) Nakon povratka iz Bologne gdje je studirao filozofiju¹⁸³ i položenog lektorskog ispita na generalnom učilištu u Zadru, bio je 20. listopada 1736. asigniran u Split Ambroz Gorda sa zadatkom da svjetovnjacima predaje filozofiju.¹⁸⁴

č) G. 1737. moralnu teologiju predavao je lektor Ambroz Gorda.¹⁸⁵

ć) G. 1739–1741. ponovno je predavao filozofiju Ambroz Gorda.¹⁸⁶

d) G. 1762. bio je imenovan profesorom moralne teologije Vinko Candido.¹⁸⁷ U samostanu se, barem od početka XVIII. st., predavala filozofija ne samo za članove reda nego i za svjetovnjake koji su stanovali u samostanu plaćajući troškove svog održavanja i školovanja.¹⁸⁸

3. Kao što grad Hvar po svom političkom, gospodarskom i kulturnom značaju nije mnogo zaostajao za Splitom i drugim dalmatinskim gradovima, tako ni hvarski dominikanski samostan sv. Marka nije zaostajao za drugim važnijim samostanima Dalmatinske provincije. Naročito velik ugled taj je

---

quibus hisce temporibus reperitur, removeatur philosophiae lector, qui cum novitiis religiosis et instituatur unus lector philosophus solum pro saecularibus, cui instantiae Rev.mus benigne annuit, ut apparebit in sequenti epistola, in qua Nobis commissum fuit, ut talibus novitiis philosophis provideremus de conventu. [...] Itaque assignatus fuit in Lectorem philosophiae in conventu Sancti Marci de Pharia ad complendum triennium Rev.dus P. Lector Fr. Vincentius de Vita una simul cum suis novitiis Fratre Dominico Naimer, filio conventus Sancti Dominici de Tragurio et Fratre Antonio Hranotich, filio conventus Sanctae Mariae Gratiarum Boli, removendo prius ipsos a conventu sanctae Catharinae V. et M. de Spalato ob praecisas causas superius adductas...« (RPD II, f. 7r).

¹⁸³ RPD I, str. 173; Za nj general reda Thomas Ripoll u pismu provincijalu Franji Bianchiju od 4. srpnja 1736. kaže da je »veoma dobar« lektor (RPD II, ff. 7r, 8v; LCCS, str. 30–50).

¹⁸⁴ <Dic 20. Octobris 1736>: »Assignatus fuit in lectorem philosophiae pro saecularibus in nostro conventu S. Catharinae Virginis et Martyris de Spalato R. P. Ambrosius Gorda« (RPD I, str. 173).

¹⁸⁵ LCCS str. 38.

¹⁸⁶ Provincijalni kapitul iz g. 1741. u molbi generalu reda da ga imenuje »učiteljem studija« na generalnom učilištu za nj tvrdi »explevit duos cursus philosophiae in conventu Spalatensi et vocatus fuit in capitulo Spalatensi ad idem officium cum onere sustinendi conclusiones in capitulo provinciali« (RPD II, f. 29).

¹⁸⁷ »Dic 1. Maii <1762>. Assignatus fuit in lectorem moralem conventus S. Catharinae Virginis et Martyris Spalati R. P. F. Vincentius Candido« (RPD II, f. 229).

¹⁸⁸ »Adi 18 Febraro 1712. Fu radunato il Consiglio dal M. R. Padre Ambrosio Vessanovich priore, nel quale intervennero il M. R. P. Maestro Radovisio, il R. P. Sisto Polovineo sottopriore e il R. P. Francesco Ferrenzi, il R. P. Lettor Dionisio Mattei; nel qual Consiglio fu proposto se si doveva accettare in convento a spese il Signor Marino, figlio dell'ill.mo Signor Melchior Statileo da Traù per studiare la filosofia sotto la disciplina del M. R. P. Maestro Radovisio, quale da tutti li M. R. Padri unanimiter fu accettato con il loro placet. Il detto Signor fu però arrivato in Convento li 16 del corrente mese, dal qual giorno è inominato la sua la sua donzена, col pagare al Convento reali trenta per le spese. Io F. Dionisio Mattei lettore, segretario del Consiglio« (LCCS str. 7).

samostan uživao u XV. i XVI. st. »Njegova crkva – piše u svom poznatom djelu *O podrijetlu i zgodama Slavena* g. 1532. član tog samostana Vinko Pribojević – posvećena sv. Marku Evanđelistu, naziva se (kako spominju stariji ljudi) plemićkom kapelom. Naši preci, osobito patriciji, smatrahu da je grijeh pokopavati svoje mrtve izvan te crkve. [...] Ostavljam po strani zgodan raspored pojedinih dijelova tog samostana, bogatu knjižnicu, prostrane vrtove, trn iz krune Gospodnje i česticu njegova presvetog križa, ostale svetačke moći i mnogo drugih takvih predmeta. Ipak smatram da ne smijem prešutjeti kako se u tom samostanu nalazi velik broj učene i strogo moralne vaše mladeži, podvrgnute propisima našeg reda. Njihovim će nastojanjem, uz pomoć predobrog Boga, naš grad (ako se ne prevarim) znatno povećati svoj sjaj. I u naše vrijeme u tom samostanu (kako sami vidite) ima izvanredno obrazovanih muževa, koji i riječju i djelom nastoje privesti svoje bližnje k spasu.«¹⁸⁹ Jedan od tih uglednih muževa hvarskog samostana bio je svakako Jeronim koga njegov brat Vinko ubraja među najuglednije Dalmatince svog doba.¹⁹⁰

Da je hvarski samostan u to vrijeme bio važno školsko središte može se zaključiti iz činjenice da je g. 1546. general reda Francesco Romeo dopustio Hvaraninu Franji Kažotiću (Casotus) da kao bakalaureus u splitskom samostanu četiri godine predaje teologiju zbog postizanja doktorskog naslova kao da ju je predavao na nekom sveučilištu.¹⁹¹ Sljedeće godine isti je general reda imenovao za lektora u tom samostanu fra Lovru s otoka Hvara da mladima predaje teologiju.¹⁹² O daljnjem radu tog samostanskog učilišta nije nam ništa sačuvano sve do XVIII. st.

a) G. 1735. bio je imenovan lektorom filozofije za redovnike i svjetovnjake Antun Donjercovich, a Dominik Fabris assigniran da studira filozofiju.¹⁹³

¹⁸⁹ *O podrijetlu i zgodama Slavena*, 2. izdanje. Preveo i kazalo imena sastavio Veljko Gortan. Split, Književni krug, 1991, str. 85-86.

¹⁹⁰ N. dj., str. 73.

¹⁹¹ »Fratr Franciscus Casotus de Lesina promevetur et licentiatu ad gradum bachalaurei et ad lecturam Sententiarum pro quattuor annis, iuxta acta capituli generalis, pro gradu magisterii exclusive, in conventu Lesinensi cum loco, gratiis et dum effectualiter legat per annos quattuor et non aliter, ad instantia provincialis et priorum provinciae. Venetiis, 5 Novembris 1546« (S. KRASIĆ, n. dj., str. 244, br. 1368).

¹⁹² »Fratr Laurentius de Lesina habuit licentiam (nisi fuerit assignatus Bononiae in studentem pro rata Provinciae), ut cum lectoris titulo possit in conventu Sancti Marci de Lesina iunioribus legere, ubi assignatus a Reverendo Provinciali et in futura Quadragesima praedicare. Bononiae, 18. Septembris 1547« (n. dj., str. 245, br. 1381).

¹⁹³ »Die 20. Septembris 1735. Institutus fuit in lectorem philosophiae Sancti Marci de Pharia r. p. lector Antonius Donjercovich tam pro saecularibus, quam pro religiosis. Eadem die assignatus fuit in studentem philosophiae in supradicto conventu sub eodem P. Lectore F. Dominicus Fabris, novitius professor. Haec registrata invenies in libro antiquo pag. 168 sub die 7. Octobris, quia omissa fuit registratio propter oblivionem« (RPD II, ff. 2v, 4r).

b) G. 1736. imenovan je lektor filozofije Vinko Devita (de Vita), a studenti su mu bili Dominik Mainer i Antun Hranotich.¹⁹⁴

c) 10. veljače 1737. bio je imenovan profesorom filozofije Vinko Brescovich iz Bola.¹⁹⁵

č) G. 1768–70. lektor Dominik Liccini je predavao filozofiju,¹⁹⁶ a jedan od studenata mu je bio Vinko Vraghizan iz Staroga Grada.¹⁹⁷

ć) G. 1775. imenovan je profesorom moralne teologije lektor Dominik Liccini.¹⁹⁸

č) G. 1778. moralnu teologiju je predavao lektor Andrija Topich koji je u tu svrhu bio premješten iz čiovskog samostana.¹⁹⁹

d) Na molbu provincijalnog kapitula general je reda g. 1789. imenovao lektora Dominika Rosignolija iz Venecije, tajnika hvarskog biskupa Ivana Dominika Stratika, profesorom filozofije i teologije, koji je tu službu obavljao najmanje dvije godine.²⁰⁰ U to vrijeme nalazimo također imena nekoliko studenata filozofije: g. 1791. bio je asigniran Vinko Alborghetti zbog studiranja filozofije,²⁰¹ g. 1792. Vinko Nola,²⁰² g. 1793. Vinko Bercovich.²⁰³

¹⁹⁴ »Dic 12. <Octobris 1736>. Assignatus fuit in lectorem philosophiae in conventu Sancti Marci de Pharo. Pariterque assignati fuerunt pro eodem cursu philosophiae sub eodem patre lectore fr. Dominicus Naimer et fr. Antonius Hranotich, novitii« (RPD I, str. 173).

¹⁹⁵ RPD II, f. 7v.

¹⁹⁶ RPD III, str. 8, 53; U Napulju je studirao filozofiju i teologiju položivši ispit za lektora. Nakon povratka kući predavao je g. 1778. na samostanskom učilištu u gradu Hvaru i na tamošnjem biskupijskom sjemeništu, kada je provincijalni kapitul od generala reda zatražio njegovo imenovanje magistrom studija u Zadru (HAZ, FSSD, kutija 33, br. 1133).

¹⁹⁷ RPD III, str. 5, 8.

¹⁹⁸ »Dic 18. eiusdem <Septembris 1775>. r. p. lector Dominicus Liccini institutus fuit vicarius in capite S. Marci de Pharo, nec non lector moralis« (RPD III, str. 63).

¹⁹⁹ »Dic 30. Junii <1778>. Assignatus fuit in lectorem moralem in conventu S. Marci Phari r. p. lector f. Andreas Topich remotus a conventu S. Crucis« (RPD III, str. 81; HAZ, FSSD, kutija 33, br. 1133, f. [38r]).

²⁰⁰ Rosignoli je dotle predavao teologiju hvarskim klericima u sjemeništu koje je osnovao biskup Stratiko. Za nj se u molbi kaže da je »vir morum integritate, regulari vitae observantia, sacra cruditione ac doctrina praeditus, qui omnino nostris prodesse potest, ut prodest clericis saecularibus« (RPD III, str. 222). Kad se generalni providur za Dalmaciju i Albaniju zanimalo što Rosignoli radi u Hvaru, provincijal mu je 20. kolovoza 1791. odgovorio da dominikanskim studentima predaje filozofiju i teologiju (RPD III, str. 238).

²⁰¹ »Assignatus fuit in conventu Sancti Marci de Phara in studentem philosophiae r. p. fr. Vincentius Alborghetti« (RPD III, str. 236).

²⁰² Ondje, str. 241.

²⁰³ Ondje, str. 243.

Provincijalni kapitul održan 18. lipnja 1801. u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu odredio je da hvarski samostan bude sjedište studija filozofije Dalmatinske provincije naredivši da tamo pođu studenti filozofije iz ostalih samostana. Da teret njihova uzdržavanja ne bi pao na sam hvarski samostan, u tu su svrhu trebali biti upotrijebljeni prihodi netom napuštenog šćedarskog samostana.²⁰⁴

Filozofijsko učilište djelovalo je u Hvaru sve do zatvaranja samostana g. 1806.²⁰⁵

4. Šibenski je samostan zbog svoje važnosti, ako ne odmah od početka, onda sigurno početkom XV. st., imao svoje učilište. U njemu se g. 1408. spominju dva lektora: prior Ivan i fra Juraj.²⁰⁶ Kasnije je taj samostan zbog svoje blizine sa Zadrom imao važnu ulogu u prihvaćanju profesora i studenata koji u Zadru nisu imali mjesta. Kad je u Zadru nedostajalo slobodnih mjesta, studenti su obično bili slani u Šibenik. G. 1625. u tom su samostanu učila četiri studenta.²⁰⁷ Od vremena do vremena nailazimo na imena studenata, ali ne i njihovih profesora. Tako se npr. g. 1712. spominje student teologije Kristofor Sterni²⁰⁸, g. 1737. Dominik Gaja²⁰⁹ itd. No znamo i imena nekih profesora:

²⁰⁴ »I. Conventum Pharenssem estinamus pro studio philosophiae, damusque in lectorem ad. r. p. lectorem fr. Vincentium Florio, qui in proximo redux erit ad Provinciam. Si autem ipse tardaverit, supplicamus r. p. magistrum nunc vicarium provincialem fratrem Dominicum Rosignoli, ut ea qua pollet humanitate munus hoc interea obire dignetur. II. In quo conventu Pharensi destinatos volumus novitios in variis Provinciae conventibus degentes, ita tamen ut quadernarium numerum non excedant. III. Et quia conventus ipse non valeret eos alere, nisi subsidio aliquo falciretur, ideo interea applicamus in eius beneficium redditus conventus Torculensis. IV. Administrator pro tempore conventus Pharensis erit administrator et redituum conventus Torculensis, cum unum ac idem de cetero efficient usque ad novas ordinationes« (RPD III, str. 281). Lektor Florio (Zvitkovich) je 20. III. 1802. ponovno bio asigniran u Hvar da predaje filozofiju (RPD III, str. 307). Studentima filozofije koji su bili premješteni iz Zadra g. 1801. pridružili su se Toma Planchić iz starigradskog samostana (ondje), Josip Marija Luxich iz bolskog samostana (ondje), Ambroz Vraginac iz Staroga Grada (ondje, str. 307).

²⁰⁵ Stari Grad, Arhiv samostana sv. Petra, kutija br. 5, spis od 22. XII. 1806; zadnji profesor filozofije bio je lektor Vinko Zvitanich (Florio) iz Bola na Braču koji je zbog toga 10. III. 1802. bio premješten u Hvar (RPD III, str. 307).

²⁰⁶ C. FISKOVIĆ – K. PRIJATELJ, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dubrovniku*, Split, 1950, str. 18.

²⁰⁷ ACPF, *Visite e Collegi*, vol. 2, str. 1333.

²⁰⁸ RPD I, str. 18.

²⁰⁹ RPD II, ff. 14r, 88r.

a) G. 1625. bakalaureus Inocent Parmižan (Parmisan) iz Omiša predavao je logiku. Studenti su mu bili fra Serafin Faxtai iz Trogira²¹⁰ i fra Karlo Simunich iz Šibenika.²¹¹

b) G. 1754 (6. VI) spominju se dva profesora filozofije: lektor Jeronim Benedicti²¹², kojemu je pridodan lektor filozofije Benedikt Regozza.²¹³

c) G. 1755. Pavao Ostoja bio je imenovan lektorom filozofije za svjetovnjake.²¹⁴

č) 29. lipnja 1765. odmah nakon što je u Zadru položio lektorski ispit bio je imenovan profesorom Toma Marija Cornolti iz Zadra.²¹⁵

ć) 31. srpnja 1765. bio je asigniran u isti samostan »biblijski« lektor Vinko Vanacca iz Zadra.²¹⁶

d) G. 1768. naslijedio ga je lektor filozofije Daniel Klement Adobatti iz Zadra²¹⁷ koji je imao za slušače studente filozofije fr. Ivana Antuna Jurceva²¹⁸ i fr. Ivana Petra Lodu iz Bola na Braču.²¹⁹

dž) G. 1744. filozofiju je predavao Ivan Andrija Topich.²²⁰

đ) G. 1775. moralnu teologiju je predavao lektor Vinko Bercovich.²²¹

e) G. 1790. imenovan je učiteljem studenata Demetrije Vidovich.²²²

f) G. 1798. filozofiju je predavao lektor Dominik Budrović.²²³

²¹⁰ On je apostolskom vizitatoru Dalmacije Garzadoriju izjavio: »Io studio la logica che legge il padre baccifier fra Innocenzo Parmisan...« (ACPF, ondje, str. 1321).

²¹¹ I on je izjavio vizitatoru Garzadoriju: »Io studio logica et il padre fra Innocenzo Parmisan ce la legge et usa diligenza nel leggere« (ondje, str. 1322).

²¹² RPD II, f. 171.

²¹³ »Dic 6 Junii [1754] assignatus fuit in conventu Sancti Dominici de Sibenico pro studio philosophiae, sub assistentia r. p. lectoris fratris Hieronymi Benedicti, r. p. fr. Benedictus Regozza« (RPD II, f. 171).

²¹⁴ N. dj., str., 184.

²¹⁵ N. dj., str. 251–252. Predavao je filozofiju u šibenskom samostanu i g. 1768. (LASG str. 151).

²¹⁶ RPD II, f. 252.

²¹⁷ RPD III, str. 8.

²¹⁸ Ondje.

²¹⁹ »Eadem die <20. Augusti 1769>. Assignatus fuit pro studio philosophiae in conventu Sibenicensi novitius professus fr. Jo. Petrus Lode« (ondje, str. 9, 13).

²²⁰ »Dic 20. Decembris 1774. r. ad. fr. Joannes Andreas Topich datus fuit in lectorem philosophiae in conventu nostro S. Dominici de Sibenico« (ondje, str. 43).

²²¹ Ondje, str. 49.

²²² Ondje, str. 232.

²²³ Među njegovim studentima spominju se Josip Alborghetti i Pavao Bioni (ondje, str. 270).

5. U Trogiru se g. 1385. spominje samostanski lektor »fr. Petrus Chetessa« koji je ovlastio svećenika Pelegrina da može obaviti neke poslove za biskupiju Stephanensis.²²⁴ Nije moguće utvrditi kojom je vlašću fra Petar zadužio spomenutog svećenika da obavi jedan takav posao. No očito je da je pored svoje profesorske službe u gradu, odnosno u trogirskoj biskupiji, obavljao i neku drugu službu, možda generalnog vikara. Iako je trogirski samostan bio jedan od najvažnijih u Dalmatinskoj provinciji, iz sačuvanih i nama poznatih povijesnih vrela sve do XVIII. st. nije moguće znati ime nijednog drugog samostanskog lektora:

a) 18. V. 1734. bio je imenovan profesorom filozofije lektor Vinko de Vita, a studenti su mu bili Antun Hranotich i Ivan Dominik Naimer.²²⁵ Budući da samostan nije bio u stanju snositi troškove njihova uzdržavanja, oba studenta i profesor su 30. srpnja 1735. prešli u splitski samostan.²²⁶

b) 5. kolovoza 1736. bio je imenovan profesorom moralne teologije lektor Hijacint Quarco.²²⁷

c) G. 1744. bio je imenovan učiteljem studenata Ivan Antun Demari, a zamjenik mu je bio Dominik Naimer²²⁸, što ukazuje na činjenicu postojanja nekolicine studenata.

č) G. 1745. učitelj studenata bio je lektor Lovro Rosselli,²²⁹ a g. 1745. Ivan Antun Demari.²³⁰

ć) G. 1767. filozofiju je predavao studentima vlastitog reda i biskupijskim klericima lektor Antun Marija Cebalo.²³¹

d) G. 1774. moralnu teologiju predavao je lektor Dominik Licini.²³²

²²⁴ HAZ, Spisi zadarskih bilježnika, Articutus de Rivignano, svzrak IV, sveščić II, pod datumom 17. travnja 1385.

²²⁵ RPD I, str. 154.

²²⁶ »Dic 30. <Julii 1735>. Cum conventus Traguriensis variis incomodatus calamitatibus non valeat amplius habere novitios, remotus fuit ab eodem conventu r. p. lector philosophiae fr. Vincentius de Vita et assignatus fuit ad complendum cursum in nostro conventu S. Catharinae Virginis et Martyris de Spalato una simul cum suis novitiis, scilicet fratre Dominico Naimer et fratre Antonio Hranotich, quorum primus est filius conventus Sancti Dominici de Tragurio, secundus Sanctae Mariae Gratiarum de Bolo« (RPD I, str. 170; RPD II, f. 3v).

²²⁷ RPD I, str. 155; RPD II, f. 6v.

²²⁸ RPD II, f. 69r.

²²⁹ Ondjc, f. 89r.

²³⁰ Ondjc, f. 85r.

²³¹ »Dic 12. Octobris 1767. Assignatus fuit in Lectorem philosophiae in conventu Sancti Dominici de Tragurio pro novitiis et clericis r. pater lector fr. Antonius Maria Cebalo« (ondjc, f. 268).

²³² RPD III, str. 41.

6. U samostanu sv. Križa na otoku Čiovu, kako se čini, već u XV. st. postojalo je samostansko učilište. Njegov rad bio je usko povezan s novicijatom Dalmatinske provincije koji je tu bio lociran. Iako je g. 1709. general reda Antonin Cloche bio naredio da se tu obavlja samo jednostavni novicijat²³³, predavanja filozofije i teologije nisu se prekidala. To je vidljivo iz činjenice da je g. 1712. na Čiovo bio poslan Dominik Ferri da studira filozofiju, a zatim je tamo poslan i lektor filozofije Giovanni Battista Lisca iz Verone.²³⁴ G. 1720–1723. isti je predmet predavao Frano Dibri.²³⁵ G. 1774–1775. na Čiovu se spominje lektor moralne teologije Vinko Zvitanich.²³⁶ G. 1778. moralnu teologiju predavao je Andrija Topich.²³⁷ Poznata su nam imena i nekih studenata: g. 1793. asignirani su na Čiovo studenti Vinko Bercovich²³⁸ i Vinko Xachnich.²³⁹

7. U samostanu u Bolu na otoku Braču od prve su polovine XVIII. st. postojali jednostavni novicijat i filozofijsko-teološko učilište.

a) 6. studenoga 1736. bio je imenovan za lektora moralne teologije Hijacint Quarco iz Trogira.²⁴⁰

b) 27. rujna 1745. bio je premješten iz Šibenika za učitelja studenata Ivan Antun Demari.²⁴¹

c) G. 1773–1774. predavao je moralnu teologiju lektor Vinko Bercovich.²⁴²

8. I u samostanu sv. Nikole u Korčuli postojalo je filozofijsko-teološko učilište, ali nije moguće odrediti kad je osnovano. Prvi put se spominje tek sredinom XVIII. st. kada su se počela održavati predavanja iz filozofije ne samo članovima reda nego i svjetovnjacima ili svjetovnom kleru.

²³³ RPD I, str. 14–15.

²³⁴ Ondjc, str. 13–14, 16–17.

²³⁵ Za nj je provincijalni kapitul u Šibeniku iz g. 1723. od generala reda tražio imenovanje učiteljem studija u Zadru »qui in conventu S. Crucis insulae Buac cursum philosophiae explevit« (ACPPD III, f. 2r).

²³⁶ RPD III, str. 42, 55.

²³⁷ Ondjc, str. 76;

²³⁸ RPD III, str. 241.

²³⁹ Ondjc, str. 243.

²⁴⁰ »Die 6. Novembris <1736>. Institutus et assignatus fuit in lectorem moralem sive casuum pro conventu nostro Sanctae Mariae Gratiarum Boli r. p. lector moralis fr. Hyacinthus Quarco, qui prius remotus fuit a conventu Traguriensi« (RPD I, str. 175; RPD II, f. 7v).

²⁴¹ RPD II, f. 85r.

²⁴² RPD III, str. 41, 44.

a) 12. kolovoza 1755. bio je premješten iz Zadra lektor Pavao Ostoja sa zadatkom da svjetovnjacima dvije godine predaje filozofiju,²⁴³ ali je već 16. listopada s istim zadatkom bio premješten u Šibenik,²⁴⁴ što upućuje na zaključak da ga je u Korčuli zamijenio neki drugi lektor kojemu ne znamo ime.

b) Da su se predavanja filozofije redovito održavala, dokazuje i činjenica da je 3. listopada 1757. u Korčulu bio assigniran lektor filozofije Dominik Donjercovich²⁴⁵, a svega nekoliko dana kasnije tamo je bio poslan Dominik Ballarin da studira filozofiju.²⁴⁶ Njemu se 18. veljače 1758. pridružio student Vinko Hranotich.²⁴⁷

c) G. 1761. Donjercovichu se kao profesor moralne teologije pridružio lektor Hijacint Petković.²⁴⁸

č) G. 1792-1795. predavao je filozofiju lektor Dominik Rosignoli iz Venecije, dotadašnji tajnik hvarskog biskupa.²⁴⁹ Među studentima koji su g. 1794. učili u Korčuli spominju se Dominik Budrovich, Antonin Simonetti i Toma Cuglis (Francovich).²⁵⁰

9. Uz gramatičku školu u kotorskom je samostanu najkasnije sredinom XVIII. st. djelovalo i filozofijsko-teološko učilište. 26. travnja 1758. iz Korčule je u Kotor bio premješten lektor Pio Klement Lompinović (Lambiri) sa zadatkom »da drži moralnu teologiju klericima grada Kotora«²⁵¹. Iz jedne odluke provincijalnog kapitula u Splitu iz g. 1758. saznajemo da je Lambiri osim moralne teologije predavao i filozofiju. Kapitul u svojoj molbi generalu reda

²⁴³ »Eadem <6. Augusti 1755>. Remotus fuit r. p. f. Paulus Ostoja a conventu Jadrensi et assignatus fuit in conventu Sancti Nicolai de Curzula in lectorem philosophiae ad biennium« (RPD II, f. 183).

²⁴⁴ Ondje, str. 184.

²⁴⁵ »Dic 3. <Octobris 1757>. Assignatus fuit pater lector fr. Dominicus Donjercovich in conventu Curzulensi in lectorem philosophiae« (ondje, str. 192).

²⁴⁶ »Dic 10. <Octobris 1757>. Assignatus fuit novitius professus fr. Dominicus Ballarin in conventu S. Nicolai de Curzula in studentem philosophiae« (ondje)

²⁴⁷ »Dic 18. eiusdem <Februarii 1758>. Assignatus fuit fr. Vincentius Hranotich novitius professus in conventu S. Nicolai de Curzula in studentem philosophiae, et eidem fuerunt emissae patentis dimissoriales pro recipiendis tonsura et ordinibus minoribus, nec non duobus primis sacris« (ondje, str. 193).

²⁴⁸ »Eadem die <7. Augusti 1761>. p. lector Petecovich datus et assignatus fuit in conventu S. Nicolai de Curzula cum nostris litteris patentibus in lectorem theologiae moralis« (ondje, str. 229).

²⁴⁹ »Die 26. <Decembris 1792>. Assignatus fuit Corcyrae Nigrae adm. r. p. lector Dominicus Rosignoli in lectorem philosophiae« (RPD III, str. 241, 254).

²⁵⁰ Ondje, str. 254-255.

²⁵¹ RPD II, f. 193.

da Lompinoviću dopusti polaganje doktorskog ispita navodi da je grad Kotor veoma zahvalan Dominikanskom redu zbog držanja filozofije i teologije tamošnjim klericima te da bi Lompinovićev magistarski naslov još više povećao ionako velik ugled reda u tom gradu u neposrednoj blizini Turske i pravoslavnog svijeta.²⁵² O visokom ugledu tog učilišta imamo potvrdu i iz drugih izvora.²⁵³ G. 1793. za učitelja novaka imenovan je Vinko Miloš.²⁵⁴

10. I u paškom su se samostanu najkasnije od početka XVIII. st. držala predavanja iz filozofije i teologije. G. 1723. u spisima provincijalnog kapitula održanog u Šibeniku navodi se da tu predaje filozofiju i moralnu teologiju lektor Petar Marija Bonolli za kojeg je od generala reda tražila bakalaureatski naslov.²⁵⁵ Isto tako provincijalni kapitul iz g. 1775. u svom izvještaju generalu reda navodi da je lektor Toma Cornolti iz Zadra u gradu Pagu kroz četiri godine svaki dan držao predavanja iz moralne teologije.²⁵⁶ Po odluci provincijalnog kapitula iz g. 1725. i u paškom samostanu su – jednako kao što je to bilo u Hvaru i Bolu na Braču – lektori mogli po tri godine predavati filozofiju kako bi na taj način stekli pravo polaganja bakalaureatskog ispita.²⁵⁷

Broj polaznika filozofije i teologije na tim učilištima nije bio posebno velik. Iz sačuvanih spisa provincijalnog kapitula u Splitu iz g. 1758. saznajemo da je npr. Dominik Donjerković u Korčuli imao svega tri slušača: dva svećenika i jednog nezaredenog studenta.²⁵⁸ Na tim su učilištima, u pravilu, trebali predavati diplomirani lektori. U njihovu nedostatku morali su ih – po naredbi provincijalnog kapitula u Trogiru iz g. 1639. – zamijeniti svi raspoloživi ba-

²⁵² Ondjic, str. 202.

²⁵³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, VI, str. 447; G. CATTALINICH, *Memorie degli avvenimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della Repubblica veneta e del regno d'Italia*, Split, 1841, str. 216.

²⁵⁴ RPD III, str. 243.

²⁵⁵ »Petimus in baccalaureos cum loco r.r. p.p., videlicet p. lectorem f. petrum Mariam Bonolli et p. lectorem f. Franciscum Renessi, quorum primus per duodecim circiter annos conciones habuit comendabiliter in civitatibus huius Provinciae et legit philosophiam et theologiam moralem in civitate Pagensi« (ACPPD III, f. 2r).

²⁵⁶ »...Per quatuor annos in civitate Pagensi suis quotidianis theologiae moralis uti lector a Provincialibus per litteras patentes ad hoc ibidem assignatus lectionibus discipulis profuit...« (RPD III, str. 51).

²⁵⁷ »De lectore philosophiae decretum. In lectorem philosophiae adm. r. p. lector fr. Franciscus Bianchi in conventibus, prout videbitur, sive in conventu Pagensi, sive in conventu Pharensi, sive in conventu Bollensi ad triennium per girum, et sic omnes lectores philosophiae in posterum pro primo loco in conventu Pagensi, pro secundo loco in conventu Bollensi, pro tertio loco in conventu Sancti Marci de Pharo, vel in illo conventu, prout magis videbitur ad. r. p. provinciali« (RPD I, str. 97).

²⁵⁸ PRD II, 202.

kalaureusi i magistri teologije.²⁵⁹ Nakon uspješno završenog školovanja na tim učilištima studenti su mogli podnijeti molbu za upis na generalni studij u Zadru ili negdje drugdje u inozemstvu. No bez obzira na to gdje su željeli nastaviti školovanje, morali su na generalnom studiju u Zadru položiti prijemni ispit (*examen rigorosum*) na kojemu se provjeravalo ne samo znanje nego i podobnost za upis na formalni tečaj²⁶⁰.

Studij na ovim učilištima trajao je šest godina. Radilo se o »materijalnom« tečaju u kojemu su i filozofija i teologija trajale po tri godine.

Međutim, manjak dokumentacije onemogućuje nam da to potvrdimo i za ostale samostane. Taj se manjak osjeća ne samo za samostane u manjim mjestima, nego i za samostane u pojedinim gradovima koji se zbog poznatih povijesnih nedaća nisu održali niti su se sačuvali njihovi arhivi. Ono što danas o njima znamo nerijetko gotovo isključivo potječe iz stranih, i to uglavnom rimskih arhiva i knjižnica.

Upravo jednom takvom arhivu, arhivu Kongregacije za raširenje vjere, zahvaljujemo spoznaje o zavodu koji su dubrovački dominikanci osnovali u Italiji.

B. Filozofijsko-teološko učilište Dubrovačke kongregacije

Posebno filozofijsko-teološko učilište u dubrovačkom samostanu, u nama poznatim izvorima, prvi se put spominje g. 1534.²⁶¹ No imajući u vidu veličinu i važnost tog samostana može se razložno pretpostaviti da je ono postojalo već u XV. st. Djelovalo je neprekidno kroz cijelo XVII. U jednom izvještaju iz g. 1613. navodi se da se u samostanu predaju filozofija i teologija.²⁶² Iz odluke generalnog kapitula reda u Milanu g. 1622. koji je zabranjivao Dubrovačkoj kongregaciji slati u inozemstvo svoje studente prije nego su kod kuće završili

²⁵⁹ ACPPD str. [21].

²⁶⁰ Provincijalni kapitul iz g. 1642. odredio je: »Petimus ut iuvenes, qui mittentur in Italiam (ratione studii), debeant subire examen rigorosum de vita, moribus ac litteris cum fide a priore et patribus conventus, a quo discedent, in Studio Jadrensi« (ACPPD str. [27]). Oni su se – po propisu provincijalnog kapitula iz g. 1647. – nakon završetka školovanja u inozemstvu odmah morali vratiti kući i provincijalu podnijeti dokaze (diplomu akademskog naslova i potvrdu o uzornu vladanju) o uspješnu završetku svog školovanja i polučenu uspjehu (ACPPD str. [48]).

²⁶¹ U spisima vrhovnog starješine reda sačuvala se slijedeća naredba od 4. svibnja 1534: »Missac sunt ordinationes Congregationi Ragusinae infrascripti tenoris: scilicet <...> quod provideatur iuvenibus ut student; <...> et quod sacerdotes iuvenes habeant lectionem casuum conscientiae. Romae, 4. Maii « (S. KRASIĆ, n. dj., str. 234, br. 1262).

²⁶² »In sudetto convento di San Domenico di Ragusa vi sono dua lettioni: una di teologia morale, l'altra di filosofia« (AGOP XIV, liber K, str. 33).

redoviti tečaj filozofije i započeli studij teologije²⁶³ može se lako zaključiti da je ono bilo na razini provincijskih učilišta. Vjerojatno s tim u vezi stoji naredba generalnog kapitula reda iz g. 1656. da se jednostavni novicijat iz dubrovačkog samostana prenese u gruški gdje su trebali biti povjereni brizi lektora Timoteja Romitija, kako bi se na taj način stvorilo što više slobodnog mjesta za studente filozofije i teologije.²⁶⁴ U to je vrijeme Ambroz Gučetić, prije nego je bio imenovan mrkanjsko-trebinjskim biskupom (1603–32), po ugledu na poznato djelo uglednog portugalskog filozofa Pedra Julianija, za potrebe svojih učenika u dominikanskom samostanu napisao priručnik logike pod naslovom *Lectiones super Logicam Petri Hispani*.²⁶⁵

G. 1670. generalni kapitul reda naredio je generalnom vikaru kongregacije da, nakon završenog filozofskog tečaja, nadarenije studente šalje u inozemstvo na studij teologije.²⁶⁶ Iz tog razdoblja znamo da je npr. g. 1674. Albert Tadejev (Thaddaei) svjetovnom kleru predavao filozofiju i moralnu teologiju,²⁶⁷ a da je Miho Ancich 3. lipnja 1687. bio imenovan lektorom filozofije.²⁶⁸

Dubrovačka se kongregacija krajem XV. ili najkasnije početkom XVI. st. dobrovoljno odrekla bakalaureatskih i magistarskih naslova za svoje članove smatrajući njihove povlastice zaprekom jednakosti svih članova i održavanju stroge redovničke stege, kao što je to malo prije toga bila učinila lombardska provincija sa sjedištem u Bologni.²⁶⁹ Naslovi i povlastice bile su ostavljene onima koji su ih postigli neposredno prije ili iza te odluke. Iako je u kongregaciji prije i kasnije bilo dosta ljudi koji su zasluživali te naslove, samo nekolicini je iznimno bilo dopušteno da ih koristi.²⁷⁰ Lektorski naslov je gotovo isključivo bio najviši akademski naslov koji se od tog vremena mogao sresti u povijesti Dubrovačke kongregacije.

²⁶³ »Novitii non mittantur extra Congregationem causa studiorum, quin prius cursum philosophiae peregerint et sacrae theologiae studere inceperint« (MOPH XI, 348).

²⁶⁴ MOPH XII, 459.

²⁶⁵ S. CERVA-CRIJEVIĆ, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, I, Zagrabiae, JAZU, 1975, str. 66; *Dictionnaire de théologie catholique*, VI, 2, Paris, 1925, col. 1554.

²⁶⁶ MOPH XIII, 109.

²⁶⁷ AGOP XIV, liber K, str. 31.

²⁶⁸ »Die 3. Junii 1687. p. fr. Michael Ancich fuit institutus lector philosophiae in conventu S. Dominici de Ragusio« (AGOP IV, 179, f. 2v).

²⁶⁹ Usp. C. PIANA, *Ricerche su le Università di Bologna e di Parma nel secolo XV*, Quaracchi-Firenze, 1963, str. 16.

²⁷⁰ Potvrđujući povlastice Dubrovačkoj kongregaciji general reda Vincenzo Justiniani g. 1569. taj je običaj nazvao »prastarim« (S. CRIJEVIĆ-CERVA, *Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio*, vol. III, str. 105 (rukopis u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku); usp. S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina Ord. Praed. (1487–1550)*, Romae, 1972, str. 101.

O obujmu školskih predavanja i nastavnog programa moguće je steći približnu sliku na temelju službenog izvještaja koji je g. 1751. poslala u Rim Dubrovačka kongregacija. U njemu su navedeni po starosnoj dobi svi redovnici, vrijeme njihova stupanja u red, gdje i što su studirali te djelatnost koju su obavljali u prošlosti ili je trenutačno obavljaju. Iz tog se izvještaja vidi da je u Dubrovniku postojao samo osnovni ili »materijalni« tečaj koji je obuhvaćao sva tri stupnja: gramatički, filozofski i teološki te da su oni bili otvoreni kako za biskupijske klerike tako i za svjetovnjake. Svi su profesori studirali u inozemstvu i imali su položen lektorski ispit:

1. Gabriel Gigli, koji je tada imao 81 godinu života, studirao je u Napulju gdje je položio lektorski ispit. U Dubrovniku je predavao filozofiju te bio učitelj studija.

2. Alan Alessini, koji je tada imao 69 godina, studirao je u Perugi gdje je položio ispit za lektora. Nakon povratka kući predavao je filozofiju svjetovnim klericima.

3. Vinko Marija Gučetić, koji je tada imao 69 godina, studirao je u Bologni i Napulju gdje je položio lektorski ispit. Nakon povratka u Dubrovnik predavao je filozofiju, moralnu teologiju i kazuistiku.

4. Klement Lepori, koji je imao 66 godina, studirao je u Napulju. Nakon što je postigao lektorski naslov, vratio se u Dubrovnik gdje je predavao filozofiju, moralnu teologiju i kazuistiku svjetovnim svećenicima.

5. Serafin Marija Cerva-Crijević imao je 65 godina. Šest godina studirao je u Veneciji položivši lektorski ispit. U Dubrovniku je predavao filozofiju, Sv. pismo i moralnu teologiju.

6. Ambroz Svilojević, koji je imao 60 godina, studirao je u Napulju i položio lektorski ispit. U Dubrovniku je predavao filozofiju i kazuistiku.

7. Karlo Giuliani imao je 59 godina. Studirao je u Napulju. Zbog zdravstvenih razloga prije završetka studija morao se vratiti kući. Tu je nastavio studirati te ujedno, posebnim odobrenjem vrhovnog starješine reda, položio lektorski ispit te više godina članovima svog reda i svjetovnjacima predavao filozofiju i moralnu kazuistiku.

8. Arkandeo de Lupis, koji je imao 57 godina, studirao je u Rimu. Predavao je filozofiju članovima svog reda i svjetovnjacima.

9. Abundije Brajčić, koji je imao 50 godina, studirao je filozofiju u Dubrovniku, a teologiju u Firenci gdje je postigao naslov lektora. Vrativši se kući obavljao je službu »učitelja studija«.

10. Augustin Garbi, koji je imao 44 godine, studirao je filozofiju u Zadru, teologiju u Vicenzi i Padovi gdje je položio lektorski ispit. U Dubrovniku je predavao filozofiju i moralnu kazuistiku.

11. Albert Scorsurio imao je 41 godinu. Studirao je filozofiju u Dubrovniku, teologiju u Firenci gdje je položio ispit za lektora, a u Pisi grčki i hebrejski. Nakon povratka kući predavao je grčki i hebrejski.

12. Atanazije Biaggi imao je 38 godina. Studirao je u Napulju. U Dubrovniku je predavao filozofiju, moralnu kazuistiku i obavljao službu »učitelja studija«.

13. Srećko Orlić (Akvila) imao je 37 godina. Studirao je filozofiju u Dubrovniku, teologiju u Bologni gdje je položio ispit za lektora. U Dubrovniku je predavao filozofiju.

14. Stanislav Tudišević imao je 36 godina. Studirao je u Firenci gdje je položio lektorski ispit. U Dubrovniku je predavao moralnu kazuistiku.

15. Vlaho Mordžin (Morgini), koji je imao 33 godine, studirao je u Firenci gdje je položio lektorski ispit te predavao filozofiju i moralnu teologiju. Nakon povratka kući bio je »učitelj studija« te predavao teologiju i moralnu kazuistiku.

16. Anđeo Marija Gučetić imao je 29 godina. Nakon što je studirao u Firenci i Veneciji gdje je položio lektorski ispit, u Dubrovniku je predavao moralnu teologiju.

17. Eugen Basiljević imao je 32 godine. Studirao je u Firenci gdje je, nakon položenog lektorskog ispita, članovima svoga reda i svjetovnjacima više godina predavao filozofiju i moralnu teologiju. U Dubrovniku je predavao filozofiju.²⁷¹

Učilište je djelovalo sve do pada Dubrovačke republike g. 1808. No imena profesora nam se u većini slučajeva nisu sačuvala.

C. Generalno filozofijsko-teološko učilište u Zadru

1. Postanak i razvitak

Dalmatinska je provincija malo nakon svog osamostaljenja (1380) u Zadru osnovala svoje generalno učilište. Naročitu zaslugu za to ima general reda Rajmund iz Capue (1380–1399) koji je 14. lipnja 1396. odredio da se i u

²⁷¹ AGOP XIII, 92302. Basiljević je g. 1774. ponovno bio imenovan profesorom filozofije, kao što to proizlazi iz sljedećeg dokumenta: »Die 27 Nov. 1774. expeditae fuerunt litterae patentes lectoratus philosophiae pro saecularibus in hoc conventu S. Dominici rev.do p. lectori ex-vicario generali fratri Eugenio Bassegli« (Dubrovnik, Knjižnica Dominikanskog samostana, Registrum litterarum Vicariorum generalium Congregationis Ragusinae, f. 31r).

Zadru osnuje generalno učilište²⁷² zaduživši provincijala fra Ivana iz Drača i dužnosnike Dalmatinske provincije da se pobrinu za imenovanje profesora.²⁷³ Sukladno naravi generalnih učilišta i pravilima reda po kojima su ona morala biti otvorena svima bez obzira na nacionalnu, stalešku ili bilo koju drugu pripadnost isti je general reda 26. srpnja 1396. asignirao u Zadar fra Bonaventuru iz Ferrare dopustivši dalmatinskom provincijalu da mu u svojoj provinciji može dodijeliti bilo koji naslov kao da se radi o članu vlastite provincije.²⁷⁴ Bio je to – koliko dosad znamo – prvi strani student na nekom hrvatskom visokom učilištu. Važnost ovog podatka moguće je ocijeniti po tomu što je u to vrijeme u Ferrari postojalo povlašteno generalno učilište Dominikanskog reda na kojemu su ne samo spomenuti fra Bonaventura nego i studenti drugih provincija mogli studirati i postići sve akademske naslove.

O radu generalnog učilišta u Zadru u XIV. i XV. st. znamo, na žalost, vrlo malo. Manjak izvornih dokumenata, koji su propali u brojnim kasnijim političkim previranjima i prevratima kroz koje su prolazili ne samo grad Zadar nego i cijela Dalmacija, ne dopušta nam neposredan i željen uvid u njegov rad. Pa ipak, tijekom XV. st. u sačuvanim spisima zadarskih bilježnika nerijetko se kao članovi dominikanskog samostana spominju lektori, bakalaureusi i magistri teologije, što potvrđuje njegovo postojanje. No učilište je tijekom XV. st. – ne znamo točno kada – prestalo s radom, tako da ga je g. 1495. general reda Joachim Turriani bio prisiljen ponovno ustanoviti.²⁷⁵ Da je ono ovaj put zaista uspješno djelovalo pokazuje odluka generala reda Vincenza Bandellija od 15. svibnja 1505. kojom je potvrdio njegov rad.²⁷⁶ Međutim, to je generalno učilište najveće priznanje postiglo kada mu je g. 1553. generalni kapitul reda u ime pape dodijelio povlasticu davanja najviših akademskih naslova bakalaureata i doktorata priznavši mu na taj način naslov povlaštenog sveučilišta (*universitas approbata*). Po toj povlastici bakalaureusi Dalmatinske provincije

²⁷² Ovdje ispravljam svoj krivi zaključak koji sam – ne uzimajući u obzir sve relevantne činjenice – donio u svojoj studiji *Filozofsko-teološki studij Dominikanskog reda u Zadru (1396–1807)*: »Zadarska revija« 1–2 (1987), str. 15. da se radi o provincijalnomu, a ne generalnom učilištu.

²⁷³ »Die 14 mensis iunii <1396> fuit assignatum studium theologie in conventu Jadrensi et concessum provinciali et diffinitoribus capituli provincialis eiusdem provincie, quod possint ibi providere de officialibus« (S. KRASIĆ, *Regesti*: »Arhivski vjesnik« XVII–XVIII [1974–1975], str. 165, br. 38).

²⁷⁴ »Die 26 iulii <1396> frater Bonaventura de Ferraria fuit assignatus studens theologie in conventu Jadrensi provincie Dalmatie, et concessum fuit provinciali illius provincie, quod possit dictum fratrem Bonaventuram promovere in sua provincia ad quaecumque officia ac si esset frater illius provincie« (S. KRASIĆ, n. dj. str. 166, br. 52).

²⁷⁵ »In eodem conventu <Jadrensi> ordinatur studium generale et magister Joannes de Jadra fit cursor, frater Dominicus de Segnia magister studii, frater Antonius de Modrussia, de studentibus provincialis provideat...« (S. KRASIĆ, n. dj., str. 236, br. 821).

²⁷⁶ S. KRASIĆ, n. dj., »Arhivski vjesnik« 21–22 (1978–1979), str. 206, br. 900.

kroz četiri su godine trebali predavati »teologiju« zbog postizanja doktorata (*pro forma et gradu magisterii*), ali tako da – prije nego što budu promaknuti u bakalaureuse – najmanje osam godina moraju predavati filozofiju ili teologiju.«²⁷⁷

2. Ustroj i zakonodavstvo

Generalno učilište u Zadru službeno se zvalo teološkim, ali se na njemu, uz teologiju, podjednako njegovala i filozofija. Ono je – kao i sva slična učilišta Dominikanskog reda – po ugledu na suvremena sveučilišta bilo ustrojeno kao zajednica profesora i studenata. Proforsko udruženje zvalo se *collegium* ili *consortium magistrorum*, a ponekad i *collegium et consortium magistrorum*.²⁷⁸ Usporedo s profesorima i studenti su imali svoje udruženje (*consortium studentium*), koje je imalo svog dekana (*decanus*) ili službenog predstavnika u svim važnijim akademskim vijećima²⁷⁹ ili »studentskog dekana« (*decanus studentium*) čija je služba – kako se čini – trajala dvije godine.²⁸⁰

Proforski zbor sačinjavali su »prvi« ili glavni lektor (*lector primarius*), koji je ujedno bio rektor (*regens*), i nekoliko drugih lektora (*lectores*): profesor filozofije (*lector philosophiae*), profesor moralne teologije (*lector moralis*), profesor Sv. pisma (*lector biblicus*), »učitelj studija« ili »učitelj studenata« (*lector studii* ili *lector studentium*) te profesor dogmatske teologije ili redovni (glavni) bakalaureus (*baccalaureus ordinarius*). Svi su profesori koji su željeli steći magistarski naslov bili dužni barem po dvije godine uzastopno predavati razne predmete kako bi se, prelazeći iz jedne kategorije u drugu i penjući se s jedne stube na drugu, popeli na sam vrh ljestvice gdje su, nakon postizanja doktorata, prepuštali mjesto drugima.

Generalno učilište imalo je tri stupnja, odnosno tečaja: gramatički (niži), materijalni ili institucionalni (viši) i formalni (visoki), kakva su imala sva

²⁷⁷ »Item confirmamus determinationem conventuum et universitatum studii in eodem capitulo decretam, ubi possunt actus scholastici exerceri, addentes conventum Coloniensem in provincia Theutoniae; extra quas universitates nullus frater ordinis eisdem actus scholasticos exercere queat. In provincia Dalmatiae conventum Iadrensem statuimus, in quo possint eiusdem provinciae baccalaurei legere sententias pro forma et gradu magisterii per annos quatuor, ita tamen, quod antequam ad ipsum baccalaureatum promoveantur, legant in artibus vel in theologia ad minus per annos octo« (MOPH IX, 343–344).

²⁷⁸ RPD I, str. 36.

²⁷⁹ LASG str. 10, 75, 90 bis.

²⁸⁰ Prvi nama poznati dekan bio je Giovanni Battista Giampre iz Fabriana u Italiji koji se, skupa sa zadarskim priorom i rektorom generalnog učilišta G. M. Bonettijem, 29. travnja 1689. potpisao na jednom važnom pismu generala Clochea kao »Jo. Baptista Giampre de Fabriano studens et studentium Studii Generalis Jadrac Decanus« (LASG, str. 10). Tu je službu g. 1691–1693. obavljao formalni student Reginald Lambsky iz Poljske (LASG str. 10, 75, 90 bis).

poznata i priznata generalna učilišta, s dva bitna smjera ili odsjeka: filozofskim i teološkim, koji su se zvali fakultetima (*facultas philosophiae* i *facultas theologiae*). Studij na filozofskom fakultetu trajao je tri godine, a na teološkomu šest godina.

Nastavni program na jednomu i drugomu fakultetu propisivali su generali i generalni kapituli reda. U svojim bitnim odrednicama on je bio jedinstven za sva generalna učilišta cijeloga reda. Jedina razlika između pojedinih generalnih učilišta sastojala se u određenim nebitnim propisima provincijala i provincijalnih kapitula koji su vodili računa o specifičnim potrebama i okolnostima svake pojedine redovničke pokrajine. Tih posebnih propisa za filozofski fakultet generalnog učilišta u Zadru sačuvalo nam se svega nekoliko. Jedna od njih je naredba koju je 17. rujna 1751. izdao provincijal Ambroz Gorda u svezi s održavanjem filozofskih i teoloških vježbi (*exercitia scholastica*) te studijskih skupova ili »krugova« (*circuli*) u kojoj – između ostaloga – stoji: »Dok smo tamo prolazili zapazili smo da su na generalnom učilištu posve zanemarene i zaboravljene školske vježbe. Stoga naređujemo i hoćemo da se svakog tjedna održi sad filozofski, sad teološki krug, tako da na njima uzmu udjela slušači obaju fakulteta bez obzira na to jesu li redovnici ili svjetovnjaci. Ako na njima uzmu udjela slušači samo jednog fakulteta, tada hoćemo da se svakog tjedna održi takav krug; u suprotnomu, neka znaju zasigurno bilo oci lektori, bilo oci upravitelji da na provincijalnom kapitolu neće biti promaknuti u <više akademske> stupnjeve«. ²⁸¹

U svom radu generalno učilište ravnalo se trima vrstama zakona: općim odredbama koje su propisivale Konstitucije ili generalni kapituli za cijeli red, zatim vlastitim statutima i propisima kapitula Dalmatinske provincije. Glavnu riječ je, naravno, uvijek imala vrhovna uprava reda bilo preko generala reda bilo pak preko generalnog kapitula reda kao vrhovnog zakonodavnog organa. Ona je, po Konstitucijama, imala isključivo pravo imenovanja njegovih profesora i davanja najviših akademskih naslova nakon što su kandidati na generalnom studiju uspješno položili propisane ispite, brinula se o otvorenosti generalnog učilišta za sve koji su ispunjavali uvjete za upis na nj itd.

Statuti i odredbe generalnog učilišta u Zadru koje danas posjedujemo potječu tek iz g. 1687. zahvaljujući sretnoj okolnosti da je do nas stigla prilično iscrpna dokumentacija sadržana u knjizi *Liber Almi Studii Generalis S. Do-*

²⁸¹ »Dum isthuc transivimus omnino colapsam conspeximus et oblivione posita in hoc Studio Generali exercitia scholastica; idcirco ordinamus et volumus, ut singulis hebdomadibus saltem unus modo philosophiae, modo theologiae circulus fiat, dom<m>odo adsint utriusque facultatis auditores sive illi regulares, sive seculares. Si vero non adsint nisi unius tantum facultatis auditores, istius volumus qualibet hebdomada circulum ipse faciendum, aliter certo tum Patres lectores, cum patres moderatores in capitulo provinciali ad gradus non esse promovendos« (RPD II, f. 152).

minici Iadrae olim florentissimae Provinciae Dalmatiae započeo u mjesecu rujnu 1684.²⁸² Ono je, razumljivo, i prije toga imalo kako sličnu službenu knjigu tako i statute. Na »stare statute« izričito se poziva general reda Antun de Monroy u svom pismu dalmatinskom provincijalu od 9. ožujka 1686.²⁸³ Velikom broju tih važnih dokumenata zameo se trag u vrijeme francuske okupacije Dalmacije početkom XIX. st. i ukinuća zadarskog samostana.²⁸⁴

3. Opće odredbe

Radi se o odredbama koje je 12. svibnja 1687. donio general reda Antonin Cloche (1686–1720) za sva sveučilišta reda uključivši tu i zadarsko. Sadržane su u 9 točaka:

a) Akademska godina počinje 14. rujna²⁸⁵ i traje do 14. srpnja sljedeće godine.

b) Ako neki profesor bude zamijenjen nekim drugim ili ako umre, treba mu što prije naći zamjenu. Njegov nasljednik odmah stupa na dužnost, ali mu se vrijeme predavanja *pro forma et gradu magisterii* računa tek od početka sljedeće akademske godine.

c) Formalni tečaj teologije traje šest godina²⁸⁶. Kroz to vrijeme studenti moraju proučiti cijelu Teološku sumu (*Summa theologiae*) sv. Tome Akvinskoga.

č) Svi studenti filozofije i teologije polažu ispite oko blagdana Duhova. Njihovo ocjenjivanje obavlja se tajnim glasovanjem kako bi se dobila što objektivnija predodžba njihove sposobnosti učenja.²⁸⁷ Studenti koji u »materij-

²⁸² HAZ, FSSD, kutija 13, br. 488.

²⁸³ AGOP IV, 167, str. 670.

²⁸⁴ Potvrdu da je slična knjiga postojala i za prethodno razdoblje nalazimo u inventaru stvari koje je g. 1710. posjedovalo generalno učilište. Među njima se spominju »due libri, cioè questo nuovo et un altro vecchio« (LASG, str. 175).

²⁸⁵ Taj propis uzet je iz statuta pariškog sveučilišta (usp. H. DENIFLE – A. CHATELAIN, *Cartularium Universitatis Parisiensis*, II, 692 n. 9). Na bolognskom je sveučilištu akademska godina počinjala 10. listopada (usp. C. MALAGOLA, *Statuti delle Università e dei Collegi dello Studio Bolognese*, Bologna, 1888, str. XI).

²⁸⁶ Odredbe ništa ne govore o materijalnom tečaju koji je također postojao u Zadru. On je – kako se može zaključiti iz jedne odluke prilikom primanja materijalnih studenata u formalni tečaj – trajao tri godine (LASG str. 128).

²⁸⁷ U LASG sačuvali su se od g. 1727. do 1775. svi godišnji zapisnici ispita filozofije i teologije. Ispiti su bili javni i u njima su uzimali udjela ne samo aktivni nego i nekadašnji, počasnici profesori (str. 157–168). Za ilustraciju navodimo jedan takav zapis: »Die decima septima Julii 1728. Congregatum fuit consilium adm. r.r. patrum moderatorum actualium, ac etiam honoris ab adm. r. patre Vincentio Barella, huius Studii generalis actuali regente, pro examine annuali

jalnom« tečaju postignu slabe ocjene nemaju pravo upisa na formalni tečaj. Za upis na formalni tečaj nužno je uspješno položiti prijemni ispit iz cijele filozofije i onih teoloških predmeta koje je određivala uprava generalnog učilišta. Oni koji nisu sposobni položiti taj ispit moraju ustupiti mjesto sposobnijima i nadarenijima od sebe.

ć) Profesori materijalnog i formalnog tečaja dužni su i preko ljetnih praznika šest dana u tjednu raditi sa studentima koji trebaju biti podijeljeni na skupine. Svakog jutra jedan profesor teologije ili učitelj studija studentima treba protumačiti po jedan članak (*articulus*) Teološke sume. Sljedeći dan jedan student treba ponoviti taj članak, nakon čega se otvara skupna rasprava. Ta pravila vrijede za sve studente i profesore filozofije i teologije.

d) Provincijali i priori samostana u kojima postoje učilišta dužni su provesti u djelo navedene odredbe. Neposlušne profesore moraju na to prisiliti kaznama ili ih razriješiti profesorske službe. Isto tako dužni su kaznama prisiliti ili smijeniti sve profesore koji ne obavljaju svoje dužnosti ili odbijaju izvršiti propisani nastavni program time što im se vrijeme predavanja ne smije uzimati u obzir za polaganje viših akademskih naslova, za službe u redu itd.

dž) Na kraju svake akademske godine profesori su dužni generalu reda podnijeti podroban tajni izvještaj u kojem treba biti naznačeno koji su dio Teološke sume Tome Akvinskoga predavali i u čemu možda nisu potpuno ispunili nastavni program. Njihov izvještaj treba također sadržavati osobne podatke njihovih studenata: ime i prezime, mjesto i godinu rođenja, matični samostan, godinu prvih redovničkih zavjeta i studija, ocjenu njihovih sposobnosti, vladanje, uspjeh u školi itd. Sličan izvještaj, koji moraju potpisati barem trojica starijih profesora ili samostanskih vijećnika, mora podnijeti starješina samostana u kojemu se nalazi učilište. Njihov izvještaj treba sadržavati sljedeće podatke: stanje u kojem se nalazi učilište kako s obzirom na profesore tako i s obzirom na studente, koji su studenti zadržani, koji otpušteni itd. Ti se podaci unose u poseban središnji registar kod generala reda u Rimu i služe vrhovnoj upravi reda ne samo za neposredan nadzor nad radom učilišta nego i za pružanje pomoći u slučaju potrebe pribavljanja novih profesora, slanju studenata itd.

---

studentium tam theologorum, quam philosophorum, et coram omnibus studentes theologi ab adm. r.r. patribus moderatoribus actualibus, philosophi a r. p. lectore philosophiae examinati fuerunt. Deinde progressum fuit ad ballorationem hoc modo: rev. p. studens formalis fr. Dominicus Turcinovich de moribus fuit unanimiter approbatus, de litteris habuit quatuor vota favorabilia et unus renunciavit; fratres Vincentius de Vita et fr. Paulus Dibri novitii theologi et fr. Antonius Donicovich, novitius philosophus, tam de litteris, quam de moribus fuerunt omnium votis admissi; frater Ambrosius Gorda, novitius philosophiae de moribus habuit tria vota favorabilia et duo contraria; de litteris vero unanimi calculo fuit admissus. Ita est fr. Carolus Rosa Valvassori, Magister Studentium« (LASG str. 157).

d) Rektori učilišta dužni su nakon primitka ovih naredbi izvijestiti generala reda o povlasticama koje im je u prošlosti bila dodijelila vrhovna uprava reda, a isto tako i o posebnim običajima i zakonima u svom učilištu za koje smatraju da bi ih trebalo zadržati.

e) S navedenim naredbama moraju što hitnije biti upoznati svi članovi reda. Ono što se u njima odnosi na pojedini samostan, zavod ili učilište treba dvaput godišnje zajednički pročitati u blagovaonici, i to uoči blagdana Uzvišenja svetog križa i uoči nedjelje Sedamdesetnice.²⁸⁸

Postojale su i druge odredbe koje su – ovisno o prilikama i stvarnim potrebama – propisivali pojedini generali ili generalni kapituli reda. Tako je još g. 1622. generalni kapitul reda u Milanu propisao da – u slučaju manjka propisanog broja formalnih studenata na generalnom učilištu profesori ne bi imali komu predavati zbog postizanja vlastitih akademskih naslova – pravo polaganja ispita za bakalaureatske naslove i službu učitelja studija mogu steći uspješnim četverogodišnjim propovijedanjem, predavanjem kazuistike, tumačenjem Sv. pisma ili predavanjem filozofije.²⁸⁹ G. 1686. general reda Antun de Monroy skrenuo je pozornost dalmatinskom provincijalu na »dobro pravilo tamošnjeg našeg generalnog učilišta sv. Dominika u Zadru« da nikoga ne predlaže za rektorsku službu ako »nije bio bakalaureus, ni za bakalaureatski naslov nekoga tko nije bio učitelj studija, ni za naslov učitelja studija nekoga ako on po starim Statutima nije predavao filozofiju«. ²⁹⁰ Među te propise spada i način ocjenjivanja koji se – po propisu Konstitucija reda – obavljao tajnim glasovanjem pomoću bijelih i crnih kuglica koje su predstavljale pozitivne, odnosno negativne bodove. Svaki profesor imao je pravo dati najviše pet kuglica ili bodova. Ocjena se određivala diobom ukupnog broja kuglica s brojem članova ispitne komisije.

4. Statuti

Statuti zadarskog učilišta koje danas poznajemo potječu tek iz XVII. st. Sastavio ih je – kako izgleda – provincijal Dalmatinske provincije Andrija Tron²⁹¹ – odobrio 26. lipnja 1686. general reda Antonin Cloche. Sadržani su u 8 točaka iz kojih se može vidjeti važnost koja se pridavala studiju filozofije.²⁹²

²⁸⁸ LASG str. 1–3; usp. MOPH XIII, 216–218.

²⁸⁹ MOPH XI, 338.

²⁹⁰ AGOP IV, 167, str. 640.

²⁹¹ Usp. LASG str. 57.

²⁹² U naslovu Statuta stoji da se oni odnose na »obnovljeni« generalni studij u Zadru. On nije nikada prestajao postojati i djelovati, ali je zbog opadanja broja članova Dalmatinske provincije i njezina osiromašenja bio zapao u krizu. Obnovio ga je g. 1688. general reda A. Cloche koji je, da poboljša nastavu, poslao u Zadar tri vrsna profesora iz Italije (LASG, str. 4–5).

a) Dužnost je rektora generalnog učilišta izvijestiti dalmatinskog provincijala i priora zadarskog samostana o prije spomenutim općim odredbama te voditi brigu o tomu da se one provedu u djelo.

b) Filozofski tečaj traje tri godine, a predavanja moraju biti na najvišoj akademskoj razini koja se traži za generalna učilišta. Profesore koji se ne pridržavaju tih pravila rektor je dužan opomenuti i učiniti sve da se oni poprave. Ako to ne posluži, uprava provincije dužna ih je lišiti profesorske službe.

c) Usporedo s održavanjem predavanja predviđenih općim nastavnim programom za studente treba održavati posebna predavanja, a za profesore konferencije. Konferencije su dužni držati najprije rektor, a onda bakalaureus. Teme o kojima će se raspravljati moraju pismeno biti najavljene svim zainteresiranima.

č) U formalnom šestogodišnjem tečaju teologije Dalmatinska provincija mora imati najmanje šest studenata svećenika. U slučaju da ih toliko ne bude mogla imati, taj se broj mora popuniti studentima iz drugih provincija reda. Svi oni moraju imati redovito završen materijalni tečaj, položene ispite i potvrdu da su tajnim glasovanjem prihvaćeni za formalne studente. Nesposobnim i neprikladnim materijalnim studentima ni u kojem se slučaju ne smije dopustiti upis u formalni tečaj. Isto se tako studenti iz drugih provincija ne smiju primati za formalne studente ako nemaju vjerođajnice svog matičnog samostana o dobrom ponašanju. Neposlušni studenti moraju biti isključeni iz formalnog tečaja i ne smije im se dopustiti polaganje lektorskog ispita ako nisu uspješno završili sve tri godine formalnog tečaja.

ć) Rektor je, po Konstitucijama i odlukama generalnih kapitula reda, glavni upravitelj generalnog učilišta. On uživa sva prava i povlastice koje uživaju rektori svih drugih generalnih učilišta. Dužnost mu je izradivati nastavni plan i određivati koje će predmete predavati drugi profesori. On po potrebi – ako to zaslužuju objekcije i akademske rasprave – može produživati školske satove. Vrijeme njegovih predavanja nitko nema pravo ograničavati, bez obzira na to radi li se o profesorima ili studentima.

d) Budući da ugled zadarskog samostana dobrim dijelom ovisi o nazočnosti profesora njegova generalnog učilišta, njegov se prior mora brinuti o tome da njihove sobe bude opskrbljene svim potrebnim namještajem. Zbog toga ni on ni provincijal ne smiju otuđivati pokretna dobra umrlih članova samostana, nego ih – ovisno o njihovoj namjeni – moraju staviti na raspolaganje ostalim redovnicima. Zbog toga samom prioru nije dopušteno sastavljati inventar tih dobara. To treba da učine najmanje tri ugledna redovnika od kojih barem jedan mora biti član profesorskog zbora generalnog učilišta. Oni ujedno moraju vlastoručno potpisati sastavljeni inventar.

dž) Budući da profesori imaju posebne zahtjeve, oni – zahvaljujući odobrenju vrhovnog starješine reda i provincijalnog kapitula – imaju pravo svakog tjedna na vlastitu nakanu namijeniti po dvije mise, a novac zadržati za sebe.

đ) U zadarskom se samostanu kao sjedištu generalnog učilišta ponovno uvodi nekadašnji običaj da svake nedjelje došašća poslije večerja učitelj studenata protumači neka teža mjesta iz evanđelja, poslanica i moralne kazuistike, nakon čega prior, neki magistar Provincije ili netko drugi predlaže teme i probleme za raspravu. Na kraju rektor, koji je zadužen za oživljavanje tog običaja, rješava teškoće i odgovara na postavljene objekcije.²⁹³

Slični su statuti nesumnjivo morali postojati i od samog početka generalnog učilišta u Zadru. Evo nekoliko odredaba donesenih u različito vrijeme za zadarsko generalno učilište koje su morale naći svoje mjesto u njegovim statutima:

e) Pravo asigniranja studenata formalnog tečaja na generalno učilište u Zadar ima isključivo provincijalni kapitul, i to na temelju dokumentacije koju dobiva od priora i samostanskih kapitula asigniranih kandidata o njihovu dobrom vladanju i položenim prijemnim ispitima pred profesorima generalnog učilišta. Prijemni se ispit mora položiti najkasnije šest mjeseci nakon asignacije na generalno učilište. U suprotnomu, ona prestaje važiti.²⁹⁴

f) Nitko u Dalmatinskoj provinciji – po odredbi generala reda Nikole Ridolfija iz g. 1635. – ne može biti promaknut u lektora ni uživati lektorske povlastice ako na zadarskom generalnom učilištu barem dvije godine nije pohađao teologiju.²⁹⁵ Redovni formalni tečaj traje tri godine.²⁹⁶

g) Prilikom polaganja ispita za formalne studente i lektore mora se držati slijedeći redoslijed: najprije postavlja pitanja rektor, zatim glavni bakalareus i ostali profesori, iz kojih dolaze na red magistri Provincije po starini svog promaknuća.²⁹⁷

h) Molbu za dodjelu lektorskog naslova (*supplicatio, postulatio* ili *petitio*) nekom članu provincije ima pravo podnositi samo plenarno vijeće provincijalnog kapitula.²⁹⁸

²⁹³ Ondjc, str. 6–9.

²⁹⁴ MOPH XI, 338–339.

²⁹⁵ LASG, str. 13.

²⁹⁶ Ondjc, str. 110–111.

²⁹⁷ Propis generala reda J. B. de Marinisa od 6. IV. 1656. General reda Toma de Boxadors svojim je pismom od 22. kolovoza 1759. taj redoslijed izmijenio: najprije rektor, iza njega prior zadarskog samostana, zatim magistri po godinama starosti, bakalareusi, »učitelji studija« itd. (ondjc, str. 79–80).

²⁹⁸ MOPH XII, 321.

i) Lektori su – po odluci generalnog kapitula reda iz g. 1650. – prije podnošenja molbe za polaganje bakalaureatskog i magistarskog ispita dužni sedam godina predavati teologiju na generalnom učilištu u Zadru. Za to vrijeme ne smiju prihvaćati službu samostanskog starješine.²⁹⁹

j) Rektor i bakalaureusi moralne teologije – po odredbi generala reda Nikole Ridolfija iz g. 1635. – bili su dužni svaki dan predavati spekulativnu teologiju.³⁰⁰

k) Pravo stjecanja bakalaureatskog naslova teologije imaju samo oni lektori koji su najmanje četiri godine predavali teologiju na nekom samostanskom učilištu³⁰¹ te na provincijalnom kapitolu javno »branili« propisane teološke »teze«.³⁰²

l) Profesori na generalnom učilištu – pod prijetnjom kazne gubitka svog profesorskog mjesta i povlastica – ne smiju prihvaćati službu samostanskih priora, kako bi se mogli što bolje posvetiti svom specifičnom pozivu.³⁰³

lj) Lektorska služba traje četiri godine, nakon čega lektori mogu biti imenovani učiteljem studija.³⁰⁴

m) Ispiti za bakalaureat i doktorat članova Dalmatinske provincije mogu se polagati isključivo na generalnom učilištu u Zadru. U suprotnomu, ne smiju im biti priznati ni naslovi ni povlastice.³⁰⁵

n) Ispiti za generalne propovjednike također se moraju polagati isključivo na generalnom učilištu u Zadru pred uobičajenom ispitnom komisijom. Njihov je ispit teoretski i praktičan. Teoretski se dio sastoji od izlaganja dviju tema koje odredi rektor, a praktični u držanju dviju javnih propovijedi na hrvatskom i talijanskom jeziku.³⁰⁶

²⁹⁹ N. dj., str., 320.

³⁰⁰ LASG str. 13-14; AGOP IV, 70, f. 113r.

³⁰¹ MOPH XII, 423.

³⁰² MOPH XI, 112. U tom smislu navodimo jednu karakterističnu odluku generala reda J. de Marinis: »Die 14 Junii 1659. fuit confirmata petitio facta a capitulo provinciali pro baccalaureo ordinario Studii Jadrac in personam p. lectoris fr. Laurentii a Tragurio, dummodo sit rite facta, cum per plures annos legerit et in capitulo provinciali publicas theses sustinuerit« (AGOP IV, 121, f. 160r).

³⁰³ Usp. MOPH IV, 152, 267; XII, 320.

³⁰⁴ RAPHAEL DE BONONIA, n. dj., str. 13.

³⁰⁵ N. dj., str. 16.

³⁰⁶ Ondje. Za tu vrstu ispita karakterističan je slijedeći zapis: »Item eadem die <6 Aprilis 1715> examinatus et unanimi suffragiorum calculo approbatus fuit in prae-dicatore[m] r. p. lector fr. Joannes Baptista carmeli, prior Bolensis, post habitam laudabilem atque egregiam concionem in refectorio coram tota comunitate die 3 Aprilis eiusdem anni, eodem tempore pro quadragesimalibus concionibus laudabiliter magnoque populi applausu conclusae et fructu peragebat. Ita est fr. Joannes Baptista de Rubcis, magister studentium« (LASG, str. 147).

n) Na ispitima za više akademske naslove rektor ima pravo oboriti kandidata bez znanja, pitanja ili odobrenja provincijala.³⁰⁷

o) Redovni su bakalaureusi po odluci generalnog kapitula reda iz g. 1622. svoju službu obavljali po dvije godine prije nego su stjecali pravo biti predloženi za rektore.³⁰⁸

5. Provincijski propisi

Propise za djelatnost generalnog učilišta u Zadru imali su pravo, pored vrhovne uprave reda, donositi također provincijali i kapituli Dalmatinske provincije.³⁰⁹ Gotovo da nije bilo nijednog provincijalnog kapitula koji se na jedan ili drugi način nije pozabavio generalnim učilištem. Na njima se stalno isticalo da je ono najveći ponos Dalmatinske provincije. Ti su se propisi odnosili kako na akademsku djelatnost tako i na unutrašnju stegu profesora i studenata ovisno o specifičnim prilikama u Zadru i Dalmaciji.

Budući da je materijalno uzdržavanje generalnog učilišta stajalo mnogo novaca, profesori su – da pomognu riješiti taj problem – često prihvaćali pozive raznih dalmatinskih biskupa za propovijedanje kroz korizmu i došašće, što je bilo na štetu nastave. Da to spriječi, provincijal Andrija Tron 15. listopada 1685. zabranio je rektorima, glavnim bakalaureusima i učiteljima studija prihvaćati takve pozive. Oni su se preko cijele godine, izuzev ljetnih praznika, morali posve posvetiti profesorskom pozivu. Za uzvrat su imali pravo tjedno celebrirati dvije mise na vlastitu nakanu.³¹⁰

U želji da se ozbiljnost i dostojanstvo generalnog učilišta sačuvaju na što višoj razini dalmatinski provincijal Ivan Krstitelj Bodulich 18. srpnja 1686. izdao je najstrožu zapovijed njegovim profesorima i upraviteljima da u odnosu na studente budu zahtjevni te da strogo paze na to da samo najsposobnije, koji su to opravdali svojim učenjem i vladanjem, puštaju naprijed. Nesposobni studenti nisu se smjeli puštati na ispite. Ta je stroga naredba, koja je sve obvezivala u savjesti, bila unesena u službenu knjigu generalnog učilišta.³¹¹

³⁰⁷ N. dj., str. 17.

³⁰⁸ MOPH XI, 338.

³⁰⁹ Konstitucije reda iz g. 1507. su propisivale: »Nullus autem fiat publicus doctor nec disputet nisi per licentiam prioris provincialis. Declaramus quod per publicum doctorem intendit constitutio publicum et principalem lectorem. Nemo autem principales doctores non debent ad lecturam cuiuscunque facultatis promoveri, nisi per priorem provinciale et diffinitores capituli provincialis fuerint sufficientes indicati...« (*Regula beati Augustini episcopi; Constitutiones fratrum Ordinis predicatorum, Venetiis, 1507, f. 81r*).

³¹⁰ LASG, str. 57.

³¹¹ Ondje, str. 58.

Problematikom generalnog učilišta bavili su se razni provincijali i provincijalni kapituli koji su rješavali pojedinačne slučajeve ili su pojašnjavali već postojeće statute. Jedan od provincijala koji se naročito istaknuo u rješavanju određenih teškoća i pojašnjavanju nejasnoća bio je Ambroz Gorda koji se više puta založio za što uspješnije djelovanje generalnog učilišta. Tako je prilikom svoga službenog pohoda generalnom učilištu 14. srpnja 1759. donio nekoliko važnih propisa o tomu kako se moraju održavati tjedni studijski skupovi ili seminari (*circuli*) o čemu je – po njegovu mišljenju – u statutima postojala određena nejasnoća, naredivši da se oni unesu u službenu knjigu generalnog učilišta: »Dužnost je redovnog bakalaureusa u tjednim vježbama teologije poslije navođenja razloga branitelja protiv suprotne teze iznijeti svoje mišljenje, a poslije njega to treba da učini velečasni otac lektor filozofije, iza kojega u raspravi dolazi velečasni otac lektor Florijeva sjemeništa, ako mu njegovi starješine to povjere. Njemu ni u kojem slučaju ne smije biti dana lista s tezama, kao što se to čini profesorima i drugim lektorima. U filozofskim vježbama ocu učitelju studenata pripada prvo mjesto u raspravljanju, a poslije njega studentima teologije redom koji je propisao velečasni otac rektor.«³¹²

Provincijalni kapitul održan 22. lipnja 1765. u Splitu naročito se opširno pozabavio problematikom generalnog učilišta. Propisi koje je tom prilikom donio mogu se ovako sažeti:

a) Nijedan student – bez obzira na to je li zaređen za svećenika ili nije – nema pravo upisa na teologiju na generalnom učilištu u Zadru ako prije toga nije završio cjelovit filozofski tečaj. Od tog su pravila izuzeti jedino oni koji su prije stupanja u red pohađali sličan filozofski tečaj po Tomi Akvinskomu. No i oni se prije upisa moraju podvrgnuti strogom ispitu iz filozofije.

b) Svi su studenti – bez obzira na to jesu li materijalni ili formalni, filozofije ili teologije – na kraju svake akademske godine dužni polagati ispite pred peteročlanom komisijom. Sačinjavaju je rektor generalnog učilišta, bakalaureus, učitelj studenata, prior zadarskog samostana i svi magistri Dalmatinske provincije koji se zateknu u Zadru. Odsutne članove zamjenjuje profesor filozofije.

c) Svi su ispiti pojedinačni i javni, a traju najmanje jedan sat.

č) Ocjene se bilježe u posebnu knjigu koju čuva učitelj studija. U nju se unose i izvještaji o vladanju studenata, a ovjerovljen primjerak šalje se generalu reda u Rim.

ć) Ispitni rok traje od 15. rujna do kraja mjeseca prosinca.

d) Praznike preko školske godine i nastavni program rektora i bakalaureusa za pojedine godine propisuje provincijal u dogovoru s akademskim zborom, o čemu podnosi pismen izvještaj nadležnom provincijalnom kapitolu.

³¹² Ondjč, str. 70–71.

dž) U filozofskom tečaju posebnu pozornost treba posvetiti logici. Profesori su dužni uvježbavati studente u silogističkom načinu razmišljanja i dokazivanja kako u svakodnevnim predavanjima, koja se zovu konferencije, tako i u raspravama (*disputationes*), koje se zovu studijske skupine ili seminari (*circuli*).³¹³

e) Profesori i studenti dužni su naročito marljivo posvetiti proučavanju misli sv. Tome Akvinskoga.

f) Provincijalni kapitul ne smije predlagati nijednog profesora za rektora, ni rektora za neku višu službu, niti tražiti njegovo promaknuće u magistra teologije ako nema pismene potvrde o tomu da je on kroz više godina zaista marljivo i uspješno predavao na generalnom učilištu. Potvrda mora sadržavati podatke o vremenu njegovih predavanja i broju sati u tjednu. Izvještaj o svemu mora odobriti vijeće generalnog studija tajnim glasovanjem, a rezultat glasovanja unijeti u službenu knjigu učilišta. Prijepis izvještaja i ishod glasovanja moraju biti potkrijepljeni potpisima vijećnika i samostanskog priora te ovjerenjeni samostanskim pečatom. Dostavljaju se provincijalnom kapitolu koji ih nakon provjere prosljeđuje generalu reda u Rim kako bi mogao imati uvid u zasluge pojedinih profesora kad bude odlučivao o njihovu promaknuću u magistre teologije.

g) Da se profesori moralne teologije odveć ne opterećuju predavanjima kazuistike (*casus conscientiae*) koja su se održavala tri puta tjedno³¹⁴, ta se dužnost povjerava učitelju studenata. Ako je on spriječen, preuzima je baka-laureus. U slučaju da je i on zauzet, predavanja drži rektor. Održavaju se tri puta tjedno. Zaduženi profesor ima pravo izabrati temu, ali i odgovarati na postavljena pitanja.

h) Profesori generalnog učilišta dužni su ispitivati ne samo redovite studente nego i svećenike koji dolaze polagati ispite za ispovijedanje. Te ispite polažu tri puta u vremenskom razmaku od po tri godine svi oni koji nikad nisu predavali ili su samo tri godine predavali filozofiju. Ispiti se mogu obavljati jedino u prostorijama generalnog učilišta u Zadru, i to pred peteročlanom komisijom. Njezini su članovi prior zadarskog samostana, svi magistri teologije Dalmatinske provincije koji se u to vrijeme zateknju u Zadru, rektor generalnog studija, bakalaureus i učitelj studija. Ispiti su pojedinačni, a traju dva sata. Mjerila za prosudbu znanja moraju biti stroga, a glasovanje tajno.³¹⁵

³¹³ 14. srpnja 1758. provincijal Ambroz Gorda je donio poseban dekret o načinu vođenja akademskih rasprava na filozofskim i teološkim seminarima: »Die 14. Julii <1758>. Emanatum est decretum quo statuta fuit methodus tenenda in Studio nostro generali Jadrensi in circulis tum theologicis cum philosophicis ad tollendas difficultates inter moderatores et lectores, prout fusijs in ipso existente in libro Studii« (RPD II, f. 213).

³¹⁴ Usp. RPD III, str. 71.

³¹⁵ LASG str. 62–68. Ispiti za ispovijed u razdoblju g. 1686.–1800. uneseni su u knjigu generalnog učilišta (LASG str. 145–155).

i) U nedostatku slobodnih profesorskih mjesta na generalnom učilištu u Zadru za postizanje doktorata, lektori i bakalaureusi su – po propisu provincijalnog kapitula iz g. 1609. – mogli predavati teologiju na samostanskim teološkim učilištima u Splitu, Trogiru i Hvaru.³¹⁶

j) Za vrijeme predavanja i akademskih vježbi profesori su – po propisu provincijalnog kapitula iz g. 1609. – imali potpunu vlast nad studentima.³¹⁷

k) Na generalni studij u Zadar smjeli su biti asignirani samo oni studenti koji su svojim prethodnim uspjehom opravdavali to povjerenje.³¹⁸

Postojale su i razne druge odredbe provincijskih i generalnih kapitula koje su bile na snazi na generalnom studiju. Navodimo samo najvažnije:

l) Na ispitima prvo mjesto i pravo postavljanja prvih pitanja pripada rektoru, zatim bakalaureusima i ostalim profesorima te, na kraju, svima onima koji po Konstitucijama imaju pravo sudjelovati u ispitivanju.³¹⁹

lj) Školski su praznici preko akademske godine – osim prije navedenih – bili također sljedeći: svi zapovjedni blagdani; po jedan dan u mjesecu namijenjen odmoru studenata; četvrtak, petak i subota uoči došašća; vrijeme od Badnjeg dana do nove godine; cijelo vrijeme od Šezdesetnice do Pepelnice i od Cvjetnice do Bijeke nedjelje.³²⁰

nj) Povlastice predviđene pravilima reda mogu uživati samo oni redovnici koji su svoje akademske naslove stekli na nekom generalnom učilištu;³²¹

o) Služba učitelja studenata traje dvije godine.³²²

p) Nitko ne može biti promaknut u magistra teologije zbog zasluga u propovijedanju ako prije nije položio lektorski ispit, četiri godine predavao teologiju i najmanje deset godina uspješno propovijedao.³²³

r) Nitko ne može uživati povlastice lektora ili generalnog propovjednika ako na generalnom studiju u Zadru nije položio odgovarajući ispit i platio propisane takse.³²⁴

³¹⁶ ACPPD str. [9]. Takav propis je – kako se može zaključiti iz nekih slučajeva – morao postojati još sredinom XVI. st. (usp. KRASIĆ S., *Regesti*, str. 243, br. 1356 i str. 247, br. 1391).

³¹⁷ ACPPD, str. [4].

³¹⁸ Ondjc, str. [6].

³¹⁹ LASG, str. 14.

³²⁰ Ondjc, str. 18.

³²¹ Odluka provincijalnog kapitula u Hvaru iz g. 1647 (HAZ, FSSD kutija 9, br. 328).

³²² Odluka generalnog kapitula reda iz g. 1725. (MOPH XIV, 78).

³²³ Odluka generalnog kapitula reda g. 1748 (MOPH XIV, 157).

³²⁴ Odluka generalnog kapitula reda iz g. 1706 (MOPH XIII, 360). Generalni propovjednici uživali su posebne povlastice, ali ipak nisu mogli biti priori zadarskog samostana ako barem 4 go-

s) Za ispite se plaćaju sljedeće takse: za ispit formalnog studenta jedna srebrna škuda; za ispit lektora jedna zlatna škuda; za ispit doktora ili magistra teologije i generalnog propovjednika dvije zlatne škuđe. Novac se plaća učitelju studenata, a namijenjen je uzdržavanju generalnog studija.³²⁵

š) Studentima se ne smiju povjeravati bilo kakvi poslovi koji bi ih mogli ometati u učenju.³²⁶

t) Nijedan član Dalmatinske provincije ne može uživati prava i povlastice lektora i generalnih propovjednika ako na generalnom učilištu u Zadru nije uredno položio ispite i platio propisane takse za njegovo uzdržavanje.³²⁷

u) Budući da je zadarski samostan sjedište generalnog učilišta, njegov se ugled morao brižno čuvati i njegovati. U tu je svrhu najprije g. 1629. generalni kapitul reda u Rimu propisao da njegovi starješine mogu biti samo oni koji imaju više akademske naslove ili barem generalni propovjednici³²⁸, a g. 1645. general reda Toma Turco osnažio je to posebnim dekretom.³²⁹ Generalni kapitul reda iz g. 1706. precizirao je da nitko ne može biti izabran za priora tog samostana ako na generalnom učilištu barem nekoliko godina nije predavao filozofiju i teologiju.³³⁰ Matični su samostani profesorima generalnog

---

dine nisu uspješno propovijedali korizmu ili došašće u nekom većem gradu. Obično im je bio pridodan jedan mladi redovnik koji ih je pratio na putu, služio misu itd. (Rim, ACPF, Visite e Collegi, vol. 2, str. 1113).

³²⁵ Propis o plaćanju taksa uveden je g. 1690: za ispit formalnih studenata jedna srebrna škuda, za ispit generalnih propovjednika i lektora 2 zlatna cekina (LASG str. 73–74). General je reda Antonin Cloche g. 1691. odredio da takse studenata, generalnih propovjednika i profesora budu upotrijebljene za održavanja namještaja i pribora generalnog učilišta, kako se i drugdje činilo (ondje, str. 11: usp. 73–74, 78; AGOP IV, f. 5v). G. 1708. materijalni studenti za svoj su prijelaz u formalni studentat plaćali 14 mlatačkih lira (LASG str. 205); za lektorski ispit 28 lira (ondje); g. 1712. za lektorski ispit plaćalo se 1 cekin ili 30 lira (ondje, str. 207, 215); g. 1732. za ispit za formalni studentat 27 lira ili 1 talir (ondje, str. 215), za lektorski ispit 55 lira (ondje); g. 1753. za lektorski ispit taksa je iznosila 1 zlatni cekin ili 48 lira (ondje, str. 219, 222, 224). Tako dobiveni novac upotrebljavao se za uzdržavanje učilišta, naročito njegove knjižnice (ondje, str. 224).

³²⁶ Odluka provincijalnog kapitula iz g. 1647 (HAZ, FSSD, kutija 9, br. 328).

³²⁷ MOPH XIII, 360.

³²⁸ »Ordinamus, ut omnes praesidentes Iadrac debeant necessario esse graduati vel saltem praedicatores, alias ad huiusmodi munera eligi non possint« (MOPH XII, 42).

³²⁹ »Die 27. Aprilis 1645. Datum decretum, ut priores Jadrac, ubi Studium Generale positum est, sint ut magistri, ut lectores; et irritum declaratum oppositum« (AGOP IV, 83, f. 60v).

³³⁰ »Ordinamus, ne ullus possit eligi in priorem conventus Iadrensis, ubi viget studium generale, qui per aliquot annos in lectura philosophiae et theologiae non se exercuerit; quod si secus factum fuerit, totum sit irritum et inane« (MOPH XIII, 360). U skladu s tom odlukom provincijal Pio Klement Moretich g. 1743. odredio je da nitko tko nije studirao na nekom generalnom učilištu i nema barem akademski naslov lektora ne smije prihvaćati službu adventskog ili korizmenog propovjednika (RPD II, f. 64).

učilišta u Zadru dužni pružati novčanu pomoć za knjige, odjeću i ostale potrebe.³³¹

v) Svi su studenti – bez obzira na to jesu li zaređeni za svećenike ili nisu – zbog uvježbavanja u propovjedničkim i javnim nastupima dužni kroz došašće u određene dane u samostanskoj blagovaonici držati prigodne propovijedi.³³²

z) Na generalnom učilištu mora vladati stroga stega. Dnevni red mora biti tako podešen da se učenju i molitvi daje potpunu prednost. Studenti samo jednom tjedno mogu izići na šetnju, i to uglavnom izvan grada.³³³

ž) Nijedan lektor ne smije prihvaćati službu korizmenog ili adventskog propovjednika ako svoj naslov nije postigao na zadarskom generalnom učilištu.³³⁴

6. Nastavni program

Na temelju navedenih propisa, odredaba i statuta te drugih povijesnih vrela moguće je stvoriti konkretnu predodžbu o ustroju zadarskog generalnog učilišta, njegovu nastavnom programu i akademskim naslovima.

Zadarsko je učilište – kao i sva druga sveučilišta reda – imalo sva tri tečaja: »gramatički«, materijalni i formalni, odnosno sva tri programa: humanistički, filozofski i teološki. Sva tri su tečaja – kako se saznaje iz spisa službene apostolske vizitacije Dalmacije koju je g. 1625. obavio zadarski nadbiskup Ottaviano Garzadori – djelovala na zadovoljavajući način »u okviru mogućnosti«. ³³⁵

a) »Gramatički« tečaj se – po nastavnom planu iz g. 1583. – sastojao ne samo u učenju gramatike i latinskoga nego također logike koju su predavali lektori (*lectores grammaticae*). Tečaj je trajao dvije godine. Prve godine logika se predavala po priručniku dijalektike *Summulae logicales* Petra Julianija, poznatijeg pod imenom Petrus Hispanus, a druge po Aristotelovim djelima *De categoriis*, *De interpretatione*, *Topica*, *De sophisticis elenchis* te *Priora* i *Posteriora Analyticorum*. To je bio uvjet upisa u filozofiju, jednako kao što je završen

³³¹ ACPPD, II str. [3].

³³² LASG str. 56.

³³³ Odredba provincijalnog kapitula iz g. 1733 (RPD II, f. 38r).

³³⁴ Ondjc, f. 64.

³³⁵ Garzadori je u okviru svoje vizitacije cijele Dalmacije posjetio i dominikanski samostan u Zadru zanimajući se na posčan način kod provincijala Kornelija Nassija za rad generalnog učilišta: »Interrogatus an Studium sit bene ordinatum, respondit: 'Secondo il possibile di questo paese va bene, havendo quattro lettori.' Interrogatus quid legatur in ipso Studio, respondit: 'Si legge theologia, filosofia e grammatica conforme ai studenti'« (ACPF, ondjc, str. 1721).

tečaj filozofije bio uvjet za upis u teologiju.³³⁶ Taj se program – ovisno o konkretnim potrebama – mogao proširiti na retoriku i fiziku pa čak i na predmete koji su se studirali na »višim« fakultetima kao što su pravo i medicina.³³⁷

b) Materijalni se tečaj sastojao od studija filozofije i teologije i redovito je trajao šest godina.

(1) Studij filozofije bio je namijenjen svim studentima, dominikanskim i svjetovnim, koji su kasnije željeli prijeći na studij teologije ili pak neovisno o njoj. Njegov nastavni program bio je jednak programu ostalih generalnih učilišta Dominikanskog reda.³³⁸ Opći nastavni plan iz g. 1580. i 1583. – na temelju dotadašnje prakse – propisivao je trogodišnji studij filozofije. Prve se godine predavala cijela »prirodna« filozofija po Aristotelovu djelu *Physica*; druge godine fizika i psihologija po djelima istog autora *De animalibus* (tj. *De historia, de partibus, de generatione animalium*), *De anima*, *De plantis*, *De memoria*, *De vita et morte*, logika i prvih sedam knjiga Aristotelove Metafizike; program treće godine obuhvaćao je sve ostale knjige Metafizike i jedan dio Fizike.³³⁹ Taj se program u Zadru – koliko je moguće danas utvrditi – s obzirom na sadržaj uglavnom provodio, ali je redosljed predmeta bio nešto

³³⁶ Generalni kapitul iz g. 1583. propisuje: »Primo quod in conventibus, ubi lectores et lectiones assignari possunt, ad instructionem et eruditionem incipientium et progressus faciendum nullo habito respectu assignentur. Quibus assignatis, permittitur illis nempe lectoribus et discipulis quam coeperint seu logicae seu philosophiae disciplinam absque ulla facta mutatione ad finem usque perducere. [...] Ad philosophiae autem lecturam non admittantur, nisi qui logicae, nec ad theologiae, nisi qui philosophiae cursum expleverint. Logicae cursum duobus annis perficiant, primo anno in expositione Summularum Petri Hispani laborent, secundo vero anno in declaratione logicae Aristotelis« (MOPH X, 265-266).

³³⁷ Za ilustraciju programa može poslužiti ispit koji je 7. kolovoza 1677. položio Josip Gerometti iz Kotora prije svog ulaska u novicijat, nakon čega je trebao upisati filozofiju na generalnom učilištu u Zadru: »Volens Joseph Gerometti de Cattaro ingredi Religionem, cuius causa admodum rev. pater Joannes Baptista Bodulich de Curzola, prior huius conventus ac lector, congregavit patres a consiliis, scilicet admodum rev. dum patrem Hyacinthum Valladinianum de Pago, rev. dum lectorem Cattalanum, rev. patrem lectorem Zarich et rev. dum patrem lectorem Scutari, a quibus examinatus fuit supradictus et, cum repertus idoneus non solum in grammatica, rettorica, logica, phisica, verum etiam in utroque iure, tum civili tum canonico, et etiam in medicina, ideo ab omnibus admissus est...« (LCCJ II – f. 46r: HAZ, FSSD, kutija 10, br. 394).

³³⁸ Usp. L. ROBLES, *El estudio de la »Artes liberales« en la primitiva legislación dominicana. Antecedentes históricos: »Arts libéraux et philosophie au moyen âge. Ates du quatrième congrès international de philosophie médiévale«*, Montreal-Paris, 1969, str. 599-616.

³³⁹ MOPH X, 197. Generalni kapitul reda iz g. 1583. propisao je za cijeli red da lektori: »Philosophiae cursum triennio explere teneantur, ita ut in primo anno totam physicam, secundo libros de anima usque ad septimum metaphisicae exclusivae, tertio aliquos methaphisicae libros absolvant« (ondje, 266). Iz knjige zadarskog generalnog učilišta se vidi da su studenti prve godine učili »obje logike« (*utraque logica*), tj. materijalnu i formalnu (LASG str. 165-166), druge godine logiku i metafiziku (ondje, str. 161-162, 164), a treće godine fiziku (ondje, str. 165).

drukčiji.³⁴⁰ Filozofske predmete su predavali filozofski lektori i bakalaureusi koje je imenovao general reda.³⁴¹

(2) Teologija se predavala po nastavnom programu koji je bio na snazi u cijelom redu za institucionalne (obvezatne) tečajeve. Bio je namijenjen svim studentima, bez obzira na to jesu li kasnije namjeravali upisati viši ili formalni tečaj ili ne. Obično je trajao tri godine.³⁴²

c) Formalni ili viši tečaj sastojao se u planiranom pasivno-aktivnom spoju učenja, odnosno slušanja specijaliziranih predavanja vlastitog tečaja i predavanju pojedinih predmeta studentima nižeg tečaja. Bio je namijenjen onima koji su željeli postići jedan od triju akademskih naslova: lektorat, bakalaureat i doktorat ili magisterij. Da bi postigli te naslove, kandidati su morali ispunjavati sljedeće uvjete: pribaviti svjedočanstvo vlastitog samostanskog vijeća o dobrom vladanju; imati preporuku provincijalnog kapitula vrhovnom starješini reda za polaganje ispita; pristanak generalnog kapitula ili vrhovnog starješine reda; pred komisijom položiti ispit; na provincijalnom kapitolu »braniti« određeni broj »teza« (*theses*) ili »zaključaka« (*conclusiones*); od vrhovnog starješine reda dobiti pismenu potvrdu ili diplomu (*litterae patentes*) o položenom ispitu.³⁴³

(1) Formalni studentat je prvi stupanj višeg ili formalnog tečaja. Za upis u nj kandidat je, osim svjedožbe o uredno završenom materijalnom tečaju, morao pribaviti nekoliko dopuštenja: pismenu potvrdu o dobrom vladanju i učenju izdanu od vlastitog samostanskog kapitula, dopuštenje vlastitog provincijala i provincijalnog kapitula te odobrenje od vrhovnog starješine reda. Prije samog upisa morao je položiti prijemni ispit iz cijele filozofije i važnijih teoloških predmeta. Uprava generalnog učilišta za provjeru njegova znanja mogla je odrediti nekoliko važnijih tema ili pitanja, obično pet (*quinque quaestiones*), koje su na neki način obuhvaćale cijelo traženo gradivo kao osnovu za upis na generalno učilište i davanje pravnog statusa formalnog studenta.

³⁴⁰ Studij filozofije u Zadru trajao je tri godine. To je vidljivo i iz ove odluke generala reda I. I. Roccabertija od 11. srpnja 1671. kojom je naredio dalmatinskom provincijalu »che assegni nel convento di Zara il novizio professo fra Nicolò Capor da Corzola, acciò ivi possa cominciare il triennio della filosofia« (AGOP IV, 138, f. 184r).

³⁴¹ Generalni kapitul iz g. 1725. naređuje: »Ut regularis vita ac studium iugiter aequo efflorescant in Studio Generali Iadrae, mandamus, ibidem perpetuo habendam esse lecturam philosophiae; sic quippe erunt iuvenes ad primam quoque perennandam plurimum conducentes« (MOPH XIV, 79).

³⁴² LASG, str. 128. U toj knjizi nalazimo da su 21. svibnja 1772. polagali ispite druge godine teologije materijalnog tečaja Vinko Vraganizan i Dominik Kranotich iz sljedećih predmeta: *De visione Dei*, *De locis theologicis*, *De Sacramentis in genere*, *De sacramento Baptismi*, *De Poenitentia*, *De Indigentia* i *De Ordine* (LASG str. 167).

³⁴³ Usp. HAZ, FSSD, kutija 15, br. 550.

Formalni studentat u pravilu je trebao trajati šest godina. Njegov nastavni program sastojao se u pohađanju produbljenih predavanja iz filozofije i teologije. Sačuvan je u službenoj knjizi generalnog učilišta. Predavanja su držala tri glavna profesora u tri kruga od po dvije godine po Teološkoj sumi Tome Akvinskoga.

Na kraju formalnog tečaja studenti su polagali usmeni i pismeni završni ispit. Prvi se redovito polagao pred peteročlanom ispitnom komisijom, a sastojao se u teoretskoj i usmenoj provjeri poznavanja gradiva, a drugi je bio pismeni i praktični, a sastojao se u sažetom izlaganju glavnih filozofskih »teza« (*theses philosophicae*)³⁴⁴ ili »zaključaka« (*conclusiones philosophicae*) koje je kandidat za lektorski naslov uz asistenciju jednog profesora morao javno izložiti ili »obraniti« na javnoj tribini u crkvi ili pak na provincijalnom kapitulatu. Sve su »teze« ili »zaključci« morali biti prethodno oglašeni i najavljeni na oglasnoj ploči kao predmet za javnu raspravu kako bi se sudionici provincijalnog kapitula mogli na vrijeme na nju pripremiti.³⁴⁵

Kako bi na takvim raspravama moglo sudjelovati što više ljudi, generalni kapitul reda iz g. 1721. zabranio je da se u dane kad se one održavaju drže predavanja, a isto tako se nisu smjela držati predavanja ako se negdje priređuju takve rasprave.³⁴⁶ Kandidat za bakalaureatski naslov morao je dokazati da je kao profesor sposoban ne samo jasno i uvjerljivo izložiti unaprijed zadanu stručnu problematiku nego i u otvorenoj raspravi obraniti svoja gledišta od protivničkih napada. Budući da su provincijalni kapitul po pravilu sačinjavali ne samo provincijali koji su imali magistarski naslov te kao nekadašnji bakalaureusi i rektori imali veliko iskustvo nego i svi magistri provincije, rasprava je redovito bila vrlo živahna. U knjizi generalnog studija obično se zvala »javno natjecanje« (*publicum certamen*).

(2) Za nastavak studija na generalnom učilištu i stjecanje bakalaureatskog naslova lektor je ponovno morao imati odobrenje provincijalnog kapitula. U suprotnomu, vraćao se u matični samostan gdje je mogao biti imenovan samostanskim lektorom ili se posvetiti propovjedničkoj službi.³⁴⁷

³⁴⁴ Usp. LASG, str. 157, 162.

³⁴⁵ HAZ, FSSD, kutija 13, br. 1145.

³⁴⁶ »Ordinamus, ut quibus diebus solemnes apud alios theses habentur, ad quas invitati sunt nostri, nihilominus scholae apud nos sint; publicae vero theses, quantum fieri poterit, illis dumtaxat diebus habeantur, quibus aliunde a scholis vacandum esset« (MOPH XIII, 392).

³⁴⁷ Ulogu samostanskog lektora lako je razumjeti iz sljedeće odluke Dubrovačke dominikanske kongregacije od 14. svibnja 1707: »Instituimus in lectorem maiorem conventus et theologiae conventus Ragusini rev. p. fr. Augustinum Drascich, qui ultra lectionem teneatur bis vel ter in hebdomada habere casum moralem coram patribus, qui omnes teneantur convenire ad eundem« (Dubrovnik, Knjižnica dominikanskog samostana, Acta capitulorum Congregationis Ragusinae 1675-1715, f. 57v).

Lektori koji su ostajali na generalnom studiju nastavljali su s kombiniranim slušanjem specijaliziranih predavanja pod vodstvom jednog bakalaureusa ili rektora i predavanjem lakših predmeta polaznicima formalnog ili materijalnog tečaja te se pripremati za polaganje bakalaureatskog ispita. Ta je služba, po odredbi generalnog kapitula reda iz g. 1583, trajala sedam godina.³⁴⁸ Lektori su obično po dvije godine predavali filozofiju i teologiju te 2–3 godine obavljali službu učitelja studija ili studenata (*magister studiorum* ili *magister studentium*). No generalni kapitul reda iz g. 1656. taj je rok skratio na četiri godine, a umjesto na generalnom učilištu lektori su mogli predavati na nekom samostanskom učilištu, pa čak i na nekom biskupijskom sjemeništu³⁴⁹, ali kroz to vrijeme nisu imali pravo na promaknuće, niti su – pod prijetnjom gubitka svih lektorskih prava i službe – smjeli obavljati prioralnu službu.³⁵⁰ Provincija im je – za uzvrat – izlazila ususret posebnim povlasticama koje su ih oslobađale od drugih teško spojivih poslova i zaduženja s njihovim glavnim zanimanjem.³⁵¹

7. Materijalne teškoće

Zadarsko se generalno učilište u tijeku svog četiristoljetnog postojanja suočavalo s raznim teškoćama koje su otežavale i uvjetovale njegov rad. Najveću teškoću predstavljalo je materijalno uzdržavanje profesora i studenata. Osiromašena i brojčano oslabljena Dalmatinska provincija imala je mnogo muka oko njegova uzdržavanja. Naročit problem sastojao se u činjenici da su – na glas o povlastici podjeljivanja akademskih naslova – u Zadar počeli dolaziti mnogi studenti sa strane, u prvom redu s područja Dubrovačke Republike i iz Italije, ali se usporedo s povećanjem broja studenata nisu povećavali njegovi prihodi.

³⁴⁸ »Ordinamus in provincia Dalmatiae, quod nullus possit promoveri ad gradum baccalaureatus, qui per septem annos non fecerit cursum lecturac in provincia, nec ad magisterium, nisi prius per quadriennium sententias legerit pro gradu et forma, et hoc quidem ad petitionem ipsius provinciae« (MOPH X, 245).

³⁴⁹ »Ordinamus, quod nullus lectorum promoveri possit ad gradum baccalaureatus, nisi in aliquo conventu legerit ad minus per quatuor annos; nec umquam detur alicui gradus, nisi praevia legitima petitione provinciae facta in capitulo provinciali, sicut statutum fuit in capitulo generali Romae 1650« (MOPH XII, 423).

³⁵⁰ Generalni kapitul reda za Dalmatinsku provinciju g. 1650. propisao je: »Ordinamus, quod omnino observetur antiquum decretum provinciae, quod lectores legant per 7 annos, non obstantibus quibuscumque in contrarium; nec sub eo tempore possint peti ad gradus neque assumi ad officium prioratus, nisi velint renuntiare et lectioni et omni in posterum habilitati ad gradus; quidquid vero in contrarium fuerit attentatum, sit totum irritum et inane« (n. dj., str. 320).

³⁵¹ Generalni kapitul iz g. 1706. propisao je za Dalmatinsku provinciju: »Ordinamus, quod nullus gaudere possit privilegiis lectoribus et praedicatoribus generalibus concessis, nisi prius in studio generali ladrac examen subeat et contributionem praestet taxatam pro manutione eiusdem studii« (MOPH XIII, 360).

U toj situaciji zadarskim dominikancima je priskočio u pomoć papa Pio V. (1566–1572) koji im je bulom *Exposcit debitum pastoralis officii* od 15. lipnja 1570. dopustio korištenje dobara nekadašnje benediktinske opatije Sv. Mihovila na brdu povrh mjesta Preka na otoku Ugljanu, kako bi im – kako navodi – omogućio da tim dobrima uzdržavaju *Studium Universale Fratrum religiosorum dicti Ordinis totius illius Provinciae Dalmatiae*.³⁵² Od njih je zadarsko učilište imalo godišnje oko 200 škuda prihoda.³⁵³

No prihodi ugljanske opatije bili su samo privremeno rješenje za generalno učilište u Zadru. Oni su se s vremenom znatno smanjili, pa je zadarski samostan ponovno zapao u materijalne teškoće oko uzdržavanja tridesetak svojih stalnih članova. Zbog toga je g. 1623. samostansko vijeće odlučilo da u njemu može ostati najviše 21 član, i to prvenstveno profesori i studenti, dok su se svi ostali morali preseliti u druge samostane.³⁵⁴ Kad sve to nije bilo dovoljno, g. 1643. 8 studenata moralo je napustiti generalno učilište i upisati se na druga filozofijska i teološka učilišta u drugim samostanima.³⁵⁵

Materijalno stanje bilo je naročito teško za vrijeme kandijskog rata (1645–1669) između Mletačke Republike i Turske, koji je (rat) zahvatio cijelu Dalmaciju, Albaniju i Grčku, prouzročivši velika razaranja i odnijevši brojne ljudske živote. Stanje je još više bilo otežano činjenicom da je Mletačka Republika zabranjivala svojim građanima ostavljati samostanima nekretnine.³⁵⁶ Samostani su bili toliko osiromašili da nisu mogli plaćati uobičajene takse za svoje novake i studente u Zadru³⁵⁷, pa je teret njihova uzdržavanja najviše pado na ionako praznu blagajnu zadarskog samostana, koji se zbog toga morao zaduživati. Generalnom su učilištu – kako se vidi iz jednog zapisa u knjizi samostanskih vijeća od 17. rujna 1686. – novčano nastojali pomoći plemići i građani kako zbog materijalne oskudice ne bi prestao njegov rad.³⁵⁸

Unatoč svim nastojanjima da se generalno učilište materijalno osposobi za normalan rad, njegovo se siromaštvo u prvoj polovini XVIII. st. povećalo do te mjere da je – uz pristanak generala reda – g. 1736. bilo prisiljeno dominikanske studente filozofije privremeno premjestiti u druge samostane, dok predavanja filozofije svjetovnjacima nisu prekidana.³⁵⁹ Teško materijalno stanje generalnog učilišta krajem XVIII. st. moguće je razumjeti iz odluke

³⁵² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, Zara, 1877, str. 422.

³⁵³ AGOP XIV, liber HHH, str. 205–206.

³⁵⁴ LCCJ II, f. 32v.

³⁵⁵ Ondjc, f. 84v.

³⁵⁶ Ondjc, f. 47v.

³⁵⁷ RPD II, f. 20r.

³⁵⁸ LCCJ I, f. 79v.

³⁵⁹ LASG str. 15. Sljedeće godine zbog istog je razloga (»pro sublevamine Studii Generalis Jadrac«) bio iz Zadra premješten u Šibenik student Dominik Gaja (RPD II, f. 14r).

provincijalnog kapitula održanog g. 1799. u Šibeniku da svi samostani u Provinciji doprinesu uzdržavanju studenata. Da zbog materijalne oskudice ne bi morao biti obustavljen rad generalnog učilišta, dragovoljno mu je pružila pomoć nekolicina njegovih nekadašnjih studenata i profesora.³⁶⁰ No to, očito, nije moglo trajnije riješiti pitanje troškova uzdržavanja studenata, pa je g. 1801. provincijalni kapitul našao drugo rješenje: oslobodio je samostane plaćanja doprinosa za uzdržavanje generalnog učilišta, ali je studente filozofije preselio u hvarski samostan, namijenivši za njihovo uzdržavanje prihode šćedarskog samostana u kojemu u to vrijeme nije bilo redovnika.³⁶¹

8. Akademski naslov lektorata iz filozofije

Na učilištima Dominikanskog reda bilo je moguće postići sva tri viša akademska naslova: lektorat, bakalaureat i doktorat, odnosno magisterij, s tom razlikom što se prvi mogao postići i na posebnim učilištima. Lektorat, koji je odgovarao diplomi završenog fakulteta, mogao je biti iz filozofije i teologije, a bakalaureat i doktorat samo iz teologije. Za postizanje svakog od tih naslova postojali su precizni zakonski propisi.

Lektorski ispit bio je važna prekretnica u životu svakog formalnog studenta. Za jedne je značio kraj visokoškolske izobrazbe, povratak u matični samostan i početak propovjedničke ili lektorske službe u svojoj sredini, a za druge početak profesorske karijere na nekom učilištu koja se sastojala od aktivnog predavanja nekog filozofskog ili teološkog predmeta polaznicima materijalnog ili formalnog tečaja te pohađanja specijaliziranih predavanja pod vodstvom jednog bakalaureusa ili magistra u vidu postizanja viših akademskih naslova.

Broj nosilaca lektorskih naslova nije bio zakonski ograničen. Mogli su ga postići svi polaznici formalnog tečaja koji su uredno položili propisane ispite. No i njihov je broj bio ograničen samom činjenicom da je za upis u formalni tečaj, jednako kao i za polaganje lektorskog ispita, bilo potrebno odobrenje provincijalne ili vrhovne uprave reda.

a) *Lektori filozofije promaknuti na generalnom učilištu*

Filozofija se – kako smo vidjeli – od g. 1305. na učilištima Dominikanskog reda učila tri godine nakon čega je bilo moguće upisati teologiju i polagati lektorski ispit.³⁶² Iz djelomično sačuvanih dokumenata na zadarskom generalnom učilištu već se od g. 1563. – iako s prekidima – može slijediti niz imena profesora koji su ne samo nosili taj naslov nego ga – na kraju trogodišnjeg

³⁶⁰ *Acta Capituli Provincialis Provinciae nostrae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum celebrati in conventu S. Dominici de Sibenico mense Junii 1799* (s. n. t.), str. IX–X.

³⁶¹ RPD III, str. 281.

³⁶² MOPH IV, 12–13; IX, 390; X, 133, 168, 197, 266.

formalnog tečaja filozofije i šestogodišnjeg pohađanja teologije – i dobivali. Službeno se zvao »lektorat filozofije« (*lectoratus philosophiae*).³⁶³ Od g. 1686. nalazimo također kombinirani naslov »lektorat filozofije i teologije« (*lectoratus philosophiae et theologiae*) ili pak »lektorat umijeća i teologije« (*lectoratus artium et sacrae theologiae*).³⁶⁴ Radi se o dvama različitim naslovima koji su se – kako se to može zaključiti pomnijim čitanjem sačuvanih dokumenata – postizali jedan nakon drugoga. Kao što je, naime, studij filozofije prethodio studiju teologije, tako se i naslov lektorata filozofije postizao prije naslova lektora teologije. Taj dvostruki naslov dobivali su lektori filozofije koji su, nakon višegodišnjeg studija teologije, položili također ispit za lektorat iz teologije.³⁶⁵ Njegovi nosioci imali su pravo predavati filozofiju i teologiju ne samo na samostanskim filozofsko-teološkim učilištima nego i na samom generalnom učilištu.³⁶⁶ No bilo je i slučajeva u kojima su se oba naslova postizala jedinim ispitom iz oba predmeta.

Lektorski se ispit polagao pred posebnom ispitnom komisijom koju su, osim profesora samog generalnog studija, sačinjavali ispitivači koje je imenovao general reda. To je samom učilištu davalo poseban ugled, pa su se na nj upisivali ne samo klerici i redovnici nego i svjetovnjaci. Kako bi se napravilo što više slobodnih mjesta za studente filozofije, generalni kapitul reda iz g. 1725. prenio je iz Zadra jednostavni novicijat u čiovski i bolski samostan.³⁶⁷

³⁶³ Tako se npr. za Ivana Krstitelja Turimbergha u jednoj odluci od 22. rujna 1726. kaže: »Institutus fuit lector philosophiae saecularium in nostro Generali studio Jadrensi R. P. lector Fr. Joannes Baptista Turimbergh cum omnibus gratiis et privilegiis sicut huiusmodi lectores gaudere solent« (RPD I, str. 110).

³⁶⁴ Provincijalni je kapitul te godine odredio: »Eadem die <12 Decembris 1725> concessa fuit licentia Rev. Patri Fr. Vincentio Barella, baccalaureo ordinario Studii nostri Generalis Jadrensis, ut possit una simul cum Patribus examinadoribus examinare in lectorem artium et sacrae theologiae religiosum diaconum et studentem formalem fr. Joannem Baptistam Turimbergh, utpote quia huiusmodi facultas nobis concessa fuit a Rev.mo Magistro Ordinis sub die 10. Novembris 1725. Et si non essent tot examinadores quot requiruntur iuxta Constitutiones, assignati fuerit RR. PP. baccalaurei Fr. Petrus M.a Bonolli et Jo. Franciscus Ronesi« (RPD I, str. 106).

³⁶⁵ To je g. 1583. bio propisao generalni kapitul reda (MOPH X, str. 265–266). Potvrdu za to nalazimo u slučaju Tome Marija Cornoltija iz Zadra koji je 29. lipnja 1765. položio lektorski ispit iz filozofije, a tek g. 1768. lektorski ispit iz teologije nakon što je uspješno »obranio« svoje »teze« pod naslovom: *Theses theologico-dogmaticae ad mentem Angelici Praeceptoris D. Thomae Aquinatis V. Ecclesiae Doctoris quas ex Tractatibus de Providentia, Praedestinatione, Reprobatione, Divini Verbi Incarnatione, de Gratia, ac de Sanctissimae Eucharistiae Sacramento, Recurrentibus Comitibus Provincialibus in Conventu Nostro S. Nicolai de Corcyra celebrandis, Nobilibus, ac Strenuis Iudicibus ejusdem urbis Provinciae nomine D. D. D. Fr. Thomas Maria Cornolti O. P. in Conventu S. Dominici de Sibenico actualis Philosophiae Lector, ac S. Dominici de Jadru Alummus, Praeside P. F. Dominico Maria Cornolti in Almo Jadrensi Generali Studio Regente. Venetiis, Apud Simonem Occhi, MDCCLXVIII. Superiorum permissu.*

³⁶⁶ Usp. RPD I, str. 97.

³⁶⁷ MOPH XIV, 79. No, 19. travnja 1731. provincijalni kapitul je odlučio da se zbog siromaštva s Čiova u Zadar ponovno prenese jednostavni novicijat (RPD I, str. 134).

Popis lektorskih promaknuća koje donosimo nije nipošto potpun. Napravljen je na temelju samo djelomično sačuvanih dokumenata, i to u prvom redu službene knjige generalnog učilišta u Zadru pod naslovom *Liber almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae olim florentissimae Provinciae Dalmatiae* koja se čuva u Povijesnom arhivu u Zadru. No ona počinje tek od g. 1684. Prijašnja knjiga se, na žalost, nije sačuvala tako da nije moguće ustanoviti koliki je broj lektora svoj naslov stekao u Zadru. Čak ni u spomenutoj knjizi generalnog učilišta nije uvijek jasno naznačeno radi li se o lektorima filozofije ili pak teologije. Iz tih i drugih povijesnih vrela moguće je odrediti po imenu preko 200 lektora dalmatinske provincije u razdoblju od XV. do XIX. st. No za većinu njih nije moguće utvrditi radi li se o lektorima filozofije ili pak teologije. Zbog toga ćemo se u donjem popisu, sastavljenom po najrazličitijim izvorima i donesenom kronološkim redoslijedom, ograničiti isključivo na one za koje se može sa sigurnošću utvrditi da su bili lektori filozofije. Uz imena nosilaca naslova naveden je – ako je to bilo moguće utvrditi – datum njihova promaknuća ili barem njihova prvog spomena.

(1) G. 1686. (17. VII) uspješno je položio ispit i bio promaknut u lektora filozofije i teologije Innocenzo Gariboldi iz Italije, nakon čega je bio imenovan profesorom filozofije.³⁶⁸

(2) G. 1686. (24. X) položio je ispit i bio promaknut u lektora filozofije i teologije Serafin Petriš (Petrišević, Petris) s otoka Cresa.³⁶⁹

(3) G. 1691. (5. V) nakon uspješno položenog ispita bio je promaknut u lektora filozofije i teologije Giovanni Battista Giamprè iz Italije.³⁷⁰

(4) G. 1691. (18. VIII) Jordan Foresti iz Zadra imao je odobrenje vrhovnog starješine reda da polaže lektorski ispit iz filozofije.³⁷¹

(5) G. 1693. (3. I) poslije uspješno položenog ispita pred komisijom kojoj je predsjedao prorektor Giovanni Domenico Gallina iz Venecije bio je pro-

³⁶⁸ »Dic 17. Julii 1686. Examinatus fuit et unanimiter approbatus in lectorem artium et sacrae theologiae rev. p. f. Innocentius Gariboldi, filius conventus Pharensis« (LASG str. 109); »Dic 25. Septembris <1688> A P. Lettore f. Innocenzo Gariboldi <si manda> la patente di lettore in filosofia per il convento di Zara« (AGOP IV, 179, f.3v).

³⁶⁹ »Dic 24 Octobris 1686. Examinatus fuit et unanimiter approbatus in lectorem artium et sacrae theologiae rev. p. f. Scraphinus Petris, filius huius conventus S. Dominici de Jadra« (LASG, str. 109; usp. LCCJ II, ff. 88v, 89v).

³⁷⁰ »Dic 5. Mai 1691. Examinatus et unanimiter tam de litteris quam de moribus approbatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae et laureatus ab adm. r. p. baccalaurco f. Cherubino Torni, huius Studii generalis regente, rev. p. f. Jo. Baptista Giamprè, Provinciae Utriusque Lombardiae. In quorum fidem, etc.« (LASG, str. 110).

³⁷¹ »Dic 18. Augusti 1691. Concessa fuit licentia f. Jordano Foresti, ut possit se examinare ad lectorem in Studio Jadrae et dispensatus super reliquum tempus sui studentatus formalis« (AGOP IV, 179, f. 5v).

glašen lektorom filozofije i teologije Giuseppe Tommaso Aquaroni iz lombardijske provincije Dominikanskog reda.³⁷²

(6) G. 1693. (3. I) položivši uspješno ispit pred komisijom kojoj je predsjedao isti prorektor generalnog učilišta bio je proglašen lektorom filozofije i teologije Vincenzo Moretti iz lombardijske provincije.³⁷³

(7) G. 1694. (30. I) položivši uspješno propisane ispite na kraju svog formalnog tečaja bio je proglašen lektorom filozofije i teologije Pietro Antonio Fontana iz Verone, uz obvezu da teološke »zaključke« javno izloži na provincijalnom kapitolu iste godine u Hvaru.³⁷⁴

(8) G. 1694. (12. V) uspješno obranivši »zaključke« na provincijalnom kapitolu nakon svog trogodišnjeg studija u Zadru bio je proglašen lektorom filozofije i teologije fr. Vincenzo Maria de Grandis iz Mantove.³⁷⁵

(9) G. 1696. (29. V) na svečanostima upriličenim u čast sv. Tome Akvinskoga i na provincijalnom kapitolu u Starom Gradu na Hvaru uspješno je

³⁷² »Dic 3. Mensis Januarii 1693. Examinatus et unanimiter tam de litteris quam de moribus approbatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae et laureatus ab Adm. R. P. baccalaureo ordinario et proregente f. Jo. Dominico Gallina, huius Studii Generalis proregente, r. p. f. Joseph Thomas Aquaroni Provinciae Utriusque Lombardiae, qui habuit super reliquum tempus sui studentatus formalis dispensationem a Rev.mo Patre Generali F. Antonino Cloche, quae publice fuit coram omnibus publicata. In quorum fidem, etc. Ego F. Jo. Dominicus Gallina, baccalaureus ordinarius et proregens« (LASG, str. 110).

³⁷³ »Dic 3. Januarii 1693. Examinatus et unanimiter tam de litteris quam de moribus approbatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae et laureatus ab adm. rev.do P. baccalaureo ordinario et proregente f. Jo. Dominico Gallina f. Vincentius Moretti Utriusque Lombardiae, perlecta prius et publicata eius dispensatione supra reliquum tempus sui studentatus formalis a rev.mo patre magistro generali f. Antonino Cloche habita. In quorum fidem, etc. Ego f. Jo. Dominicus Gallina, baccalaureus ac proregens« (ondje, str. 111).

³⁷⁴ »Dic 30. januarii 1694. Approbatus fuit de moribus rev. p. studens formalis f. Petrus Antonius Fontana de Verona Provinciae Utriusque Lombardiae, et deinde coram omnibus P.P. moderatoribus – praesente etiam adm. r. p. magistro provinciali f. Dominico Scuttari, ad. r. p. priore et aliis moderatoribus – discussum est posse et debere hoc Studium generale uti et frui iisdem privilegiis et gratis aliorum Studiorum generalium, prout etiam apparet in Statutis a moderno p. reverendissimo generali pro hoc Studio demandatis ac supra registratis; idcirco more Studii Bononiensis ac Patavini propositae fuerunt conclusiones theologicae defensae a praedicto P. F. Petro Antonio Fontana et unanimi albo calculo acceptatae loco examinis ab omnibus patribus moderatoribus, unde laureatus est in lectorem artium et sacrae theologiae ab adm. rev. p. magistro f. Antonio Boninchi regente, onere tamen defendendi conclusiones iterum publicas pro comitiis provincialis capituli habendis in conventu Pharensi hoc anno 1694. Ita est f. Albertus Mellini, magister studentium« (ondje, str. 111; usp. RPD I, str. 1).

³⁷⁵ »Expleto circiter triennio ac defensatis conclusionibus in comitiis provincialibus a rev. p. f. Vincentio M.a de Grandis de Mantua approbatus fuit tam de litteris quam de moribus et institutus in lectorem artium et sacrae theologiae idem rev. pater die 12. Mai 1694. per adm. r. p. f. Antonium Boninchi regentem. In quorum fidem, etc. Ita est f. Albertus Mellini, magister studentium« (LASG, str. 112).

izložio svoje »zaključke« fr. Tommaso Zani iz Forlija u Italiji te bio jednoglasno proglašen za lektora filozofije i teologije sa svim pravima i povlasticama.³⁷⁶

(10) G. 1697. (8. I) nakon uspješno položenog ispita bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Giacinto Pannusio iz Molfette u Apuliji.³⁷⁷

(11) G. 1697. (21. IX) ispitna komisija generalnog učilišta odobrila je »zaključke« koje je uspješno izložio fr. Sebastiano Balzi iz Vicenze u Italiji proglašivši ga lektorom filozofije i teologije.³⁷⁸

(12) G. 1699. (3. XII) nakon što je kao formalni student u Veneciji učio tri godine, u Zadru je položio ispit i bio proglašen lektorom filozofije i teologije član zadarskog samostana Giacinto Maria Berni iz Venecije.³⁷⁹

(13) G. 1700. (4. II) izloživši pred ispitnom komisijom »zaključke« bio je povoljno ocijenjen i jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Filippo Maria Simeoni iz Nizze.³⁸⁰

(14) G. 1701. (6. IV) nakon što je pred ispitnom komisijom uspješno izložio i obranio svoje »zaključke« Girolamo Moretti iz Bresce, član sa-

³⁷⁶ »Dic 29. Mai 1696. propositae fuerunt coram Patribus moderatoribus conclusiones, quas in solemnibus S. Thomae ac in comitiis provincialibus celebratis in conventu S. Petri Martyris de Civitate Veteri laudabiliter propugnavit r. p. f. Thomas Zani de Forolivio et votis omnibus favorabilibus acceptatae fuerunt loco examinis; quapropter etsi sui studentatus formalis tempus non complevit, laureatus est in lectorem artium et sacrae theologiae a me f. Joanne Baptista Turcono regente cum omnibus gratiis et privilegiis, etc. Ita est f. Jo. Baptista Turconus, regens et vicarius generalis Nonensis« (LASG, str. 112).

³⁷⁷ »Dic 8. Januarii 1697. Examinatus et unanimiter a patribus moderatoribus approbatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae r. p. f. Hyacinthus Pannusius de Melfecto Provinciae Apuliae, et praevia professione fidei (ut mos est) laureatus fuit ab adm. rev. p. f. Raphaelae Jacobatio regente huius Studii generalis. In quorum fidem, etc. Ego f. Jordanus Foresti, magister studentium, affirmo« (LASG, str. 112).

³⁷⁸ »Dic 21. Septembris 1697. Approbatae fuerunt conclusiones de privilegio in die D. Thomae celebrato in conventu S. Dominici de Jadra ab omnibus patribus moderatoribus, laudabiliter defensae a rev. p. f. Domenico Sebastiano Balzi de Vincentia et eadem die laureatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae ab adm. r. p. f. Raphaelae Jacobatio regente. Ita est f. Jordanus Foresti, baccalaureus et magister studentium« (ondje, str. 113).

³⁷⁹ »Dic 3. Decembris 1699. Expleto triennio studentatus formalis in conventu S.S. Joannis et Pauli Venetiarum r. p. f. Hyacinthus M.a Berni, filius huius conventus S. Dominici Jadrae, examinatus fuit et approbatus tam de litteris quam de moribus, institutusque in lectorem artium et sacrae theologiae. In quorum fidem, etc. Ita est f. Antoninus Gavazzius regens« (LASG, str. 114).

³⁸⁰ »Dic 4. Februarii 1700. Propositae fuerunt coram patribus moderatoribus conclusiones de privilegio, quas in die Translationis S. Thomae laudabiliter propugnavit r. p. f. Philippus Maria Simeoni de Nizza, filius conventus S. Cattaldi de Arimino, et votis omnibus acceptatae fuerunt loco examinis, quapropter laureatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae. Ita est f. Antoninus Gavazzius regens« (LASG, str. 114).

mostana sv. Katarine u Napulju, bio je proglašen lektorom filozofije i teologije.³⁸¹

(15) G. 1702. uspješno je obranio svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Andeo Maria Buccich iz Staroga Grada na Hvaru, kako bi ih, u svrhu postizanja lektorskog naslova iz teologije, mogao izložiti na provincijalnom kapitolu koji se trebao održati u Trogiru.³⁸²

(16) G. 1703. (20. V) svega godinu i pol dana nakon što se kao formalni student upisao na generalno učilište, bio je – posebnom dispensom generala reda Antonina Clochea – pripušten na strogi ispit Gundislav Cresaglia iz Korčule. Budući da je na sva pitanja vrlo spremno odgovorio, ispitna ga je komisija proglasila lektorom filozofije i teologije.³⁸³

(17) G. 1704. (18. IV) obranio je svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Hijacint Marini iz Trogira kako bi ih, u svrhu postizanja lektorskog naslova iz teologije, mogao izložiti na budućem provincijalnom kapitolu koji se imao održati u Šibeniku.³⁸⁴

(18) G. 1704. (1. VII) prije nego je redovito završio svoj trogodišnji formalni tečaj, Dionizije Matejev (Mattei) iz Splita je, dopuštenjem vrhovnog starješine reda, položio lektorski ispit iz filozofije. Budući da pritom nije pokazao naročito poznavanje gradiva, bila mu je zabranjena bilo kakva profesorska djelatnost.³⁸⁵

³⁸¹ »Dic 6. Aprilis 1701. Propostae fuerunt coram patribus moderatoribus conclusiones de privilegio, quas defendit, p. Hieronymus Moretti de Brixia, studens formalis conventus S. Cattarinae de Neapoli, in festo Translationis S. Thomae, quae acceptatae fuerunt loco examinis ab eodem, et in lectorem laureatus fuit artium et sacrae theologiae. Ita est f. Hyacinthus Maria Berni, magister studentium« (LASG, str. 114).

³⁸² »Dic ... Mai 1702. Defensae fuerunt conclusiones theologiae pro committis provincialibus Tragurii a rev. p. lectore f. Angelo Maria Buccich, quae fuerunt ei valutate ad gradus. Ita est f. Angelus Maria Buccich, magister studentium« (ondje, str. 116).

³⁸³ »Dic 20. Mai 1703. Habita dispensatione de suo triennio r. p. Gundisvalvus Cresaglia a rev.mo p. magistro generali f. Antonino Cloche, ut possit examinari in Lectorem artium, et visa praedicta dispensatione a patribus moderatoribus fuit rigorose examinatus et respondens laudabiliter argumentis, per vota secreta fuit approbatus in lectorem artium et s. theologiae. Ita est f. Dominicus Pinelli, magister studentium« (ondje, str. 114).

³⁸⁴ »Anno 1704. Die 18. mensis Aprilis. Defensae fuerunt conclusiones theologiae a R. patre lectore fr. Hyacintho Marini pro comittis provincialibus S. Dominici de Sibenico, et valutate ei fuerunt ad gradus. Ita est fr. Jo. Dominicus Marcovich baccalaureus« (ondje, str. 117).

³⁸⁵ »Dic 1 Julii 1704. Habita dispensatione de suo triennio r. p. f. Dyonisius Mattei de Spalato a rev.mo p. magistro generali f. Antonino Cloche, ut possit examinari in Lectorem, fuit a patribus moderatoribus publice examinatus et iuxta eius insufficientiam per vota secreta fuit tantum approbatus in lectorem de titulo, dommodo non legat. Ita est f. Jo. Dominicus Marcovycch, magister studentium« (LASG, str. 115).

(19) G. 1705. (15. IX) uspješno je položio ispit i odmah bio promaknut u lektora filozofije Ivan Hijacint Zanobetti (*Zenobetti*) iz Zadra.³⁸⁶

(20) G. 1706. (2. V) obranio je svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Ivan Hijacint Zanobetti kako bi ih, u vidu postizanja lektorskog naslova iz teologije, mogao izložiti na provincijalnom kapitolu koji se uskoro imao održati u Zadru.³⁸⁷

(21) G. 1706. (15. V) dalmatinski provincijal Jordan Foresti imenovao je lektorom filozofije Vinka Mariju Babyčcha iz Kotora.³⁸⁸

(22) G. 1708. (19. V) nakon uspješno položenog ispita bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije Ivan Jaxa (*Giaxa*) s otoka Hvara i podijeljena su mu sva prava i povlastice. Budući da je s istim uspjehom na provincijalnom kapitolu održanom u Pagu izložio također svoje teološke »zaključke«, bili su mu prihvaćeni za lektorski naslov iz teologije.³⁸⁹

(23) G. 1712. (27. V) nakon izvrsno položenog ispita bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Giovanni Battista Lisca iz Verone, član samostana sv. Marka u Hvaru, i podijeljena su mu sva prava i povlastice. On je ujedno na provincijalnom kapitolu iste godine s jednakim uspjehom obranio svoje teološke »zaključke«.³⁹⁰

³⁸⁶ »Dic 15. Septembris 1705. Examinatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae r. p. f. Hyacinthus Zanobetti, et unanimiter tam de litteris quam de moribus approbatus fuit, et hoc sub regentatu adm. r. p. f. Antonini Radovisii. Ita est f. Hyacinthus Maria Berni, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 115). Radilo se samo o lektoratu iz filozofije, budući da je tek 2. V. 1706. položio lektorat iz teologije (ondje, str. 116).

³⁸⁷ »Dic 2. Mai 1706. Defensae fuerunt conclusiones theologicae a r. p. lectore f. Jo. Hyacintho Zanobetti, actuali philosophiae lectore, pro comitiis provincialibus Jadrae, quae valutatae fuerunt ad gradus. Ita est f. Angelus Maria Buccich, magister studentium« (LASG, str. 116).

³⁸⁸ »Dic 15. Mai 1706. Datae fuerunt litterae patentes, quibus institutus fuit in lectorem artium pro gradu et forma ab adm. rev. p. magistro vicario provinciali f. Jordano Foresti r. p. lector f. Vincentius Maria Babyčch de Cattaro pro eodem conventu. Ita est f. Angelus Maria Buccicch de Civitate Veteri, magister studentium« (LASG, str. 115).

³⁸⁹ »Die 19. Mai 1708. Examinatus fuit et unanimiter approbatus in lectorem cum omnibus gratiis et privilegiis r. p. f. Joannes Jaxa de Lesina sub regentatu ad. r. p. magistri f. Hyacinthi Mariae Berni de Venetiis; eiusdemque p. lectoris conclusiones Pagi pro comitiis provincialibus nuper defensae sub assistentia supradicti p. magistri regentis, fuerunt acceptatae et valutatae ad gradus. Ita est f. Vincentius Maria Babyčch, magister studentium« (LASG, str. 117). Za taj lektorski ispit platilo je 28 lira (ondje, str. 205).

³⁹⁰ »Dic 27. Mai 1712. Examinatus fuit in lectorem artium et sacrae theologiae r. p. f. Joannes Baptista Lisca, filius conventus S. Marci de Pharo; et cum egregie se gessisset et ad argumenta respondisset fuit unanimiter approbatus cum omnibus gratiis et privilegiis sub regentatu adm. r. p. magistri f. Dominici Pinelli; eiusdemque p. lectoris conclusiones Phari pro comitiis provincialibus hoc anno defensae sub assistentia supradicti patris magistri regentis, fuerunt acceptatae et ei valutatae ad gradus. Ita est fr. Hyacinthus Marini, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 117). Za svoj lektorski ispit isti dan je platilo taksu od jednog cekina ili 30 mletačkih lira (ondje, str. 207).

(24) G. 1718. (3. XII) položivši uspješno propisane ispite bio je jednoglasno promaknut u lektora filozofije sa svim pravima i povlasticama Angelo Maria Scavella iz Bresce u Italiji, član samostana Sv. Križa na otoku Čiovu.³⁹¹

(25) G. 1720. (11. VII) spominje se kao lektor filozofije Frano Renesi (Renessi) iz Zadra u povodu stupanja na službu priora zadarskog samostana.³⁹²

(26) G. 1720. (16. XI) obranio je svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Angelo Maria Scavella iz Brescie koji su bili prihvaćeni da budu izloženi na budućem provincijalnom kapitolu u Trogiru zbog postizanja lektorata iz teologije.³⁹³

(27) G. 1723. (4. VI) položivši ispit bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije Carlo Rosa Valvasori iz Bresce, član samostana sv. Križa na Čiovu.³⁹⁴

(28) G. 1723. (19. VI) na generalnom učilištu bio je promaknut u lektora filozofije fr. Carlo Vanatore.³⁹⁵

(29) G. 1724. (20. X) bio je jednoglasno proglašen za lektora filozofije Frano Marija Bianchi iz Zadra te su mu bila podijeljena i sva lektorska prava i povlastice.³⁹⁶

(30) G. 1725. (22. IV) uspješno je obranio svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Frano Marija Bianchi stekavši time pravo da ih izloži na

³⁹¹ »Dic 3. Decembris 1718. Examinatus fuit et unanimiter approbatus in lectorem cum omnibus gratiis et privilegiis r. p. fr. Angelus M.a Scavella de Brixia, filius conventus S. Crucis insulac Buac, sub baccalaureatu r. patris fratris Joannis Baptistae Lisca in deficientia regentis. Ita est fr. Dominicus Antonius M.a Melosci, magister studentium« (LASG, str. 118).

³⁹² RPD I, str. 63. G. 1723. spominje se kao lektor filozofije za kojega je provincijani kapitul zatražio bakalaureatski naslov (ACPPD III, f. 2r).

³⁹³ »Dic decima sexta Novembris 1720. Defensac fuerunt conclusiones theologicae a p. fr. lectore fr. Angelo Maria Scavella a Brixia pro comitiis provincialibus Tragurii, quae valutatae fuerunt ad gradus. Ita est fr. Hyacinthus M.a Turci, magister studentium« (LASG, str. 118).

³⁹⁴ »Dic quarta Junii 1723. Examinatus fuit et unanimiter approbatus in lectorem cum gratiis et privilegiis r. dus pater frater Carolus Rosa Valvassori de Brixia, filius conventus Sanctae Crucis insulac Buac, sub baccalaureatu r. a. p. fr. Hyacinthi Mariae Turci, in deficientia a. r. p. f. Joannis Baptistae Lisca regentis. Ita est f. Angelus M.a Scavella, magister studentium« (LASG, str. 118).

³⁹⁵ »Dic 19. <Junii 1723>. Institutus fuit in Studio Jadrensi in lectorem philosophiae P. lector f. Carolus Vanatore, alumnus huius Provinciae Dalmatiac« (RPD I, str. 83).

³⁹⁶ »Dic vigesima mensis Octobris [1724]. Examinatus et approbatus fuit in lectorem, unanimiterque ab adm. r. p. moderatoribus rev. dus pater Franciscus M.a Bianchi de Jadra, filius conventus, cum omnibus gratiis et privilegiis, quibus huiusmodi lectores perfrui solent, coram adm. rev. do patre regente fratre Hyacintho M.a Turci. Ita est fr. Vincentius M.a Barella, magister studentium« (LASG, str. 118).

sljedećem provincijalnom kapitolu u svrhu postizanja lektorskog naslova iz teologije.³⁹⁷

(31) G. 1725. (24. IV) obranio je svoje teološke »zaključke« lektor filozofije Carlo Rosa Valvassori iz Brescie postigavši da ih, u svrhu postizanja lektorskog naslova iz teologije, može izložiti na sljedećem provincijalnom kapitolu u Zadru.³⁹⁸

(32) G. 1725. (27. IV) nakon što je obranio teološke »zaključke« formalni student Ivan Krstitelj Turimbergh iz Zadra imao je odobrenje da ih, u svrhu dobivanja lektorskog naslova, može izložiti na sljedećem provincijalnom kapitolu³⁹⁹, uspješno je 30. I. 1726. položio propisane ispite te bio proglašen lektorom filozofije i teologije sa svim uobičajenim pravima i povlasticama.⁴⁰⁰

(33) G. 1726. (10. I) redovni bakalaureus generalnog učilišta Vincenzo Barella imao je, dopuštenjem generala reda Tome Ripolla izdanim 10. studenoga 1725, odobrenje ispitati za lektora filozofije i teologije formalnog studenta Ivana Krstitelja Turimbergha iz Zadra.⁴⁰¹

(34) G. 1730. (4. XII) nakon uspješno položenog prijemnog ispita bio je promaknut u lektora filozofije i teologije dotadašnji formalni student u Vi-

³⁹⁷ »Dic vigesima secunda mensis Aprilis 1725. Defensae fuerunt conclusiones theologicae a rev.do patre lectore philosophiae fratre Francisco Maria Bianchi pro comitiis provincialibus Jadrae; quae valutatae fuerunt ad gradus. Ita est fr. Vincentius M.a Scarella, magister studentium« (LASG, str. 119).

³⁹⁸ »Dic vigesima quarta mensis Aprilis 1725. Defensae fuerunt conclusiones theologicae a rev.do patre lectore artium fr. Carolo Rosa Valvassori, filio conventus S. Crucis, pro comitiis provincialibus Jadrae; quae valutatae fuerunt ad gradus. Ita est fr. Vincentius M.a Barella, magister studentium« (ondje).

³⁹⁹ »Dic vigesima seprima mensis Aprilis 1725. Defensae fuerunt conclusiones theologicae a rev.do patre studente formali fratre Joanne Baptista Turimbergh, filio conventus Jadrae, pro comitiis provincialibus Jadrae; quae valutatae fuerunt ad gradus. Ita est fr. Vincentius M.a Barella, magister studentium« (ondje).

⁴⁰⁰ »Dic 30. Januarii 1726. Examinatus et approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae cum omnibus gratiis et privilegiis rev.dus studens formalis fr. Joannes Baptista Turimbergh de Jadra, filius conventus S. Dominici de Jadra, sub baccalaureatu r. ad. p. f. Vincentii Mariae Barella, habita dispensatione super reliquum tempus sui studentatus formalis a rev.mo p. magistro generali fratre Thoma Ripoll. Ita est Fr. Franciscus M.a Bianchi, philosophiae lector, in deficientia magistri studentium« (ondje). »Eadem die supradicta immediate post examen, emissa professione fidei et praestato iuramento de non descendendo a doctrina d. Thomae Aquinatis, idem fr. Joannes Baptista Turimbergh laureatus fuit a supradicto ad. r. p. baccalaureo fratre Vincentio M.a Barella. Ita est fr. Franciscus M.a Bianchi, actualis philosophiae lector, in deficientia magistri studentium« (ondje, str. 119).

⁴⁰¹ »Eadem die <10 Januarii 1726>. Concessa fuit licentia r. p. fr. Vincentio Barella, baccalaureo ordinario Studii nostri generalis Jadrensis, ut possit una simul cum patribus examinatoribus examinare in lectorem artium et sacrae theologiae religiosus diaconus et studens formalis fr. Joannes Baptista Turimbergh, utpote quia huiusmodi facultas nobis concessa fuit a rev.mo magistro Ordinisi sub die 10. Novembris 1725.« (RPD I, str. 106).

cenzi Hijacint Quarco, član trogirskog samostana, te mu bila uručena lektorska diploma.⁴⁰²

(35) G. 1733. (15. X) uspješno je položio ispit i jednoglasno bio promaknut u lektora filozofije i teologije dotadašnji formalni student generalnog učilišta u Bologni i član zadarskog samostana Frano Marija Faini.⁴⁰³

(36) G. 1734. (20. VI) nakon što je uspješno položio propisani ispit, bio je jednoglasno promaknut u lektora filozofije i teologije Vinko de Vita (Devita), član trogirskog samostana te od vrhovnog starješine reda Tome Ripolla dobio dispensu od ostatka svog formalnog studentata.⁴⁰⁴

(37) G. 1735. (2. IV) položio je ispit postigavši naslov lektora filozofije i teologije formalni student Antun Doniercovich s otoka Korčule nakon što ga je general reda Toma Ripoll dispensirao od ostalog dijela formalnog studentata.⁴⁰⁵ 2. X. 1736. bio je imenovan lektorom filozofije za svjetovnjake.⁴⁰⁶

(38) G. 1736. (25. I) spominje se kao lektor filozofije prilikom polaganja ispita za isповijed Vinko Tacogna iz Kotora.⁴⁰⁷

⁴⁰² »Dic 4. Decembris [1730]. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae rev. p. studens formalis f. Hyacinthus Quarco, filius conventus S. Dominici de Tragurio, habita et praelecta dispensatione a rev.mo p. magistro Ordinis fr. Thoma Ripoll super reliquum tempus sui studentatus formalis peracti Vincentiae; quae litterae datae fuerunt Romae sub die 5. Augusti 1730. et ab ad. r. p. regente fr. Jo. Thoma Perisutti Provinciae Venetiarum laureatus fuit. Ita est f. Jo. Baptista Turimbergh, magister studentium« (LASG, str. 120, 215).

⁴⁰³ »Dic 15. Octobris 1733. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae rev. pater studens formalis conventus et Studii generalis S. Dominici de Bononia Frater Franciscus Faini, filius huius conventus S. Dominici de Jadra, sub regentatu ad. r. patris magistri Caroli Rosac Valvassori. Ita est fr. Joannes Hyacinthus Martini, magister studentium« (LASG, str. 120).

⁴⁰⁴ »Dic 20. Junii 1734. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae rev. pater studens formalis huius Studii generalis f. Vincentius de Vita, filius S. Dominici de Tragurio, habita et praelecta dispensatione rev.mi patris magistri Ordinis Thomae Ripoll super reliquum tempus sui studentatus formalis, sub regentatu ad. r. p. magistri Caroli Rosac Valvassori. Ita est fr. Joannes Hyacinthus Martini, magister studentium« (LASG, str. 120, 122).

⁴⁰⁵ »Dic 2. Aprilis 1735. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae rev. pater studens formalis huius Studii generalis frater Antonius Doniercovich, filius S. Nicolai de Corsula, habita et praelecta dispensatione rev.mi patris magistri Ordinis F. Thomae Ripoll super reliquum tempus sui studentatus formalis, sub regentatu ad. r. patris Francisci Mariae Bianchi« (LASG, str. 121, 226).

⁴⁰⁶ »Dic 2. Octobris 1736. Institutus fuit in Lectorem philosophiae in eodem conventu Sancti Dominici de Jadra pro saecularibus r. p. lector f. Antonius Doniercovich« (RPD II, f. 6v).

⁴⁰⁷ RPD I, str. 171; RPD II, ff.4r, 6v.

(39) G. 1736. (2. X) bio je na generalnom učilištu u Zadru imenovan za lektora filozofije za svjetovnjake Antun Dominik Faini.⁴⁰⁸

(40) G. 1736. (11. X) nakon što je uspješno položio ispit Ambroz Gorda iz Splita, dotadašnji formalni student generalnog učilišta u Bologni, bio mu je dan naslov lektora filozofije i teologije.⁴⁰⁹

(41) G. 1742. (2. VIII) nakon što je uspješno položio ispit bio je proglašen lektorom filozofije i teologije dotadašnji formalni student generalnog učilišta u Bologni Ivan Antun de Mari (Demari), član šibenskog samostana.⁴¹⁰

(42) G. 1744. (12. VIII) u samostanskoj je crkvi – pod vodstvom profesora Ivana Antuna Demarija – javno obranio svoje filozofske »teze« svjetovnjak Dominik Stratiko koje je iste godine tiskao u Veneciji pod naslovom *Theses ex universa philosophia* (Venecija, 1744).⁴¹¹

(43) G. 1748. (13. II) u Bolu je objavljeno pismo generalnog vikara i prokuratora Dominikanskog reda Vincenza Ferettija kojim se Vinko Marija Dominis iz Bola na Braču dispensira od jednog dijela formalnog studentata te mu se daje lektorski naslov iz filozofije.⁴¹²

(44) G. 1750. (18. IV) imenovan je lektor filozofije Pio Nesti iz Venecije, član napuljske kongregacije »Sanitatis«.⁴¹³

(45) G. 1750. (21. V) položivši uspješno ispit pred ispitnom komisijom, kojoj je predsjedao glavni bakalaureus Giovanni Battista de Rubeis (Rossi) iz

⁴⁰⁸ »Eodem die <2. Octobris 1736>. Institutus fuit lector philosophiae in conventu S. Dominici de Jadra pro saecularibus r. p. lector Antonius Dominicus Faini« (RPD I, str. 174).

⁴⁰⁹ »Die 11. Octobris 1736. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae r. p. studens formalis conventus et Studii generalis Bononiensis f. Ambrosius Gorda, filius conventus S. Catharinac de Spalato, sub regentatu adm. r. p. regentis f. Joannis Baptistac Turimbergh. Ita est f. Angelus M.a Trinchese, magister studentium« (LASG, str. 122).

⁴¹⁰ »Die secunda Augusti 1742. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae ac theologiae r. p. studens formalis Generalis studii Bononiensis fr. Joannes Antonius de Mari, filius conventus S. Dominici de Sebenico, sub regentatu r. l. p. f. Francisci Faini. In quorum fidem, etc. Ego fr. Antonius Donierovich, magister studentium, affirmo« (LASG, str. 122). Za nj provincijalni kapitul iz g. 1743. tvrdi da u Zadru trenutno predaje filozofiju ne samo članovima vlastitog reda nego i svjetovnjacima (RPD II, f. 54).

⁴¹¹ Usp. KRAŠIĆ S., *Ivan Dominik Stratiko (1732–1799)*, Split, 1992, str. 94–98.

⁴¹² »Die 13. Februarii 1748. Coram comunitate conventus Bolensis in reffectorio lectae fuerunt litterae patentes, quibus a rev.mo patre fratre Vincentio Maria Feretti, vicario ac procuratore generali Ordinis, dispensatus fuit r. p. fr. Vincentius Maria Dominis ab onere prosequendi et absolvendi sua studia, decoratus fuit lectoris titulo, servatis servandis, etc., prout latius in ipsis litteris patentibus continetur« (RPD II, ff. 106, 135r).

⁴¹³ »Eodem die <18. Aprilis 1750>. Institutus fuit in lectorem philosophiae in Studio generali Jadrac f. Andreas Pius Nesti Provinciae Sanitatis« (ondje, ff. 135, 145).

Rima, bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Tommaso Maria Duodo iz Venecije.⁴¹⁴

(46) G. 1753. (28. V) nakon uspješno položenog ispita pred ispitnom komisijom kojoj je predsjedao glavni bakalaureus Giovanni Battista de Rubcis (Rossi), bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Ildefonso de Librandi iz Trenta, član samostana Sv. Antuna u Pagu, koji se takvom ispitu već bio podvrgnuo na generalnom učilištu u Padovi.⁴¹⁵

(47) G. 1754. (20. XII) položivši uspješno ispit pred ispitnom komisijom, pod predsjedanjem rektora Giovannija Battiste Rossija iz Rima, Dominik Cornolti, član zadarskog samostana, bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije.⁴¹⁶

(48) G. 1755. (19. XI) nakon što je uspješno položio ispit pred ispitnom komisijom, kojoj je predsjedao rektor magistar Andrea Pio Nesti iz Napulja, bio je proglašen lektorom filozofije i teologije Hijacint Vinko Candido iz Splita.⁴¹⁷

(49) G. 1755. položio je lektorski ispit iz filozofije Pavao Ostoja iz Zadra koji je pritom »obranio« svoje prethodno objavljene filozofske teze pod naslovom *Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Matthaeo Caraman Archiepiscopo Jadrensi De Ecclesia Christi Militante per Universum Orbem diffusa Dogmatico-Theologicas Theses, quas juxta mentem Angelici Preceptoris, et V. Ecclesiae Doctoris Sancti Thomae Aquinatis publice Accademico more data cuilibet dicendi facultate defensandas suscipit. In perenne obsequii monumentum*

⁴¹⁴ »Dic 21. Maii 1750. Examinatus fuit in lectorem philosophiae ac sacrae theologiae, et unanimi suffragiorum calculo approbatus r. p. fr. Thomas M. a Duodo Provinciae Venetiarum, sub baccalaureatu in capite mei infrascripti, cum idoneus repertus fuerit. Ita est Fr. Jo. Baptista de Rubcis, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 123, 148).

⁴¹⁵ »Dic 28. Maii 1753. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae rev. p. fr. Ildephonsus de Libariis, filius conventus S. Antonii de Pago, cum dispensatione rev. mi p. fr. Antonini Bremond, iam approbatus in Studio illi Patavino, sub baccalaureatu in capite mei infrascripti. Ita est f. Jo. Baptista de Rubcis, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 123).

⁴¹⁶ »Dic 20. Decembris 1754. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae ac theologiae r. p. Dominicus Cornolti, huius Provinciae et conventus alumnus, cum dispensatione super reliquo tempore studentatus formalis incepti Bononiae, rev. mi p. f. Antonini Bremond magistri Ordinis, sub regentatu p. f. Johannis Baptistae De Rubcis. Ita est F. Joannes Baptista Radicati, magister studentium« (LASG, str. 123). G. 1757. predavao je filozofiju na zadarskom nadbiskupskom sjemeništu »Florico«, a 1. XI. 1758. bio je imenovan također profesorom teologije (LASG, str. 48–49).

⁴¹⁷ »Dic 19. mensis Novembris 1755. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae ac theologiae r. p. f. Hyacinthus Candido, huius Provinciae et conventus Spalatensis alumnus, sub regentatu ad. r. p. f. Andreae Pii Nesti. Jam approbata in Studio generali Bononiensi. Ita est fr. Hildephonsus de Librandis, studentium magister« (LASG, str. 123, 149).

umilime d. d. Reverendus Pater Fr. Joannes Paulus Ostoja de Jadera in Studio Generali Jadrensi Studens Formalis. Venetiis, MDCCLV. Apud Jo: Baptistam Regoza. Superiorum permissu.

(50) G. 1757. (12. VII) položivši uspješno ispit pred ispitnom komisijom, kojoj je predsjedao rektor Andrea Pio Nesti, bio je proglašen lektorom filozofije i teologije Josip Pavicich iz Vrbanja na otoku Hvaru, koji je za taj ispit postigao suglasnost Generalnog učilišta u Padovi.⁴¹⁸

(51) G. 1757. (11. VIII) položivši ispit pred ispitnom komisijom, kojoj je predsjedao rektor Andrea Pio Nesti, bio je proglašen lektorom filozofije i teologije Dominik Donjercovich (Dumercovich) iz Blata na otoku Korčuli, koji je za taj ispit dobio odobrenje Generalnog učilišta u Bologni.⁴¹⁹

(52) G. 1758. (27. V) pred ispitnom komisijom kojoj je predsjedao rektor generalnog učilišta A. P. Nesti uspješno je položio ispit i jednoglasno bio proglašen za lektora filozofije i teologije Hijacint Petcovich s Korčule, dotadašnji student generalnog učilišta u Bologni.⁴²⁰

(53) G. 1761. (2. VI) Na kraju trogodišnjeg pohanjanja filozofije bio je promaknut u lektora filozofije Vinko Hranotich iz Bola na Braču. On je tom prilikom »obranio« svoje filozofske teze pod naslovom *Angelico suo Praeceptor et quinto Ecclesiae Doctori Divo Thomae Aquinati Ordinis Praedicatorum Philosophicas hasce theses juxta ipsius mentem publice propugnandas devotissime consecrat Fr. Vincentius Hranotich de Dalmatia ejusdem Ordinis. Facta cuilibet Professore contradicendi facultate post tertium. Venetiis, MDCCLXI. Typis Antonii Zatta. Superiorum permissu.* Podijelio ih je u 4 dijela: »Theses ex philosophica institutione« (10 teza); »Theses ex logica« (14 teza); »Theses ex metaphysica« (12 teza) i »Theses ex physica« (14 teza).⁴²¹

⁴¹⁸ »Die 12. Julii 1757. Examinatus et approbatus fuit in lectorem philosophiae et theologiae r. p. f. Joseph Pavicich, huius Provinciae et Conventus S. Petri Martyris de Civitate Veteri filius, sub regentatu ad. r. p. f. Andreae Pii Nesti de Congregatione Sanitatis, iam approbatus in Studio generali Patavino. Qui in sua approbatione habuit vota quinque favorabilia, unum contrarium. Ita est fr. Andreas Pius Nesti, regens« (LASG, str. 124).

⁴¹⁹ »Die 11. Augusti 1757. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et sacrae theologiae r. p. f. Dominicus Domjercovich, huius Provinciae et Conventus S. Nicolai de Curzula filius, sub regentatu ad. r. p. f. Andreae Pii Nesti de Congregatione Sanitatis, iam approbatus in Studio generali Bononiensis. Qui in sua approbatione recepit omnia vota favorabilia. Ita est fr. Andreas Pius Nesti, regens« (ondje).

⁴²⁰ »Die 27. Maii 1758. Examinatus et unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et sacrae theologiae r. p. l. f. Hyacinthus Petcovich, huius Provinciae et Conventus S. Nicolai de Curzula filius, sub regentatu ad. r. p. f. Andreae Pii Nesti de Congregatione Sanitatis, iam approbatus in Studio generali Bononiensis. Qui in sua approbatione recepit omnia vota favorabilia. Ita est fr. Andreas Pius Nesti, regens« (ondje).

⁴²¹ Teze završavaju napomenom: »Disputabuntur publice in Templo S. Dominici Jadrae assistente F. Hyacintho Petcovich ejusdem Ordinis Philophae Lctore. Anno 1761. Die 2. Junii, Hora 21.«

(54) G. 1761. (3. VI) položio je, pod ravnanjem profesora Hijacinta Petcovicha, lektorski ispit iz filozofije Ivan Antun Marija Cebalo iz Korčule⁴²² koji je pritom obranio prethodno tiskane teze pod naslovom *Theses philosophicae, quas ad mentem Angelici Praeceptoris et quinti Ecclesiae Doctoris Divi Thomae Aquinatis publice disputandas exhibet Fr. Jo. Antonius Maria Cebalo de Dalmatia, Ordinis Praedicatorum facta cuique Professore post tertium cintra quam libuerit dicendi facultate. Venetiis, Typis Antonii Zatta, MDCCLXI*. Podijelio ih je u 3 dijela: »Theses ex philosophica institutione« (10 teza); »Theses ex logica« (14 teza) i »Theses ex metaphysica« (12 teza).⁴²³

(55) G. 1761. (23. XI) nakon uspješno položenog ispita pred sedmeročlanom ispitnom komisijom pod predsjedanjem rektora Gioachina Radicatijsa iz Rima bio je jednoglasno proglašen lektorom filozofije i teologije Vinko Marija Vanacca iz Zadra, dotadašnji student generalnog učilišta u Firenci.⁴²⁴

(56) G. 1763. pod ravnanjem profesora Vinka Marije Vanake (Vanacca) zadarski klerik Anastazije Scandalli koji je obranio svoje *Theses ex universa philosophia* (Ancona 1763) te dobio isti lektorski naslov.⁴²⁵

(57) G. 1765. (29. VI) položio lektorski ispit iz filozofije Toma Marija Cornolti iz Zadra.⁴²⁶

(58) G. 1767. (6. X) nakon što je u Zavodu sv. Tome Akvinskoga u Rimu učio tri godine na generalnom učilištu u Zadru je uspješno položio ispit i bio proglašen lektorom filozofije i teologije Antun Cebalo s Korčule.⁴²⁷

⁴²² HAZ, FSSD, kutija 33, br. 1133, f. 19v.

⁴²³ Teze završavaju napomenom: »Disputabuntur publice in Templo S. Dominici Jadrae assistente F. Hyacintho Petcovich ejusdem Ordinis Philosophiae Lectore. Anno 1761. Die 3. Junii – Hora 21«.

⁴²⁴ »Die 23. Novembris 1761. Examinatus ac unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et sacrae theologiae r. p. f. Vincentius M.a Vanacca, huius nostrae Provinciae ac Conventus S. Dominici de Jadera alumnus, sub regentatu ad. r. p. f. Joachini Radicati, S. Mariae supra Minervam alumni, iam approbatus ab ad. r. p. moderatoribus Collegii S. Marci de Florentia die 19 Septembris eiusdem anni, qui in sua approbatione habuit septem vota alba, cum septem fuerint moderatores. Ita est fr. Dominicus M.a Cornolti, magister studentium« (LASG, str. 125).

⁴²⁵ *Theses ex universa philosophia depromptae juxta inconcussa, tutissimaq. Angelici Praeceptoris ac quinti Ecclesiae Doctoris Divi Thomae Aquinatis Principia [...] d.d.d. Anasthasius Scandalli, Clericus Metropolitanae Jaderae, ac in Studio Generali Ordinis Praedicatorum Philosophiae Auditor. Anconae M.D.CC.LXIII. Ex Typographia Petri Pauli Ferri*. Teze završavaju napomenom: »Disputabuntur publice apud PP. Ord. Praed. Jaderae assistente R. R. F. Vincentio Maria Vanacca in praefato Ord. Praed. Studio gen. Philosophiae Lectore. Anno Domini MDCCLXIII. Mense Octobris Die 28, Hora 21.« Jedan primjerak knjige čuva se u Znanstvenoj knjižnici u Zadru (R 403).

⁴²⁶ LASG, str. 151.

⁴²⁷ »Die 6. Octobris 1767. Perlectis a patribus moderatoribus huius Studii litteris patentibus sub die 8. Augusti datis, quibus r. p. I. f. Antonius Cebalo per tres annos commoratus in Collegio

(59) G. 1768. (1. VII). Nakon što je u Napulju pohađao predavanja i 14. srpnja 1767. položio prethodni ispit, u Zadru je, pod ravnanjem magistra Dominika Cornoltija, pred šesteročlanom komisijom uspješno položio ispit i bio proglašen lektorom filozofije i teologije član hvarskog samostana Ivan Dominik Liccini.⁴²⁸

(60) G. 1768. (9 IX). Nakon što je kao formalni student tri godine učio na generalnom učilištu, pred peteročlanom komisijom, kojoj je predsjedao magister Dominik Cornolti, uspješno je položio lektorski ispit iz filozofije i teologije Daniel Addobbati iz Zadra.⁴²⁹

(61) G. 1768. (24. IX). Pred šesteročlanom komisijom položio je ispit za lektora filozofije i teologije Vinko Hranotich iz Bola na Braču, nakon što je prije toga učio na generalnom učilištu u Bologni i 17. lipnja prethodne godine dobio odobrenje za polaganje lektorskog ispita.⁴³⁰

(62) G. 1774. (1 XII). Odobrenjem vrhovnog starješine reda uspješno je, pred ispitnom komisijom u kojoj su – pod predsjedanjem magistra Vinka Vanake (Vanacca) iz Zadra – osim aktualnih sudjelovali i počasni profesori generalnog učilišta, položio za lektora filozofije i teologije dotadašnji formalni student Andrija Topich, član čiovskeg samostana.⁴³¹

S. Thomae de Urbe ab adm. rr. pp. praedicti Collegii Moderatoribus examinatus et approbatus in sacrae theologiae et philosophiae lectorem, nullo praevio examine, tamquam verum et legitimum lectorem, ut supra, instructum cognovimus. Ita est f. Vincentius M.a Vanacca, magister studentium« (LASG, str. 129).

⁴²⁸ »Dic prima Julii 1768. Examinatus ac unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae et sacrae theologiae r. p. f. Joannes Dominicus Liccini, conventus S. Marci de Pharo alumnus, sub regimine adm. r. p. Dominici Cornolti, iam approbatus ab adm. rr. pp. moderatoribus Studii generalis S. Dominici Maioris de Neapoli, Provinciae Regni, die 14 mensis Julii anni 1767 proxime clapsi, qui in sua approbatione habuit vota sex alba, cum sex fuerint moderatores. Ita est fr. Vincentius M.a Vanacca, magister studentium« (LASG, str. 129).

⁴²⁹ »Dic 9. Septembris 1768. Examinatus ac unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae ac sacrae theologiae r. p. d. Daniel Addobbati, huiusce conventus S. Dominici de Jadra alumnus, post triennium sui studentatus formalis, qui in sua approbatione habuit vota quinque favorabilia, cum quinque fuerint moderatores; praemissa unanimi de moribus approbatione, sub regimine adm. r. p. magistri rectoris f. Dominici Cornolti. Ita est f. Vincentius M.a Vanacca, magister studentium« (LASG, str. 129).

⁴³⁰ »Dic 24. Septembris an. 1768. Examinatus ac unanimiter ab adm. rr. pp. moderatoribus tum actualium, tum honoris, approbatus fuit in lectorem philosophiae ac sacrae theologiae r. p. f. Vincentius Hranotich, filius conventus S. Mariae Gratiarum Boli, iam approbatus ab adm. rr. pp. moderatoribus Studii generalis S. P. Dominici de Bononia sub die 17 Junii anni proxime elapsi 1767; qui in sua approbatione habuit vota sex alba, cum sex fuerint moderatores. Ita est f. Vincentius M.a Vanacca, magister studentium« (LASG, str. 129).

⁴³¹ »Dic 1. Decembris 1774. R. P. studens formalis Fr. Andreas Topich, Sanctae Crucis de insula Bua alumnus, praevia lectione litterarum testimonialium de moribus datis sub die 15 Septembris in conventu Sibenicensi, ubi assignatus extiterit, et praevia lectione litterarum rev.mi

b. Profesori filozofije

Učilišta Dominikanskog reda po svojoj su namjeni trebala služiti ne samo izobrazbi vlastitih članova nego i svih onih, klerika i svjetovnjaka, koji su željeli napredovati u znanju.⁴³² To je pravilo bilo na snazi u cijelom redu, pa tako i u Dalmatinskoj provinciji. Škola se držala ne samo u samostanima namijenjenima isključivo školskoj izobrazbi nego i u samostanima koji su se prvenstveno bavili pastoralnom djelatnošću. Tu su svake nedjelje i zapovjednih blagdana redovnici podučavali svjetovnu mladež ne samo u vjeronauku nego i u »slobodnim umijećima te moralnim i spekulativnim znanostima«. U tim školama predavala su se ne samo »slobodna umijeća« nego i filozofija i sve ono što je ljudima moglo poslužiti u životu. To je na poseban način vrijedilo za zaderski samostan u kojemu se – kako se kaže u jednom dokumentu – nalazilo »učilište na opću dobrobit«. ⁴³³ Tu su se održavala predavanja na dvije razine. Na nižoj se razini najkasnije od g. 1620. gramatički tečaj držao gradskoj omladini.⁴³⁴ Predavanja su se održavala u velikoj kapitularnoj dvorani i drugim prizemnim prostorijama.⁴³⁵

Vanjski studenti mogli su se upisati kako na filozofski tako i na teološki fakultet s pravom stjecanja akademskih naslova. Tu su mogućnost iskoristili neki svjetovnjaci, kao što je bio Dominik Stratiko, i biskupijski klerici, kao što je bio Anastazije Scandalli. Pravila za stjecanje lektorskog naslova bila su jednaka za sve. Svi su kandidati za taj naslov, nakon trogodišnjeg pohađanja predavanja, a prije polaganja usmenog ispita ili »obra-

---

magistri Ordinis, quibus ab eodem dispensatus fuit supra reliquum tempus sui studentatus formalis, a patribus moderatoribus tum actualibus, cum honoris examinatus ac unanimiter approbatus fuit in lectorem philosophiae ac theologiae, sub regimine adm. r. p. fr. Vincentii M. ac Vanacca. Ita est fr. Joannes Antonius M. a Cebalo, magister studentium« (LASG, str. 131).

⁴³² Usp. H. DENIFLE, *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, str. 206–207.

⁴³³ U službenom se izvještaju Dalmatinske provincije iz g. 1782. mletačkom vijeću »di Proveditori ed Aggiunto sopra i Monasteri« o stanju u provinciji, između ostaloga, kaže: »Se siavi costumanza di tenere scuola aperta per la educazione della gioventù ed crudirla specialmente dei dogmi della santa cattolica fede, rispondo che nel convento dove è annessa la cura d'anime si crudisce nei dogmi della santa cattolica fede la gioventù in ciasnun giorno festivo in pubblica chiesa e negli altri conventi viene ciò prestato nelle rispettive scuole, nelle quali gli individui religiosi si esercitano col comunicare alla gioventù stessa oltre le sudette cognizioni, anco delle arti liberali e delle scienze morali e speculative, specialmente in quello di S. Domenico di Zara dove vi è lo studio a beneficio comunc« (Zagreb, Historijski arhiv HAZU II c 26, f. 1r).

⁴³⁴ LCCJ I, f. 25v.

⁴³⁵ U vezi s tim je provincijal Kornelija Nassi g. 1624. izdao naredbu: »Nullus studens sive formalis, sive materialis, sive non graduatus doceat grammaticam pueros saeculares [...] neque suam cellam ingredi permittant. Grammaticam pueri doceant in capitulo et in cella maiori iam designata« (LCCJ I, f. 39v).

ne«, bili dužni ne samo napisati svoje disertacije ili »teze« nego ih – po mogućnosti – i objaviti.⁴³⁶

Filozofija je, kako izgleda, najviše privlačila omladinu ne samo u Zadru nego i u drugim mjestima na području Dalmatinske provincije, gdje su je predavali lektori na isti način kako se predavala u Zadru.⁴³⁷ Službeno su se zvali »lektori filozofije za svjetovnjake« (*lectores philosophiae pro saecularibus*).

Kolika se pozornost posvećivala izobrazbi svjetovnih studenata, pokazuje naredba generala reda Tome Ripolla dalmatinskom provincijalu Franji M. Bianchiju od 14. srpnja 1736. da na generalnom učilištu obustavi redovita predavanja vlastitim studentima i preseli ih u neki drugi samostan kako bi se svjetovnim studentima mogli održavati studijski filozofski skupovi (*circuli*).⁴³⁸ Koliko je redu bilo stalo do toga da i svjetovnjaci budu uključeni u školsku izobrazbu, pokazuje i primjer generala reda Antonina Bremonda koji je prigodom potvrde odluka provincijalnog kapitula održanog u Starom Gradu na Hvaru 1. prosinca 1753. tražio od svih članova Dalmatinske provincije da se – uz zalaganje za dosljedno obdržavanje redovničke stege i njegovanje studija – ujedno još više založe za izobrazbu svjetovnjaka.⁴³⁹ Provincijalni kapituli izvješćivali su generala reda o tomu koliko je neki lektor posvećivao vremena predavanjima svjetovnoj mladeži.⁴⁴⁰ To držanje škole svjetovnjacima u tolikoj

⁴³⁶ Svi su kandidati za akademske naslove bili dužni »braniti« i, po mogućnosti, tiskati vlastite »teze«.

⁴³⁷ To saznajemo iz molbe koju je g. 1735. provincijalni kapitul uputio generalu reda Tomi Ripollu da dopusti lektoru filozofije Antunu Donjerkoviću u bilo kojem samostanu predavati filozofiju ne samo redovnicima nego i svjetovnoj mladeži: »Cum elapso mense in Studio nostro generali Jadrac examinatus sit in lectorem philosophiae et theologiae pater fr. Antonius Donjercovich habita dispensatione supra reliquum tempus sui studentatus formalis a patre rev.mo totius Ordinis magistro, idcirco eundem rev.mum patrem supplicamus et propter deficientiam iuvenum religiosorum, et etiam ne otio vacet pater praedictus, quod si in aliquo conventu huius nostrae Provinciae exercere poterit munus lectoris philosophiae etiam cum iuvenibus saecularibus, hoc eadem ita validum sit, quae si intra Religionem cum religiosis perageret« (RPD I, str. 164).

⁴³⁸ U naredbi generala reda veli se: »Attesa l'istanza fattami da Padri di Zara, mando la licenza di levare la lezione de novizii, perché vi si tenga un lettore di filosofia per li secolari, sicché si possono tenere li circoli di filosofia. Sia però di collocare in altri conventi li novizii e provederli di lettori acciò non perdino tempo« (RPD II, ff. 7r, 213).

⁴³⁹ »Occasionem supplicationis quarto loco positae ubi pro bono totius Provinciae Nobis supplicatur, monemus istius Provinciae, quemadmodum et totius Ordinis nostri bonum, decus et incrementum, tribus praecipue comprehendere ac promoveri: regulari videlicet observantia, diligentia in excolendis studiis et saecularium aedificatione; quare, ut exacte leges nostras omnes observetis, quique scolarium functionibus et exercitiis addicti sunt, ii omnia plene et integre assidue, eaque qua decet gravitate persolvere, satagant...« (ondje, ff. 163, 171).

⁴⁴⁰ Tako na pr. provincijalni kapitul održan 21. VI. 1787. u molbi za imenovanje rektorom na generalnom studiju u Zadru bakalaureusa Danijela Addobbattija navodi sljedeće: »Petimus in regentem Studii nostri generalis S. Dominici de Jadræ reverendum admodum patrem fratrem

je mjeri opterećivalo profesore zadarskog sveučilišta da je o tom problemu raspravljao provincijalni kapitul u Bolu g. 1755. odlučivši da oni unaprijed ne drže predavanja polaznicima nižeg tečaja, nego samo onima koji studiraju filozofiju i teologiju.⁴⁴¹ Vanjski studenti bili su ne samo izjednačeni u pravima sa studentima Dominikanskog reda, nego čak bili favorizirani. Dok su, naime, članovi Dominikanskog reda do doktorata iz teologije morali studirati najmanje 10-12 godina, laici i biskupijski klerici – po apostolskoj konstituciji *Verbo Dei* pape Klementa XII. od 28. kolovoza 1733. – na sveučilištima Dominikanskog reda mogli su doktorirati nakon svega tri godine filozofije ili teologije po nauci sv. Tome Akvinskoga kao da su studirali na rimskom sveučilištu »La Sapienza«.⁴⁴²

Poznata su nam neka imena profesora filozofije koji su tek od g. 1641. predavali na zadarskom generalnom učilištu:

(1) G. 1641. (4. III) general reda Nikola Ridolfi naredio je zadarskom prioru da primi za lektora filozofije Hijacinta (Paladinija) s otoka Paga⁴⁴³.

(2) G. 1653. (14. X) general reda Ivan Krstitelj de Marinis imenovao je Šimuna Pieroticha za lektora filozofije.⁴⁴⁴

(3) G. 1684. (1.XI) provincijal Dalmatinske provincije Andrija Throno potpisao je ispravu kojom je dotadašnji učitelj studenata lektor Antonio Boninchi iz Venecije bio imenovan profesorom slobodnih umijeća za studente Dominikanskog reda i svjetovnjake.⁴⁴⁵

(4) G. 1687-1688. ponovno je Antonio Boninchi predavao filozofiju.⁴⁴⁶

(5) G. 1688. (25. IX) general reda Antonin Cloche potpisao je pismo kojim je Innocenzo Gariboldi iz Italije bio imenovan lektorom filozofije u Zadru.⁴⁴⁷

Daniellem de Addobbatis, qui in biennio sui baccalaureatus ordinarii muneri suo juxta posse, videlicet docendo juvenes saeculares satisfecit« (RPD III, str. 154).

⁴⁴¹ »Ordinamus a lectoribus et moderatoribus Studii nostri Jadrensis non esse faciendas saecularibus, ad tollenda inconvenientia quae ratione ipsorum oriri solent, minores scholas, sed solum de philosophia et theologia, ut ipsorum officium exposcit, alioquin in futuris Capitulis non fient pro ipsis nec petitiones, nec supplicationes ad gradus« (RPD II, f. 178).

⁴⁴² *Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, VI, Romae, 1735, str. 736-738.

⁴⁴³ »Dic 4. Martii 1641. Ordinatum fuit P. Priori et inquisitori Zarac, ut recipiant pro lectore philosophiae r. p. [...] Hyacinthum de Paga« (AGOP IV, 81).

⁴⁴⁴ »Dic 14. Octobris 1653. fr. Simon de Lesina institutus lector philosophiae in conventu Jadrensi« (AGOP IV, 100, f. 101r).

⁴⁴⁵ »Dic 1. Novembris 1684. Datus fuit in lectorem artium pro novitiis et saecularibus ab ad. r. p. provinciali fratre Andrea Throno r. p. magister studentium f. Antonius Boninchi« (LASG, str. 19).

⁴⁴⁶ LCCJ II, ff. 80v-81v.

⁴⁴⁷ »Dic 25. Septembris <1688>. Al P. Lettore F. Innocenzo Gariboldi patente di lettore di filosofia per in convento di Zara« (AGOP IV, 179, f. 3v).

(6) G. 1691. (25. III) zamjenik provincijala Cornelio Bellarmini iz Venecije imenovao je za profesora umijeća dominikanskih studenata i svjetovnjaka lektora Serafina Petriša s otoka Cresa koji je – davši ostavku na priorsku službu u Splitu – prihvatio imenovanje.⁴⁴⁸

(7) G. 1691. (10. X) provincijal Frano Parchycch imenovao je lektora filozofije za dominikanske studente i svjetovnjake lektora Jordana Forestija iz Zadra koji je 22. istog mjeseca stupio na tu službu.⁴⁴⁹

(8) G. 1693. (15. IX) provincijal magistar Frano Parchych (Parcich) iz Šibenika imenovao je po drugi put lektorom umijeća Jordana Forestija iz Zadra.⁴⁵⁰

(9) G. 1699. (16. XII) provincijal Serafin Petriš imenovao je lektorom umijeća Giacinta Mariju Bernija iz Venecije koji je 22. prosinca stupio na novu službu.⁴⁵¹

(10) G. 1702. (10. X) provincijal magistar Dominik Skadranin (Scuttari) imenovao je lektora Dominika Marcovyccha iz Zadra lektorom umijeća dominikanskih i svjetovnih studenata.⁴⁵²

(11) G. 1705. bilo je objavljeno pismo dalmatinskog provincijala magistra Jordana Forestija kojim je lektor Hijacint Zanobetti (Zenobetti) iz Zadra bio imenovan lektorom umijeća. On je 14. rujna 1705. preuzeo novu službu.⁴⁵³

⁴⁴⁸ »Die 25. Martii 1691. Per litteras patentes datus et institutus fuit ab adm. r. p. magistro F. Cornelio Bellarmini, vicario generali huius Provinciae, in lectorem artium pro novitiis et saecularibus r. p. lector f. Seraphinus Petris, huius conventus filius, et die 30. eiusdem mensis coram Comunitate facta iuridica renuntiatione prioratus Spalatensis accepit possessum. Ita esse affirmo ego f. Antonius Boninchi, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 20).

⁴⁴⁹ »Die 10. Octobris 1691. Per litteras patentes datus et institutus fuit ab adm. r. p. magistro f. Francisco Parchycch, provinciali huius Provinciae, in lectorem artium pro novitiis et saecularibus r. p. lector f. Jordanus Foresti, huius conventus filius, et die 22. eiusdem mensis accepit possessum« (LASG, str. 20).

⁴⁵⁰ »Die 15. Septembris <1693>. Institutus fuit in lectorem artium ab adm. r. p. f. Francisco Parcyech magistro provinciali r. p. f. Jordanus Foresti de Jadra, qua die accepit possessum« (LASG, str. 21 75).

⁴⁵¹ »Rev. p. f. Hyacinthus Maria Berni de Venetiis lector institutus fuit in lectorem artium, simulque in promagistrum studentium ab adm. r. p. sacrae theologiae baccalaureo f. Seraphino Petris huius Provinciae provinciali die 16. Decembris, accepitque possessum die 22. eiusdem mensis Decembris 1699. Ita est f. Jordanus Foresti baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 23).

⁴⁵² »Rev. p. lector Jo. Dominicus Marcovych per litteras patentes institutus fuit ab a. r. p. magistro f. Dominico Scuttari Provinciali Dalmatiae in lectorem artium tam pro novitiis, quam saecularibus, accepitque possessum coram Comunitate 10. Octobris 1702. Ita est f. Jordanus Foresti regens« (LASG, str. 23).

⁴⁵³ »Lectae et publicatae fuerunt litterae patentes coram tota comunitate, quibus datus et institutus fuit in lectorem artium ab adm. r. p. magistro provinciali f. Jordano Foresti r. p. lector f. Hyacinthus Zanobetti et sub die 14. Septembris 1705. accepit suum possessum. Ita est f. Hyacinthus Marini, magister studentium« (LASG, str. 25).

(12) G. 1718. (4. X) na Generalnom učilištu bilo je objavljeno pismo provincijala magistra Hijacinta Marinova (Marini) iz Trogira kojim je lektor Angelus Maria Scavella iz Bresce bio imenovan profesorom filozofije na istom učilištu.⁴⁵⁴

(13) G. 1719. (4. VIII) bilo je objavljeno pismo generala reda Antonina Clochea, dano u Rimu 6. kolovoza 1718. i potvrđeno u kolegiju mletačkog senata 12. prosinca iste godine, kojim je lektor Frano Renesi (Renessi) iz Zadra na generalnom učilištu bio imenovan za profesora filozofije.⁴⁵⁵

(14) G. 1722. (4. VII) Frano Renesi (Renessi) ponovno je bio imenovan za profesora filozofije.⁴⁵⁶

(15) G. 1723. (22. VI) u Zadru je pred samostanskom zajednicom bilo objavljeno pismo dalmatinskog provincijala Bakalaureusa Ignacija Divinića (Difnicus) kojim je na generalnom učilištu bio imenovan profesorom umijeća lektor Carlo Rosa Valvassori iz Bresce.⁴⁵⁷

(16) G. 1724. (20. X) bilo je objavljeno svečano pismo generala reda Augustina Pipije (Pipia) dano u Rimu 26. srpnja 1724. kojim je bio imenovan profesorom filozofije Frano Marija Bianchi iz Zadra.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ »Die 4. Decembris 1718. Lectae et publicatae fuerunt in atrio refectorii coram communitate litterae patentes, quibus ab a. rev.do patre magistro provinciali fratre Hyacintho Marini datus et institutus fuit in lectorem artium huius almi Studii generalis Jadrensis r. p. lector fr. Angelus Maria Scavella de Brixia, filius conventus S. Crucis insulae Buac. In quorum fidem, etc. Ita est fr. Jo. Baptista <Lisca>, baccalaureus ordinarius« (LASG, str. 30, 146).

⁴⁵⁵ »Die 4. Augusti 1719. Lectae et publicatae fuerunt in atrio refectorii coram communitate litterae patentes, quibus a rev.mo patre magistro generali totius Ordinis Praedicatorum fratre Antonino Cloche datus et institutus fuit in lectorem philosophiae huius almi Studii generalis Jadrensis r. p. lector fr. Franciscus Renesi filius huius conventus; ipsaeque litterae datae fuerunt Romae die 6. Augusti 1718, deinde subscriptae et admissae pro executione ab Excelso Venetiarum Collegio die 12 Decembris 1718. In quorum fidem etc. Ita est fr. Dominicus Antonius M.a Melosci, magister studentium etc.« (LASG, str. 30-31).

⁴⁵⁶ »Die 4. Julii <1722>. Institutus fuit in lectorem philosophiae in Studio nostro generali Jadrae rev. pater fr. Franciscus Renessi« (RPD I, str. 76, 83-84, 93).

⁴⁵⁷ »Die vigesima secunda Junii 1723. Lectae et publicatae fuerunt in atrio refectorii (sic) coram communitate litterae patentes, quibus ab ad. r. p. baccalaureo provinciale fr. Ignatio Difnico datus et institutus fuit in lectorem artium huius almi Studii generalis Jadrensis r. p. lector fr. Carolus Rosa Valvassori de Brixia, filius conventus S. Crucis insulae Buac. In quorum fidem etc. Ita est fr. Angelus Maria Scavella, magister studentium« (LASG, str. 33; RPD I, str. 83).

⁴⁵⁸ »Die vigesima mensis Octobris 1724. Lectae et publicatae fuerunt in atrio refectorii coram communitate litterae patentes, quibus a rev.mo patre magistro generali fratre Augustino Pipia datus et institutus fuit in lectorem philosophiae huius Studii generalis S. Dominici Jadrae Provinciae Dalmaticae rev. fr. Franciscus Bianchi eiusdem Provinciae. Ipsaeque litterae datae fuerunt Romae die 26. Julii 1724. Ita est fr. Vincentius Maria Barella, magister studentium« (LASG, str. 34, 212).

(17) G. 1727. (25. IX) pismom provincijala Dominika Pinellija (Karninčica) danim u Zadru 22. rujna iste godine bio je imenovan za lektora filozofije na generalnom učilištu Ivan Krstitelj Turimbergh iz Zadra.⁴⁵⁹

(18) G. 1731. (19. I) u Zadru je objavljeno pismo generalnog vikara Dalmatinske provincije magistra Andela Marije Bucicha dano 18. rujna 1730. kojim je Hijacint Quarco iz Trogira na generalnom učilištu bio imenovan profesorom filozofije.⁴⁶⁰

(19) G. 1735-1736. filozofiju je predavao lektor Dominicus Maria Faini iz Zadra.⁴⁶¹

(20) G. 1736-1738. bio je imenovan profesorom filozofije lektor Antun Donjercovich iz Blata na Korčuli⁴⁶²;

(21) G. 1738. (19. I) spominje se kao profesor filozofije lektor Ambroz Gorda iz Splita.⁴⁶³

(22) G. 1742. (13. X) pismom provincijala Frane Marije Bianchija postavljen je za lektora filozofije Ivan Antun de Mari (Demari) iz Splita.⁴⁶⁴

(23) G. 1747. (20. IV) provincijalni kapitul održan u Bolu na Braču tražio je od generala reda da imenuje za profesora filozofije Josipa Brandinija.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ »Dic vigesima quinta Septembris 1727. Lectae et publicatae fuerunt coram tota communitate in atrio refectorii litterae patentes, quibus ab ad. r. p. magistro provinciali fratre Dominico Pinelli datus et institutus fuit in Lectorem philosophiae pro hoc Studio generali r. p. lector fr. Joannes Baptista Turimbergh huius conventus filius. Ipsaeque litterae datae fuerunt Jadrae in actuali visitatione sub die 22. Septembris 1727. In quorum fidem etc. Ita est fr. Carolus Rosa Valvassori, magister studentium« (LASG, str. 36).

⁴⁶⁰ »Die 19. Januarii 1731. Lectae et publicatae fuerunt coram tota communitate in atrio refectorii litterae patentes, quibus ab ad. r. p. magistro exprovinciale ac actuali vicario generali f. Angelo Maria Bucich datus, institutus et assignatus fuit in lectorem philosophiae pro hoc Studio generali rev. dus p. lector f. Hyacinthus Querco, filius conventus S. Dominici de Tragurio huius nostrae Provinciae. Ipsaeque litterae datae fuerunt in conventu nostro S. Petri Martyris Civitatis Veteris sub die 18. Septembris 1730. Ita esse affirmo f. Jo. Baptista Turimbergh, magister studentium« (LASG, str. 37).

⁴⁶¹ RPD I, str. 161, 164, 174.

⁴⁶² RPD I, str. 164, 174, 178, 181; RPD II, ff. 2v, 6v, 9r, 17v, 20r.

⁴⁶³ RPD I, str. 176; RPD II, f. 15v. Učio je neko vrijeme filozofiju na sveučilištu u Bologni (ondje, f. 7v). Spominje se kao lektor 11. X. 1736. (LASG, str. 146).

⁴⁶⁴ »Dic 13. Octobris 1742. Litterae patentes ad. r. p. provincialis fr. Francisci Mariae Bianchi lectae fuerunt, quibus datus fuit in lectorem philosophiae r. p. lector fr. Joannes Antonius de Mari. In quorum fidem etc. Ego fr. Antonius Donjercovich affirmo« (LASG, str. 42).

⁴⁶⁵ »Cum Studium nostrum generale Jadrense lectorem philosophiae indigeat, inde supplicamus Paternitatem Vestram Reverendissimam, ut nobis concedere dignetur atque dispensare super reliquum tempus sui studentatus formalis in Studio Patavino, rev. um Joseph Brandini Provinciae nostrae Dalmatiae« (RPD II, f. 95).

(24) G. 1749. (27. IV) pismom dalmatinskog provincijala magistra teologije Antuna Donjercovicha bio je imenovan profesorom filozofije Andrea Pio Nesti iz Venecije, koji je prije toga na generalnom učilištu u Padovi položio lektorski ispit.⁴⁶⁶

(25) G. 1752. (7. VI) bio je imenovan profesorom filozofije Ildefonso de Librandi iz Trenta.⁴⁶⁷ Predavao je do mjeseca rujna 1755. kada je imenovan učiteljem studija.⁴⁶⁸

(26) G. 1755. (12. VIII) bio je imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu lektor Hijacint Vinko Candido iz Splita.⁴⁶⁹

(26) G. 1755. Pavao Ostoja, odmah nakon što je položio lektorski ispit, bio je imenovan profesorom filozofije za svjetovnjake.⁴⁷⁰

(27) G. 1758. (3. XI) objavljeno je pismo provincijala magistra Ambroza Gorde dano 30. listopada iste godine kojim je lektor Hijacint Petcovich s otoka Korčule bio imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu.⁴⁷¹

(28) G. 1761. (24. XI) objavljeno je pismo dalmatinskog provincijala i zadarskog inkvizitora magistra Pija Klementa Moretticha kojim je lektor Vinko Vanacca iz Zadra bio imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu.⁴⁷²

⁴⁶⁶ »Die 27. Aprilis 1749. Lectae fuerunt litterae patentes ad. r. patris sacrae theologiae magistri, huius Provinciae prioris provincialis, fr. Antonii Donjercovich sub eadem die coram tota comunitate, quibus institutus fuit in lectorem philosophiae huius Studii generalis r. p. fr. Andreas Pius Nesti Provinciae Sanitatis, approbatus in Studio generali Patavino. Ita est fr. Pius Joannes Baptista de Rubcis, magister studentium« (LASG, str. 46).

⁴⁶⁷ »Die 7. Junii [1752]. Datus fuit in lectorem philosophiae pro Studio generali nostro Jadrensi rev. d. pater lector fr. Ildefonsus de Librandi filius conventus Sancti Antonii de Pago« (RPD II, ff. 156, 163, 180).

⁴⁶⁸ RPD II, f. 179.

⁴⁶⁹ »Die 12. Augusti [1755]. Institutus fuit in lectorem philosophiae Studii generalis Jadrensis r. p. f. Hyacinthus Candido cum onere tamen consueto subeundi examen apud moderatores in praedicto generali Studio Jadrensi« (RPD II, f. 183).

⁴⁷⁰ N. dj., str. 184.

⁴⁷¹ »Die 3. Novembris 1758. Coram tota comunitate lectae fuerunt litterae patentes admodum rev. di. patris magistri f. Ambrosii Gordae, provincialis Dalmatiae, datae sub die 30. Octobris eiusdem anni 1758. quibus datus fuit in lectorem philosophiae in hoc Studio generali Jadrensi a. r. p. lector f. Hyacinthus Petcovich Provinciae Dalmatiae et filius S. Nicolai de Curzula. Ita est f. Jo. Paulus Ostoja, magister studii« (LASG, str. 49).

⁴⁷² »Die 24. Novembris 1761. Lectae fuerunt litterae patentes ad. r. p. magistri inquisitoris et provincialis f. Pii Clementis Moretti, quibus datus fuit in lectorem philosophiae in hoc Studio generali Jadrensi r. p. lector Vincentius Vanacca, huius conventus alumnus« (LASG, str. 49). Vanacca je studirao filozofiju u Firenci. G. 1761. je bio pozvan kući da počne predavati filozofiju (RPD II, f. 218).

(29) G. 1765. (16. X) bilo je objavljeno pismo generalnog vikara Dalmatinske provincije magistra Antuna Demarija dano istoga dana kojim je lektor Hijacint Ignacije Pellegrini iz Zadra bio imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu.⁴⁷³

(30) G. 1768. (24. X) objavljeno je pismo dalmatinskog provincijala magistra Ambroza Gorde dano 16. listopada 1768. kojim je lektor Vinko Hranotich iz Bola na Braču bio imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu.⁴⁷⁴

(31) G. 1773. (8. III) objavljeno je pismo dalmatinskog provincijala magistra Pija Klementa Lompinovića (Lambiri) dano 23. veljače iste godine kojim je – po naređenju mletačkog državnog magistrata zaduženog za redovničke zajednice – Dominik Prismich s otoka Hvara bio imenovan profesorom filozofije na generalnom učilištu.⁴⁷⁵

(32) G. 1774–1775. predavao je filozofiju lektor Vinko Ivan Bercovich iz Bola na Braču.⁴⁷⁶

(33) G. 1801. (18. VI) na provincijalnom kapitolu u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu bio je imenovan profesorom filozofije Josip Fertilije iz Ne-režišća na Braču.⁴⁷⁷

(34) G. 1805. provincijalni kapitul molio je generala reda da, zbog velike potražnje profesora filozofije i drugih disciplina u Provinciji, naloži Josipu Antunu Alborghettiju da što prije završi svoje školovanje.⁴⁷⁸

⁴⁷³ »Dic 16. Octobris 1765. Lectae fuerunt litterae patentes coram tota comunitate adm. r. p. magistri fratris Jo. Antonii Demari, vicarii generalis provinciae Dalmatiae, datae sub die 16. eiusdem mensis et anni, quibus datus fuit in lectorem philosophiae in hoc Studio generali Jadrensis r. p. lector fr. Hyacinthus Ignatius Pellegrini, filius conventus Jadrensis. Ita est Fr. Hyacinthus Petcovich, magister studentium« (LASG, str. 51, 159).

⁴⁷⁴ »Dic 24. Octobris 1768. Coram tota communitate in solito atrio refectorii lectae fuerunt litterae patentes adm. rev. di patris magistri provincialis f. Ambrosii Gorda datae sub die 16. mensis currentis, quibus datus fuit in lectorem philosophiae in hoc Studio generali Jadrensi r. p. lector f. Vincentius Hranotich, filius conventus Sanctae Mariae Gratiarum Boli. Ita est f. Vincentius M. Vanacca, magister studentium« (LASG, str. 53).

⁴⁷⁵ »Dic 8. Martii 1773. Lectae fuerunt coram tota communitate litterae patentes adm. r. p. magistri provincialis fratris Pii Clementis Lambiri datae sub die 23. Februarii proxime elapsi, quibus – ita ei praecipiente Ecc. mo Magistratu super Monasteria una cum adiunctis – instituit in lectorem actualem artium pro hoc Studio generali r. p. fr. Dominicum Prismich, alumnum conventus S. Marci de Pharo. Ita est fr. Joannes Antonius M. a Cebalo, magister studentium« (LASG, str. 54). Prismich je filozofski tečaj i četiri i pol godine teologije završio u Zadru, a zatim nastavio u Padovi gdje je položio lektorat. Vrativši se kući on je u Zadru tri godine svjetovnjacima predavao filozofiju (RPD III, str. 53).

⁴⁷⁶ RPD III, str. 52, 66.

⁴⁷⁷ »Instituimus in magistrum studentium ad r. p. lectorem f. Josephum Fertilio, qui pariter philosophiae lectoris munus in fine scholarum futuri anni complebit cum onere defendendi conclusionem ad gradum« (RPD III, str. 281).

⁴⁷⁸ RPD III, str. 317.

ZAKLJUČAK

1. Intelektualni život zapadne Europe u XIII. st. bio je naročito obilježen prijevodima djela grčkih, židovskih i arapskih filozofa i znanstvenika, što je dovelo do vjerojatno najveće krize identiteta u njezinoj povijesti. Zahvaljujući tim prijevodima zapadno je kršćanstvo prvi put došlo u neposredan dodir s jednim cjelovitim filozofsko-znanstvenim sustavom u kojemu se posebno isticao aristotelizam kao veliki sustav grčke klasične misli, obogaćen prinosima grčkih, židovskih i arapskih mislilaca. Naročit problem sastojao se u tomu što je taj sustav, kako su ga tumačili Averoes i ostali arapski filozofi, ne samo uživao slavu znanstvenog i racionalnog sustava nego je i bio predstavljen kao dovršen i »zatvoren« sustav koji nije moguće pomiriti s kršćanskom vjerom.⁴⁷⁹

Za razliku od mnogih drugih mislilaca na europskom Zapadu dva dominikanca, Albert Veliki i njegov učenik Toma Akvinski, shvatili su kakva se vrijednost krije u Aristotelovu sustavu i djelima arapskih pisaca. Budući da kršćanski Zapad na području filozofije i prirodnih znanosti nije imao ništa svoga što bi se moglo mjeriti s fizikom, metafizikom, matematikom i ostalim znanostima koje su u Grka i Arapa bile dostigle zavidnu visinu, Albert i Toma uočili su da bi ih bilo ne samo štetno nego upravo kobno zaobići. Uklonivši glavne zapreke iz njihova sustava oni su se poslužili Aristotelom za jednu novu i dublju formulaciju kršćanske poruke.⁴⁸⁰ U tomu se naročito istaknuo Toma Akvinski koji je na posebno originalan način postavio odnos između filozofije i profanih znanosti s jedne i vjere i teologije s druge strane. Služeći se aristotelovskim znanstvenim metodama njegov napor je bio usmjeren na uspostavu sklada između filozofije i teologije, naravnog i nadnaravnog svijeta, znanosti i vjere. Filozofija i teologija za nj su dvije autonomne znanosti koje se odnose na dva različita reda stvarnosti, ali su u istraživanju istine upućene jedna na drugu.⁴⁸¹ On je na taj način učinio neprocjenjivu uslugu ne samo skolastičkoj filozofiji nego i filozofiji uopće. On je omogućio Crkvi, koja je još uvijek držala kulturni monopol u svojim rukama, da izbjegne nepopravljiv rascjep s laičkom kulturom u svim važnijim vidovima društvenog, intelektualnog i političkog života, što se sve više nametalo kao problem europskim građanskim sredinama. Toma nema ništa zajedničko s nekim skolastičarima kasnog srednjeg vijeka i renesansnog razdoblja koji su svojom privrženošću mnogo više slovu nego duhu Aristotelove filozofije, čak i u prirodnoznanstvenim pitanjima, njegov filozofski sustav izopačili i upropastili.⁴⁸²

⁴⁷⁹ F. COPLESTON, *A History of Philosophy*, Volume II. London, 1950, str. 321.

⁴⁸⁰ N. dj., str. 300-301.

⁴⁸¹ M. GRABMANN, n. dj., str. 1015.

⁴⁸² C. VASOLI, n. dj., str. 467; F. COPLESTON, n. dj., str. 322.

2. Uviđajući nužnost poznavanja filozofske i znanstvene misli Dominikanski je red već g. 1259. filozofiju uveo u svoj nastavni program. Na početku je bio propisan dvogodišnji studij filozofije kao uvjet upisa u teologiju, ali se uskoro pokazalo da je to premalo, pa su već krajem XIII. st. pojedine provincije taj studij povećale na tri godine. G. 1305. bio je službeno uveden trogodišnji studij filozofije za cijeli red. Na početku je to bio aristotelizam kakav se predavao na pariškom sveučilištu, ali je već krajem XIII. i početkom XIV. st. – nakon snažne afirmacije aristotelizma u Tominoj interpretaciji – njegovo mjesto zauzeo sustav koji nosi Tomino ime. Tomizam je bio prihvaćen ne samo u Dominikanskom redu nego i u dobrom dijelu Katoličke crkve kao glavni filozofsko-teološki smjer ostavši takav sve do naših dana.

3. Širenje Dominikanskog reda u našim stranama bilo je, kao i drugdje, popraćeno otvaranjem ne samo teoloških nego i filozofijskih škola i učilišta raznih vrsta, počevši od samostanskih gramatičkih i filozofijsko-teoloških učilišta do generalnog učilišta kao najviše obrazovne ustanove. Koliku je važnost red pridavao izobrazbi svojih članova, možda se najbolje može zaključiti po činjenici da je on već g. 1228. propisao općim zakonom da svaki samostan mora biti svojevrsna škola. Mnoga su se takva učilišta, koja su tijekom vremena nikla u gotovo svim značajnijim europskim gradovima, razvila u prava sveučilišta i bila kulturna i znanstvena središta na kojima su se poglavito gajile filozofija i teologija, ali isto tako i druge znanstvene discipline.

Tijek osnivanja učilišta u hrvatskim krajevima u XIII. i XIV. st. nije uvijek moguće pratiti. Rijetka i često slučajno sačuvana povijesna vrela ne dopuštaju dovoljno jasan uvid u njihov nastanak i razvitak u onoj mjeri u kojoj bismo to danas željeli. No poznavajući opće školsko zakonodavstvo reda i način na koji se ono provodilo u drugim sredinama možemo s priličnom vjerojatnošću pretpostaviti da ni u nas nije bilo puno drukčije. U prilog te tvrdnje govori činjenica da se s povećanjem broja sačuvanih dokumenata ujedno povećava i broj vijesti o školama. Pače, većina najstarijih, iako oskudnih vijesti o tomu sačuvano je u inozemnim arhivima koji, po logici stvari, nisu bili prvotno namijenjeni čuvanju naših kulturnih spomenika.

Sigurnu potvrdu o postojanju samostanskih škola nalazimo u povijesnim vrelima tek iz XV. st. sačuvanima uglavnom u rimskim arhivima. No nešto opširniji podaci o toj vrsti škola u svim većim samostanima duž jadranske obale sačuvani su samo iz XVII. i XVIII. st. Isti je slučaj i s podacima o provincijalnim učilištima u Zadru i Dubrovniku na kojima su predavali lektori školovani na generalnom učilištu u provinciji ili pak u inozemstvu. Nešto opširnije podatke imamo o generalnom učilištu ili veleučilištu u Zadru koje je bilo osnovano g. 1396. No ni o njemu za čitavo stoljeće ne nalazimo neposrednu, nego samo posrednu potvrdu, i to sačuvanu u spisima zadarskih javnih bilježnika koji samo usput spominju njegove profesore. Iz povijesnih vrela

XVI. st. saznajemo da je ono imalo dva fakulteta: filozofski i teološki. Bilo je osnovano kao izraz potrebe ne samo za općim obrazovanjem članova Dalmatinske provincije nego i za školovanim kadrovima svih stupnjeva počevši od samostanskih lektora do bakalaureusa i doktora ili magistara teologije. Povlasticu davanja akademskih naslova to je veleučilište – kao i sva slična u svijetu – postiglo postupno. Na početku je davalo samo lektorske naslove, a od g. 1553. naslove bakalaureata i doktorata stekavši na taj način status povlaštenog sveučilišta, prvog takve vrste na hrvatskom tlu.

Mogućnost stjecanja ne samo visokoškolske izobrazbe nego i akademskih naslova na vlastitom sveučilištu imala je za posljedicu da je Dalmatinska provincija – unatoč zakonskom ograničenju broja akademskih naslovnika – imala razmjerno visok prosjek akademski izobraženih ljudi.

4. Službeni i obvezatni filozofsko-teološki smjer na generalnom učilištu u Zadru – jednako kao i na svim drugim veleučilištima Dominikanskog reda – bio je aristotelo-tomizam. Nastavni program filozofskog fakulteta odražavao je aristotelovsku misao, a teološkog fakulteta tomističko učenje. To je bilo jasno naznačeno u statutima generalnog učilišta. Upisu na filozofski fakultet prethodio je dvogodišnji studij logike. Racionalna se filozofija – po odredbi generalnog kapitula reda iz g. 1305. – kao obvezatna znanstvena disciplina prije upisa na teologiju učila najmanje tri godine. No sudeći po odluci generalnog kapitula reda iz g. 1553. da bakalaureusi Dalmatinske provincije moraju predavati najmanje osam godina filozofiju ili teologiju kako bi stekli uvjete za polaganje doktorata može se zaključiti da je filozofija u Zadru bila na istoj cijeni kao i teologija. Predavali su je posebni lektori (*lectores philosophiae seu artium*). Filozofija se predavala po klasičnim autorima peripatetičke inspiracije, a teologija po Teološkoj sumi sv. Tome Akvinskoga. Isto su tako usmeni i pismeni ispiti odražavali isti doktrinarni smjer. Sve su »teze« za lektorski ili bakalaureatski ispit, koje još uvijek nisu dovoljno proučene, u svom naslovu nosile oznaku da su bile izražene *ad mentem s. Thomae Aquinatis*. Ta i druga djelatnost onih koji su se nadahnjivali istim učenjem pridonijela je da se u našim stranama sve do u novije vrijeme aristotelo-tomizam afirmirao kao glavni filozofsko-teološki pravac.⁴⁸³

5. Proučavanje povijesti srednjovjekovnih filozofijskih učilišta vrlo često znači otkrivanje samih korijena i početaka filozofske misli jednog naroda. Postojanje filozofskih učilišta pretpostavlja poučavanje i proučavanje filozofije. Tako je moralo biti i u slučaju hrvatske Dalmatinske provincije. I u njezinim se samostanima po Konstitucijama reda – jednako kao i u samosta-

⁴⁸³ Usp. F. ZENKO, *Transformacija fizike kao filozofijske discipline na Neoacademia Zagradiensis 1669–1773: »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine«* 3, br. 5–6 (1977) 217.

nima provincija drugih naroda – već od XIII. st. morala poučavati i proučavati ne samo teologija nego i aristotelo-tomistička filozofija. Međutim, nedostatak izvornih povijesnih vrela iz tog razdoblja ne dopušta nam određeniji uvid u stvarno djelovanje tih učilišta, niti je danas moguće odrediti njihov točan broj, okvire i znanstveni domet. Ono što znamo o postojanju prvih takvih učilišta u Dalmatinskoj provinciji zahvaljujemo izvornim registima pisama, sačuvanima u Rimu, koje su generali Dominikanskog reda od g. 1392. slali u Hrvatsku.⁴⁸⁴ Koliko i koja su sve učilišta dotle postojala u Dalmaciji danas nije moguće sa sigurnošću odrediti. Činjenica je da je u tim registima – kao što smo vidjeli – iz g. 1396. sačuvana naredba za Dalmatinsku provinciju da u Zadru otvori generalno učilište. Budući da su generalna učilišta po svojoj naravi najviše obrazovne ustanove ne samo u Dominikanskomu redu nego i u općem obrazovnom sustavu, njihovo osnivanje nužno pretpostavlja postojanje dovoljnog broja akademski izobraženih ljudi i struktura bez kojih nije moguće ni zamisliti jedno takvo veleučilište. To redovito dolazi na kraju dugog procesa postojanja većeg broja samostanskih i jednoga provincijalnoga (posebnog) učilišta. Zbog toga je sasvim razložno pretpostaviti da su već u XIII. st. postojala samostanska filozofsko-teološka učilišta u barem važnijim dominikanskim samostanima u Dalmaciji, kao što su dubrovački, zadarski, ninski, splitski, trogirski, kotorski itd. i jedno provincijalno učilište, vjerojatno u Zadru, koje je g. 1396. preraslo u generalno učilište. Činjenica je da se broj sačuvanih povijesnih spomenika o tim učilištima postupno povećava što se vremenski više odmičemo od tih početaka, tako da o njihovu broju i naravi najviše znamo na temelju domaćih arhivskih izvora iz XVII. i XVIII. st. Iz tih izvora može se ustanoviti da su dominikanci u Dalmaciji imali 10 samostanskih filozofskih učilišta (u Dubrovniku, Splitu, Hvaru, Šibeniku, Trogiru, Sv. Križu na otoku Čiovu, Bolu na otoku Braču, Korčuli, Kotoru i Pagu), jedno provincijsko ili posebno (u Dubrovniku) i jedno generalno (u Zadru). Poznate su nam i neke važne činjenice od kojih posebno navodimo imena više desetaka lektora (profesora) i studenata filozofije na samostanskim filozofijsko-teološkim učilištima, jednako kao i imena 34 profesora filozofije na filozofskom fakultetu generalnog učilišta u Zadru. Ujedno su nam poznata imena šezdeset dvojice lektora filozofije koji su u razdoblju od 1641. do 1808. bili promaknuti na istom fakultetu. Ako se taj prosjek primijeni na prijašnje razdoblje, moguće je barem približno odrediti koliki je broj visokoškolski izobraženih ljudi izišao iz tih učilišta i kakvo je bilo poznavanje filozofije u našim stranama. No zadarsko je veleučilište – kao i sva druga generalna učilišta Dominikanskog reda – držalo otvorena vrata za upis ne samo domaćih nego i stranih klerika, naročito iz Italije, pa čak i svjetovnjaka. Poznata su nam imena nekolicine koji su na

⁴⁸⁴ Usp. S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392–1600)*: »Arhivski vjesnik« XVII–XVIII (1974–1975), 157–246; XXI–XXII (1978–1979) 201–321.

njemu ne samo studirali nego i postigli akademske naslove iz filozofije i teologije. Treba se nadati da će činjenice iznesene u ovoj raspravi biti poticaj na daljnje istraživanje te da će u dogleđnoj budućnosti biti upotunjene novim otkrićima kako bismo što više znali o tom dosad najstarijem poznatom veleučilištu na hrvatskom tlu.

KRATICE

- ACPF – Archivum Congregationis de Propaganda Fide, Rim.
- ACPPD – Acta Capitulum Provincialium Provinciae Dalmatiae (1609–1650): HAZ FSSD, kutija 9, spis br. 328.
- ACPPD II – Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae anni 1716: HAZ FSSD, kutija 14, spis br. 640.
- ACPPD III – Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae anni 1723: HAZ FSSD, kutija 15, spis br. 705.
- AFP – Archivum Fratrum Praedicatorum, I–LX (Romae 1931–1990).
- AGOP – Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (Rim).
- FSSD – Fond Samostana Sv. Dominika: HAZ.
- HAZ – Historijski arhiv u Zadru.
- LASG – Liber almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae olim florentissimae Provinciae Dalmatiae MDCLXXXIV: HAZ, FSSD, kutija 13, br. 488 (556).
- LCCB I – Liber Consiliorum Conventus Bolensis (1621–1748): Bol na Braču, dominikanskog samostana.
- LCCB II – Liber Consiliorum Conventus Bolensis (1749–1856): Bol na Braču.
- LCCJ I – Liber Consiliorum Conventus Jadertini ab anno 1608 usque ad annum 1661: HAZ, FSSD, kutija 7, br. 240.
- LCCJ II – Liber Consiliorum Conventus Jadrensis ab anno 1661 ad annum 1702: HAZ, FSSD, kutija 10, br. 394.
- LCCS – Liber Consiliorum Conventus Spalatensis (1704–1872): Split, Arhiv dominikanskog samostana Sv. Katarine.
- MOPH – Monumenta Ordinis Praedicatorum historica, tomi I–XV, recensuit Benedictus M. Reichert, Romae 1896 –.
- RPD I – Registrum Provinciae Dalmatiae incipiens a mense Novembri 1706 usque ad mensem Julii 1737: HAZ, FSSD, kutija 14, br. 590.

- RPD II – Registrum Provinciae Dalmatiae 1737–1768: Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije.
- RPD III – Registrum Provinciae Dalmatiae 1769–1850: Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije.

FILOZOFIJA I FILOZOFIJSKA UČILIŠTA HRVATSKIH DOMINIKANACA OD XIII. DO XIX. ST.

Sažetak

Članak pod naslovom *Filozofija i filozofijska učilišta hrvatskih dominikanaca od XIII. do XIX. st.* obrađuje odnos hrvatskih dominikanaca prema filozofiji kao znanstvenoj disciplini od vremena osnivanja filozofsko-teoloških učilišta na području Dalmacije. Da objasni narav i funkciju takva učilišta, autor posvećuje posebnu pozornost zakonodavstvu i programu studija koje su vrhovni zborovi istoga Reda (*capitula generalia*) propisivali za Red u cjelini.

Članak je podijeljen na dva dijela: prvi se dio bavi općim temama u svezi s odnosom Dominikanskog reda prema filozofiji u akademskom programu (*ratio studiorum*), doprinosima Alberta Velikoga i Tome Akvinskoga prihvaćanju i uvođenju aristotelizma i filozofije u dominikanski visokoškolski sustav, zakonodavstvu, metodama podučavanja itd. U svojoj obradi različitih vrsta filozofskih učilišta autor ističe dvije vrste općih (generalnih) učilišta koja su do sada promakle pozornosti drugih povjesničara: generalna učilišta filozofije i generalna učilišta slobodnih umijeća koja su u XV. st. trebala biti osnovana u svim provincijama Dominikanskog reda u kojima su za to postojali potrebni uvjeti.

U drugom dijelu članka autor prikazuje širenje Reda u Hrvatskoj gdje su već u XIII. st. bili osnovani brojni samostani u kojima su zacijelo postojala filozofska i teološka učilišta. Postojanje takvih učilišta u XIII. st. ne može se, međutim, potvrditi sačuvanim povijesnim izvorima budući da su izgubljeni uslijed brojnih povijesnih nedaća kroz koje je prolazila cijela zemlja. Tek se od XIV. st. češće nailazi na dokaze stvarnog postojanja filozofskih i teoloških učilišta. Tako je – prema izvornim registrima vrhovne uprave Reda koji se čuvaju u Rimu – g. 1396. u Zadru osnovano generalno učilište ili sveučilište (*studium generale*) koje je djelovalo do g. 1807. Osnivanje jednog takva učilišta obično pretpostavlja postojanje većeg broja samostanskih učilišta i, barem jednog, provincijskog učilišta što se može dokazati tek kasnijom dokumentacijom. Na taj je način autor otkrio da je u XVII. st. postojalo deset samostanskih učilišta za filozofiju te jedno zasebno provincijsko učilište u Dubrovniku.

Posebna pozornost u članku posvećena je generalnom učilištu u Zadru koje je imalo dva fakulteta: filozofski i teološki. Teologija se predavala u skladu s Teološkom sumom (*Summa theologiae*) Tome Akvinskoga, dok se filozofija predavala prema autorima i priručnicima koji su se koristili na filozofskim učilištima u čitavom Dominikanskom redu. Teološkom fakultetu je g. 1553. podijeljena povlastica davanja akadem-

skih naslova bakalaureata i doktorata, dok je filozofski fakultet mogao davati samo naslov lektora (diplomiranog filozofa). Da bi postigli doktorski naslov kandidati su prije toga morali barem osam godina predavati filozofiju i teologiju. To je vrijeme kasnije bilo skraćeno. Filozofski fakultet je podjeljivao samo lektorske naslove, tj. naslove diplomiranog filozofa. Da bi ga postigli kandidati su morali položiti rigorozni ispit iz cjelokupne filozofije, javno izložiti i obraniti svoje »teze« koje su obično obuhvaćale svu filozofiju, a morale su biti – u okviru stvarnih materijalnih mogućnosti – unaprijed objavljene.

Pravo upisa na filozofski fakultet imali su svi oni koji su bili prethodno položili početni (»gramatički«) tečaj ili stupanj, a na teološki samo oni koji su redovito pohađali i uspješno položili filozofski (»materijalni«) stupanj. Upis na viši (»formalni«) tečaj ili stupanj, na kojemu se mogli postići viši akademski naslovi, pretpostavljao je položen »materijalni« filozofski i teološki stupanj. Predavanja filozofije bila su dostupna svima, uključujući tu i laike. Predavali su je posebni lektori filozofije (*lectores philosophiae seu artium*). Članak obrađuje sva značajnija pitanja koja se tiču djelovanja filozofskog fakulteta: njegove zakone, predmete, metodu nastave, trogodišnje trajanje studija itd.

Autor – između ostaloga – navodi imena 34 profesora filozofije i 62 studenta koji su od g. 1641. do 1807. diplomirali na Filozofskom fakultetu. Međutim, njihov broj je morao biti znatno veći. Ako se ta brojka uzme kao prosjek za druga razdoblja, moglo bi se doći do približnog broja onih koji su studirali, predavali i bili promaknuti na generalnom učilištu u Zadru za vrijeme njegova postojanja.

PHILOSOPHY AND PHILOSOPHICAL STUDIA AMONG CROAT DOMINICANS FROM THE 13TH TO THE 19TH CENTURY

Summary

The article entitled *Philosophy and Philosophical Studia among Croat Dominicans from the 13th to the 19th Century* is about the relation Croat dominicans had with philosophy as a scientific discipline, beginning with the Order's philosophical-theological Studia in the territory of Dalmatia. In order to explain the nature and function of such Studia the author gives special attention to legislation and to the *ratio studiorum* which the General Chapters prescribed for the whole Order with regard to philosophy.

The article is divided in two parts: The first part is concerned with general topics connected with the relation of the Dominican Order with philosophy in the academic programme, the contribution of Albert the Great and Thomas Aquinas to the acceptance and introduction of aristotelianism and philosophy in the Dominican academic system, legislation, methods of teaching, etc. In his treatment of various types of studia of philosophy the author highlights two types of General Studia which have up to now escaped the attention of other historians: Studia Generalia of philosophy and Studia Generalia of the arts that in the 15th century should have been founded in all the provinces of the Dominican Order where the necessary conditions existed.

In the second part of the article the author studies the spread of the Order throughout Croatia where already in the 13th century numerous priories were founded in which philosophical and theological Studia must have been established. The existence of such Studia in the 13th century cannot, however, be confirmed through documents due to their being lost in the course of many painful developments. It is only at the beginning of the 14th century that one encounters more frequent and detailed evidence of the real existence of philosophical and theological Studia. Thus – according to the original registers of the Masters General of the Order kept in Rome – in 1396 the Studium Generale of Zadar was founded. The foundation of such a Studium usually presupposes the existence of conventual Studia and of at least one provincial Studium, which is only confirmed by later documentation. In this manner the author discovers that in the 17th century there existed ten conventual Studia of philosophy and theology and one particular provincial Studium in Dubrovnik.

Particular attention is given to the Studium Generale at Zadar. It consisted of two faculties: one philosophical and the other theological. Theology was taught according to the *Summa Theologiae* of St. Thomas Aquinas whereas philosophy was imparted according to authors and manuals in use in philosophical Studia throughout the Dominican Order. In 1553 the Faculty of Theology was given the privilege of awarding the university titles of baccalaureate and doctorate. In order to receive the title of doctor bachelors first had to teach philosophy and theology for eight years. This period was subsequently shortened. The Faculty of Philosophy awarded only the title of lector. However, in order to obtain it, students had to go through a rigorous exam on the whole of philosophy. They had to present publicly and to defend their own theses, which usually included all of philosophy, and were obliged to publish these theses beforehand.

The teaching of philosophy was reserved solely to students of the formal (superior) course who had already passed through the requirements prescribed for the material (inferior) course. It was open to all, including lay people, and was taught by lecturers known as *lectores philosophiae seu artium*. The article covers all the relevant aspects of the Faculty of Philosophy: its laws, the subjects taught, the method of teaching, the three-year course of studies, etc.

The author mentions 34 such professors and 62 lecturers in philosophy who from 1641 to 1807 were promoted to the Faculty of Philosophy. Their number, however, must have been greater. If such a number, albeit incomplete, is considered as the average and is also applied to other periods concerning which there is no documentation, one may arrive at an approximate idea of the number of those who taught and were promoted at the Studium Generale at Zadar throughout its existence.